БІБЛІОТЕКА
НАУКОВОГО ТОВ. ІМ. ШЕВЧЕНКА.

III
Ж-14988
1928-1-10

БІБЛІОТЕКА
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА
імени
ШЕВЧЕНКА
У ЛЬВОВІ.
ч. 30429/1928

III
2/c14.988
1528 I-10

07

„ПОСТУП“

ВІСТНИК ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

РЕДАҐУЄ КОЛЄҐІЯ

30429

РІЧНИК VIII

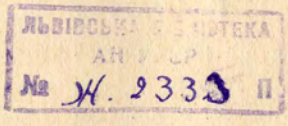

ЛЬВІВ
НАКЛАДОМ УКР. ХРИСТ. ОРҐАНІЗАЦІЇ
1928

Зміст VIII-го річника

I. красне письменство. Літературна критика

Стор.

А. М.: Вилітайте 148
Ярами... ярами 160
* * * 229
Бандрівський Д.: * * * 21
Гнатишак М.: Хризантеми 92
Гомзин Б.: Рондель 239
Лімниченко В.: Дощ 51
Люблю тебе 92
Давне щастя 152
Меріям: Ґенерал барон Гатаяма 47
Літо 182
Лист 248
L' automne intime . . . . . .
Монкевич Б.: Як Рустем Сеід Аметов став Запорожцем 32
Монтрезор А.: Одзимки 97
Назарко Ір.: Вічність 230
Назарук О.: В улюбленій столиці Карла Великого . . . . . .
Нигрицький Л.: Католицька сатира в Англії 49
Поль Буржé 161
Й. К.: Герой часу 40
Полянич Б.: Перша ніч 240
С. Степан: Колись а тепер 227
Степ Р.: Вінчання Черні з Ніччу . . . . . .
Чесина Святополк: Воля 52
Навечеря 101
Подоляночка 140

II. Статті й розвідки

Aramis: Боротьба за душу інтеліґенції 11
Г. М.: Вистава преси в Кальні 254
Гладилович І.: Нац оналізм кудою? 17
В. З.: Українська фільософія 121
Залозецький В.: Кристалізація гетманської ідеольоґії 93
Липинський В.: Хам і Яфет 73
Лоський І. др.: Юрій Немирич канцлер Великого Князівства Руського 112, 153, 249

стор.
Монкевич Б.: Лисенко й українська пісня 117
Назарук О.: Тип 22, 183
Перші українські вибори в Галичині під владою Польщі 177, 128, 261, 308
Перший листопад 280
Томашівський Е: За здійснення національного ідеалу 145
Шостаківський П.: Великі легенди й їх значіння для долі народів . 1
Гетьманський Універсал з 15. жовтня 1918 . . . 107
Дух степів і традиція 211, 279
Честертен і Шов: Дискусія на тему соціялізму 53
Ювилей Просвіти 279

III. Зі світа

Аннунчіо, де, заборонений в Англії 55
Гавзер Ґустав 62
Досить вже раз з тими малпами 63
З найвищої св Конґрегації 57
За народність Гоголя 195
Католицький університет в Фрайбурґу 57
Католицький спосіб думання 312
Католицький дневник 312
Навернення німецького соціяліста 64
Нова енцикліка св. Вітця 60
Новий тип вченого 197
Східні церкви 63
Роялістичний рух у Франції 194
Тиждень католицьких письменників у Франції 56
Папський етнольоґічний місійний музей в Римі 56
Парлямент фашистів 270
Школа католицької культури 61
Що пише „Комсомольська Правда“ про життя студент. в Москві . . 59
Японські університети (1877—1927) 57

IV. З гетманського руху

З діяльности клюбу Гетьманців під почесним головуванням Вячеслава Липинського 142
Святкування в Берліні десятих роковин відновлення Української Гетманської Держави 199

V. Бібліоґрафія

Будзиновський В: Кожух... не на мене 145
Водяний Я: Право сваволі 206
Герасимович В.: Мамона 205
Грабар В: Акад. 203
Голубець М.: Львів, провідник по Львові 64
Дерлиця М.: Воєнний дідич 205
Дудко Ф.: Чорторий 277

стор.
Записки Соціял-Економічного Відділу УАН 142
Кірх-Лотоцький: Світила Сходу 276
Купчинський Р.: Курилася доріженька 205
» » Перед навалою 276
Левицький Я. др. о. Спіритизм 276
» » » » Пастирське Богословє 277
Лепкий Б.: Сотниківна 66
Лещук В.: Кріваві сліди 274
Лотоцький А.: Кужіль і меч 145
Mager T.: Die letzten Bürger 67
Мельник А. о.: Мати Марія Матінка Наша 274
Монкевич Б. сотн.: Слідами новітніх Запорожців 144
Мулькевич К.: Фраґменти революції 66
Няраді др. о.: Життя св. Кирила й Методія 276
Рильський М.: Синя далечінь 67
» » Поеми 67
» » Крізь бурю і сніг 67
Секти й сектанти 276
Семчук С.: Пророки 70
Сліпий др. о.: Шляхом обнови 271
Томашівський Ст. Др.: Петро, перший уніят. митрополит України . 276
Опільський Ю.: Тінь велитня 314
Полянич Б.: Перша ніч 317
Праці Комісії для виучування історії західно-руського та українського права 202
Штокалко П. свящ.: На струнах гуслий 68
Ювилейний збірник на пошану акад. М. С. Грушевського 273

VI. Miscellanea

Афоризми 10, 96, 100, 116, 127
Всячина 207
Літературні замітки й анекдоти 71, 146, 278
Місячна хроніка 312
Errata 72

Всі права законно зберігається

З друкарні ОО. Василіян у Жовкві

30429

ПОСТУП

ВІСТНИК ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

ЗМІСТ

Великі леґенди і їх значіння для долі народів *(Петро Шостаківський)* — Боротьба за душу інтеліґенції *(Aramis)* — Націоналізм „кудою"? *(Іван Гладилович)* — *** *(Дмитро Бандрівський)* — Тип *(Осип Назарук)* — Як Рустем Сеід Аметов став запорожцем *(Борис Монкевич)* — Герой часу *(К. П.)* — Ґенерал барон Гатаяма *(Меріям)* — Католицька сатира в Анґлії *(Л. Нигрицький)* — Дощ *(Василь Лімниченко)* — Воля *(Святополк Чесина)* — Честертон і Шов: дискусія на тему соціялізму *(За „Оссерваторе Романо")* — Зі світа — Бібліоґрафія — Літературні замітки й анекдоти

СІЧЕНЬ—ЛЮТЕНЬ

8. РІЧНИК 1928. 1—2 ЧИСЛО

УКРАЇНСЬКА ХРИСТІЯНСЬКА ОРҐАНІЗАЦІЯ У ЛЬВОВІ

30429

ПЕТРО ШОСТАКІВСЬКИЙ

Великі леґенди і їх значіння для долі народів

(Зміст: — Про леґенди, які появляються на світанку історії народів і задержують свою символічну вагу до самого кінця їхньої історії. — Про велику леґенду державнього Риму. — Про істину, заховану в таких леґендах. — Про три українські великі леґенди і передання. — Апостольська леґенда про св. Андрія і її значіння. — Про вічно правдиву леґенду українського єдиновластя. — Передання про олицетворення українського лицарства. — Замітки сучасника після останніх кривавих досвідів і переходів нашої землі).

Кожний нарід, держави, великі міста мають свої леґенди, кидаючі світло на їх повстання і розвиток; великі народи та великі вогнища культури мають великі леґенди. Річ характеристична, що великі леґенди народів появляються на світанку їхньої цівілізації, коли народи находяться ще в »колисці;« такі леґенди характеризують собою всю дальшу історію тих народів.

Народи розвиваються і доходять до могутности тільки йдучи шляхами, накресленими їхніми великими леґендами; збочення з сих шляхів тягне за собою неминучий повільний або наглий упадок таких народів.

Далі характеристично, що всі великі леґенди являються ірраціональними творами людського духа; насамперед невідомо стисло коли сі леґенди повстали, хто їх створив і хто перший прищепив віру в них; чи їх висказав якийсь вождь передового племени даного народу, чи якийсь пророк у стані пророчого обявлення, чи волхв-кудесник, чи хто инший. Далі — факт незмінний, що великі леґенди народів були невідкличними частинами національного месіянства великих народів: у них вірилося як у святощі, часто як в »Божу ласку«, часто як у глибоку мудрість прадідів, а сумніватися в правдивість сих леґенд нікому в голову не приходило, осміювати їх уважалося за страшну наругу.

З часом, коли наступала доба занепаду віри в правдивість леґенд, коли ірраціоналізм уступав місце мілкому раціоналізмові, тоді кожний нарід неодмінно губив провідну нитку своєї історії, розкладався, суспільність анархізувалася і розпорошувалася; в такому стані нарід легко ставав здобичею сусідних народів, що не затратили віри в своє післаництво. І врешті або зовсім щезав з історії людства, або знову відроджувався, вертаючи до властивих собі доріг розвою, назначених великими леґендами.

Відповідно до питомого кожному народові призначення в світі, вказівки його »місії«, великі леґенди їхні ріжняться між собою, відповідаючи будучій історії кожного народу і накреслюючи кожному індивідуальний шлях розвою.

Серед ріжних великих леґенд усіх віків і народів більше або менше відомих нам, візьмім одну загально знану, яка сильно вплинула на европейську цивілізацію — леґенду про заснування Риму. Ромуль і Рем невідомі богатирі, вигодувані вовчицею заснували »Вічний Город.« Не знати в який саме час у Римлян появилася ця леґенда і хто був її творцем. Справді, чиж вона не характеризує всю історію Римської Держави? Як суворі богатирі, виплекані вовчим молоком, засвоїли собі жорстокі інстинкти, так і Рим, як хижкий звір підбив під свою владу ввесь тодішній історичний світ, цілий »Orbis terrarum;« суворі римські леґіони, заковані в залізо, пронесли свої орли через всю тодішню »вселенну,« обеднуючи всіх її мешканців для створення одної европейської цівілізації. В сю леґенду Римляне вірили умом, а серцем, вона була ніби складовою частиною їх реліґії. Величний памятник з вирізьбленою вовчицею, годуючою Ромуля й Рема, стояв на головній площі Риму. Такіж памятники стояли і поза Римом в инших містах. Пройшли віки. На зміну ірраціональній вірі в свою леґенду — в своє післаництво, прийшла доба скептицизму. В великій леґенді стали бачити тільки гарну байку; розніжений, розбогатілий Рим не приймав її як живий символ своєї долі і... скоро впав під напором молодої ґерманської раси, пробудженої до інтенсивного життя, натхненої своїми великими леґендами.

Щож таке в суті кожна велика леґенда? проста байка, чи справді в ній захована якась істина?

В наш вік гіпертрофованого інтелектуалізму проходять мимо великих леґенд з усмішкою на лиці. А тимчасом усяка велика леґенда не є байкою, ані видумкою; вона є реальністю, як усяка глибока ідея; вона є одною з тих чистих платонівських ідей, які дійсно, реально істнують у надсвіті, приймаючи згодом матеріяльні форми, а правдивість котрих спостерігають чи наперед, чи з часом дійсно »мудрі« мужі народу. Велика леґенда се ніби проєкція долі кожного народу, його місії; се тонесенький промінь світла, кинений наперед у будучину через тьму віків. Ідучи за сим промінем нарід ніколи не зайде на бездоріжжя. Леґенда є таємничим, а однак живим символом майбутнього.

* * *

Чи ми Українці, так сильно тепер упосліджені долею, маємо свої великі леґенди? Маємо! і то величні.

Здіймімо з очей полуду зневіри, яка нам нашу всю історію забарвлює в чорний колір, покиньмо хоть на годину розїдаючий наш розум скептицизм, який в ніщо не вірить, навіть у те, про що горласто кричить, будьмо як діти, котрі спочатку не розумом, а серцем пізнають світ і людей, як ті наші великі предки, що не кричали про свій розум, а вірили цілим серцем і з сієї віри черпали силу творити великі діла і вести за собою український нарід до великої будучини. Сучасне українське покоління хоч і хвалиться, що „знає" всі розумні теорії як будувати державу та „ощасливити" нарід, не могло проте в найсприятливіщій для України добі 1918-19 рр. вдержати нещасну Батьківщину в своїх руках; бо воно стратило віру в свої великі леґенди.

I.

Зразу на самім початку наша історія зачинається з найбільшої леґенди. Далеко не кожний нарід посідає подібну. Се леґенда про початок Київа. Не хто инший, як Апостол Андрій Первозванний благословить місце, де згодом має повстати Київ. Каже до учеників своїх: — »Видите гори сі? бо на сих горах засяє благодать Божа, має бути і город великий і багато церков має Бог воздвигнути! — І вийшовши на гори сі, поблагословив їх, поставив хреста і помолившись Богу, зліз з сієї гори, де опісля був Київ.«

Сею леґендою одразу і на завсіди передрішено одну сторону української історії і традиції. Київ серед східних словян перший приймає і розповсюджує Христову віру. Київ стає місцем напруженої духовної праці, його осяяла »благодать Божа;« повстають численні церкви та монастирі. Ще до приняття християнства Київ виростає до розмірів великого города, як оповідають тогочасні арабські й грецькі подорожники. Перші князі роблять його дійсно великим; місцем »Великого Престолу;« згодом свою владу поширюють далеко поза межі етнічної південної Руси. Київ стає центром великого торговельного шляху »з Варяг у Греки.« Слава про нього шириться далеко по чужих землях. Краса його на тодішню міру така, що навіть дикі кочівники-татари хочуть його пощадити за ціну добровільної здачі. Київ став матірю для всіх трьох Русей; від нього вони виводять свій початок.

Справді — чи багато з нас-українців усвідомили собі всю величину сієї леґенди? Чи ми затямили собі добре, що по Римі ніде в Европі нема таких славних катакомбів, як у Київі; що Київ (розуміючи під ним тодішню українську Русь) дав найбільше на ті часи святих, які своїми чернечими подвигами, молитвами, незчислимими чудами, дали українському народові такі приклади моралі, стільки гарту духа, що останки їх у народі дійшли аж до часів світової війни. Вони помогли йому перенести і татарське панування і всі пізніщі руїни.

Київ став місцем і великих, творчих, політичних чинів. Князі боронять Україну як від Заходу так і від ріжних орд кочівників, напираючих зі Сходу і поширюють свою владу по Царгород і Тмуторокань (на теперішній Кубані). Чи багато є в Европі городів, котрі можуть похвалитися остільки величнім початком своєї історії? Нехай Берлін, Париж, Льондон або Нью-Йорк затемнили сучасний Рим наукою, чи політичним розмахом, чи монуметальністю будинків, але Рим був, є і буде доки Европа стоїть »Вічним Містом.« Звідси вийшов початок Римської Імперії, звідси поширилась Европейська цивілізація; Рим був осередком її. В „епоху Відродження“ Рим відограв знову поворотну ролю в Історії Західньої Европи.

В иншому роді, алеж анальоґічно до сього Київ, хоча його і перегнали Москва, Петербург чи Варшава, однакож

споконвіку він був і доки існує східне словянство, він усе буде »Вічним Містом« для його — »матірю городів Руських,« — городом благословенним, — місцем початку державного буття як України так і решти Русей; поширення християнства, грецько-римської цивілізації й словом — місцем великого духовного подвигу. Ступати ногою по землі сього великого свобідного Городу були достойні наші великі предки.

Ся леґенда наперед накреслила долю України. Україна може бути велика тільки як побудована на християнській культурі. Справді чи ж Україна не була охоронним валом для західнього християнського світу? Об той вал розбивалися східні кочівники. Чи Україна не відпокутувала за ввесь той світ нечуваною татарською руїною? Хіба все що було творчого на Україні чиж не побудовано на християнському світогляді? Гетьмани не відступають від сієї засади; запорожці уважають своєю ціли боротьбу з всесильним тоді мусулманським світом; свідомо, як основник Січи князь Дмитро Вишневецький, або Сагайдачний, а може несвідомо, як пізніщі кошові отамани йдуть слідами Володимира Святого та инших князів, продовжують їх традицію, обороняють християнську цивілізацію.

II.

Друга велика леґенда відноситься до характеру влади вже не тільки на Україні, але на всіх Русях: »Прийдіте володіти і княжити нами...«

Хоча варягів прикликали Новгородці, одначе Кияне, звязані політичними, економічними і культурними звязками з Новгородом, можуть і мусять сю леґенду і на себе прийняти. Тому, що варяги сіли опріч Новгорода в Київі, як видно з дальшої політичної долі України, ся леґенда характеризує і Київську Русь. Пригляньмося! — Саме покликанне варягів, голосних тоді на цілий світ своїми відважними походами і творенням держав, доказує, що Київ мусів пережити не одну анархію. Всякий раз Українська Русь була сильна і творча лише тоді, коли нею дійсно володіли і княжили. Ся засада відноситься до України мабуть в рівно сильній степені як до Московської Руси.

Властиво повним державним життям Україна жила за князівської доби. Пізніщі політичні періоди, хоч трохи державні і тревалі, неодмінно були побудовані на засаді »во-

лодіти й княжити.« Натомість усякі спроби вийти з послуху одній верховній персоні удільних князів, пізніще ріжних претендентів во імя народа нібито, як наприклад „татарських людей", властолюбивого боярства, самозванчих »гетьманів«, »чорних рад« і т. п. — конечно приводили до упадку Української Держави.

Навіть у руках чужих королів і царів ми — українці були послушні і цінні, коли нами володіли і то міцно володіли. Позбавлені авторитетного проводу ми як »народ« ніколи не давали самі собі раду. Сі факти характеристичні для нашої вдачі і над ними варто застановитися. Останній момент відродження нашої державности 1918 року, якби на нього не дивитися очами наших »народницьких політиків,« тільки ствердив ще раз слушність сієї леґенди. Молода Українська Держава не сконсолідована, з народом недозрілим до ступня нації в сучасному розумінню, помимо всього давала блискучі надії на розвиток! Треба було з червоним бунтом перечекати хочби критичні роки стабілізації повоєнних молодих держав ув Европі і зафіксування України в очах инших держав. Тимчасом ми відступили від засади леґенди »володіти і княжити,« пішли на дешеву оману »народньої« влади. І раптом Україна впала в стан нечуваної анархії, аж поки нові володарі червоні від крови — на сей раз антенати світового кагалу — не приборкали її і стали міцно »княжити.«

Кажуть, що ніби якесь одвічне прокляття тяжіє над Україною. Ні, наша велика леґенда ясно нам говорить, що Україна може бути не анархічною а творчою, коли нею будуть володіти і княжити. А щоби вона була справжньою Україною, а не »Kres«'ами Польщі або »Югом Россії,« то неминуче, щоб нею володіли і княжили по батьківськи не чужі володарі, а свої — Гетьмани, духовні і традиційні наслідники наших старих князів та Гетьманів.

В сьому є сенс другої нашої великої леґенди.

III.

Зпосеред кількох великих леґенд візьмемо ще третю, характеризуючу найістотніщу прикмету оборонців Української Держави — се леґенда про лицарськість.

Літописець оповідає про Вел. Князя Святослава, як то він став до бою з ворогом, сильніщим у 10 разів і до того на

ворожій землі. Будучи окружений ворогом князь не говорить до своєї Дружини довгої промови, лише сказав коротко: »Не посоромімо землі Русьскої, але ляжмо тут кістьми; мертві сорому не мають! Коли голова моя поляже, тоді думайте про себе!« На сі слова дружинники, як один крикнули: »Де, княже, твоя голова поляже, там ми і наші зложимо!« І не говорить літописець про втечу або зраду дружини, ні — вона повна в собі і в князеві, кинулась на ворога з таким запалом, що ворог десятикратно чисельніщий був розбитий і побіг.

Вдивімся в сі пречудові постаті лицарів, мов витесаних з ґраніту — князя та його дружини. Князь-вояк в лицарскості доходить до крайніх меж. Він завсіди попереджував ворога словами: »іду на Ви.« Ся одна постать нашого Монарха гідна найбільших в світі народів, гідна стати поруч найблагороднішчих героїв людства. Вона своєю індивідуальністю може натхнути не одного поета і письменника, своєю величністю ся постать ще перевищає другу славну лицарську постать — героя »Слова о полку Ігоря.«

Які прості, а які діймаючі до глибини душі слова: »Не посоромімо Землі Русьскої, а ляжмо тут кістьми своїми.« Постараймося відчути їх з глибини 10 століть!

Чому пізніщі потомки сих славних лицарів такі неподібні до Святославової дружини? Чому вони змиршавіли; занепали до того, що на кожнім місці чинили зраду? Як могло дійти до такої моральної гнилі, що серед бою занархізоване вояцтво видавало ворогам свою старшину? Длячого і серед старшин зрада своїх зверхників або Гетьмана стала звичайним явищем? Болючих прикладів — »без сорому, пуття і чести« знайдемо в нашій історії аж по останні роки включно, скільки хочемо.

Де секрет подібних явищ? не в одних результатах татарського невільництва, яке безумовно наклало на довго певний знак. Причин цих явищ треба шукати, як і в инших народів, у затраті віри в свої провідні ідеали, в ті засади, на яких трималася тодішня Русь-Україна: зрада християнського світогляду і одноособового принціпу влади. »Татарські люде« се — перші ознаки духовного занепаду Руси. Пізніща боротьба за владу ріжних амбітників, наприклад часів Великої Руїни, які підіймали проти верховної своєї Влади просту масу для осягнення своїх особистих підлих

цілей; ріжні рухи черні, позбавленої ідейних верхів — були в суті річи проявами духовного погантвса. Наслідки його — заник послуху одній обєднуючій Владі, а розвціт жадоби негідників до влади, підлизництва під сіру масу, щоб використати її для особистих еґоїстичних інтересів, а не високих державних ідеалів. Тут уже не було місця на ніяке лицарство.

* * *

Затрата віри в свої великі леґенди потягнула за собою заник лицарського духа. Чужоземці описують українців часів кінця XVI і початку XVII віків і часів Великої Руїни як »свавільний, анархічний нарід«, »нездатний до послуху одному проводу«.

Народня маса згодом байдужіє до всякої влади внаслідок безупинної боротьби за владу всякого рода »інтеліґентів«. За Гетьманом Мазепою пішли тільки 4 тисячі козаків, бо решта добровільно не хотіла йти за своїм вождом; зате по Батурині, коли Петро I прибрав міцно українців в руки, пішли як слухняні вівці всі — копати канали. За Юрасем Хмельницьким, правним наслідником Богдана, козацтво не хотіло йти, але легкодушно пішло на бунт авантюриста Пушкаря, який обійшовся нам у 15.000 людей. — Подібних прикладів — сила.

Ліпше лицарське покоління вигинуло. Пройшли віки, наступили часи кінця світової війни; змінилися люде, але мало змінився їх дух.

Два останні українські покоління виховалися поперше на чужих державних ідеалах, подруге, що іще гірше, не в вірі в наші творчі леґенди, инакше кажучи не в державницькому дусі, а виплекалися їдю, затруївшою цілу европейську культуру XIX і XX століть.

Віру в Бога заступила віра в Маркса. Ідеал послуху одній верховній владі, витвореній на наших минулих державних традиціях, замінився еґоїзмом боротьби за владу для себе або для партії, еґоїзмом завжди прикритим лицемірно облудною формулою: »для народа«.

* * *

Якби ми — останнє покоління, яке переживає нову Велику Руїну, — хоч трохи були пересякнуті вірою в творчі ідеї нашої минувшини, чи ми остались би пасивними, коли

один з голосних наших борців ніби-то »за народ«, вигукував на військовому з'їзді 1917 р. в Київі: »Що ваші славні історичні гетьмани і полковники?! вони були »визискувачами народу«, буржуями, що гнобили народ...« і т. п. Ми булиби прогнали геть такого руїнника. Так само колиб ми мали в собі хоч трохи лицарського духа відданности Святославової дружини, то недопустилиб до самовбивчого повстання проти свого Гетьмана в 1918 р. Та ми не мали віри в чарівну силу наших великих леґенд, і за наш гріх історія гірко нас покарала.

Нація зріла до державного життя, себ-то свідома себе, як одного народу і посідаюча хотіння жити під своєю Владою, в формі витвореній духом її історії, така нація зсумовує до купи ввесь свій історичний досвід і вяже себе свідомо не з одною найблищою їй епохою, а з цілим минулим геть аж до найдавніщих давен. І шукає традицій у славному героїчному минулому; звідти вона бере до наслідування приклади лицарськости, державний розгін, мораль і дисципліну для виховання нових поколінь.

Досі ми українці за свої політичні ідеали брали переважно доби занепаду України, або напівдержавного її істнування. Ми захоплювалися невміру Залізняками, дрібними кошовими отаманами, сліпими народніми рухами, козацькими бунтами сумнівної вартости, доходячи часом до карикатурних форм — наприклад 2 аршинові шлики на шапках і т. п. Якже мало ми привязували ваги до героїчної доби, коли Україна дійсно була незалежною і великою, як і велитнями були її головні тодішні постаті.

Доба гетьмансько-козацька для всіх наших соціялістів була так само мало притягаючою до себе, як і князівська.

Ми — молодше покоління останньої траґічної доби повинні зривати з блудними ідеалами »народницьких« істориків. Взірцями для нас події і особи величніх епох св. Володимира Великого, князів Святослава, Володимира Мономаха, Ярослава Мудрого, Ігоря Святославича, Романа Галицького, Гетьманів Хмельницького, Орлика і т. п.

* * *

Повірмо в наші великі леґенди! Леґенди чи факти? Історичні критики кажуть, що дві перші з наведених тут леґенд є не факти, а власне леґенди. Та для нас маловажно,

як їх назве холодний розум критика. Для нас — державницької молоді — важний є містичний сенс леґенд. Вірмо в них, як в непорушні, реальні події. Атже наші предки вірили в їх правдивість, не сумнівалися в них, на них виховувалися, їх брали за приклад собі. Вони є часткою нашого славного минулого; для нас вони повинні бути фактами.

Я взяв три леґенди. Подібних леґенд є багато в нашій історії. Далі за леґендами йдуть факти вже в науковому розумінню, факти не менш величні від попередніх леґенд — наприклад »Слово о полку Ігоря«, до речі будь сказано оцінене в нас за його прегарну форму, більше літераторами, ніж політично-суспільними діячами і педаґоґами. А власне на цьому, як і на подібних героїчних подіях повинна виховуватись шкільна і військова молодь — наші будучі лицарі. Ми українські державники, старші від шкільної молоді, підімо дальше фактів, повірмо в чарівну силу наших великих леґенд, вірмо в їх символічну правдивість, не сумніваймося в ній, не сумніваймося в тім, що щит був прибитий нашим Олегом на брамі Царгороду. Атже згодом по кількох віках, козаки, йдучи слідом леґендарної традиції, доказали, що ся леґенда гідна бути фактом. Вірмо в те, що кн. Святослав зумів 10-тисячною дружиною розбити 100-тисячного ворога. З нашої віри і хотіння його наслідувати, в будучині зродяться знову подібні героїчні чини.

Не стидаймося брати для себе приклади зперед 1000 років. Наші герої і події такі великі, що за 100 наступних літ вони ще будуть гідні наслідування нашими пра-правнуками. Найкращі символічні леґенди наші кажуть, що правдива, дійсна Україна може бути тільки — христіянська, монархічна і лицарська, а вся пізніща наша історія ствердила правдивість сих леґенд.

Завдання будови Української Держави і перетворювання нашого громадянства в реальну а не літературну Українську Націю, хоч безмірно трудне, але разом з тим безмірно велике — власне цією своєю трудністю і цими можливостями, які відкриває його здійсненя і побореня цих труднощів. Крім того воно має за собою силу правди і справедливости.

Вячеслав Липинський („Листи“)

ARAMIS

Боротьба за душу інтеліґенції

»...кипучі міліони
Ідуть, щоб світ в останнє розділить
На так і ні, на біле і червоне«.
М. Рильський.

Що таке ВОКС? — На якім тлі він повстав? — Які його цілі? Яка його орґанізація? — Які його успіхи м. и. у Львові?

В нас і досі трактується більшовизм, як щось далеке від нас, як щось страшне тільки для... капіталістів. Тимчасом більшовизм у своїй суті базується не на економічних противенствах (вони для нього тільки орудником), а на запереченню Бога і всього, що боже. Діявольоґи кажуть, що в середньовіччу — коли часті були випадки культу Сатани, — люціферисти виконували в честь Сатани навіть церковні літурґічні обряди, тільки якраз навпаки, як їх виконує Церква. Слідне це намагання і в більшовиків: їх власть старається вивернути людську природу, заступити правду брехнею, любов ненавистю, Бога Сатаною. Панування більшовизму це пануванне того, що в свій час з Несучого Світло став Царем Тьми. Народ просто і слушно називає більшовизм пануванням Антихриста.

При розгляді більшовизму як небезпеки, треба нам брати його більш як духовий, ментальний переворот, ніж економічно-матеріяльний. Економічно-державний момент у більшовизмі це тільки орудник для поневолення духовости має грубою силою, це тільки завершення фізичною силою свого панування над душами.

Страшна моральна й фізична неволя, що панує у більшовиків, а то й взагалі можність більшовикам запанувати в якімсь народі, предиспонує передовсім відповідний стан умовости того народу, головнож його провідних верхів: інтеліґенції. Нація, котрої верхи: інтеліґенція морально здорові, котрих умовість реліґійна й тимсамим нехаотична й несамолюбна, — така нація не дасть у себе запанувати більшовизмови. Та коли духовість верхів якоїсь нації позабуде про реліґію, про остаточну мету людини й людства, коли заскорузне в реліґійній байдужності, еґоїзмі й націоналізмі, то силою факту свого дефетизму стратить напрямні в життю, подасть позиції духа більшовизмови. Перейде

з білого так у червоне ні. Мусітиме їсти порох землі, замість Хліба Ангелів, — цілувати стопу того, що сам підло повзе по землі погибелі.

Але не лише само запанування більшовизму вимагає певного уроблення духовости; вимагає її »невтральности« й удержання більшовицького режіму. Душа (головнож її найбільш духовий, трансцедентальний елемент: серце людини треба вбити[1]); постійно, щоденно вбивати її духові змагання, її реліґійність[2]). А до цього служить головно література, театр і кіно.

На ці три чинники звернули більшовики свою увагу. Замісць реліґії треба дати людям panem et circenses[3]). В літературі й драматично-кінових штуках треба відвернути душу людини від духового на матеріяльне: любов і щирість на сексуалізм і цинізм, реліґійність на матеріялізм, духову красу на тілесну красу, глибінь душевних переживань на зверхній блеск техніки, психольоґізм на сензаційність акції, цікавість для справ душі на »романтизм сучасности« і т. п.

Не улягає найменчому сумніву, що більшовики хочуть запанувати над світом; це впрочім самі вони голосять. Спершу думали довершити це через скомунізуванне пролетаріяту. Та невдатні спроби в Німеччині й Угорщині наказали більшовикам іншу тактику: найперше треба розложити здорового духа інтеліґенції, а тоді тільки вдасться диктатура »пролетаріяту« (читай: 9-тьох членів Компартії).

Більшовики знають з досвіду, що пересічний тип сучасного інтеліґента, це півінтеліґент з великими „амбіціями" а ментальністю „Wieku Nowego". Їсть його душу жидівський лібералізм. Треба отже цей гріх культивувати, відкинувши з нього останки добра: пошану до ідеалів та активність у службі для них; треба спалити в душі всі її альтруїстичні пориви й замінити їх еґоїстичними. Треба витворити з европейця-західняка тип руського билаво человека, знаного

---

[1]) »Стріляють серце, стріляють душу — нічого їм не жаль« — каже душевно вже застрілений, давно великий поет, тепер більшовик П. Тичина.

[2]) За приналежність до якоїнебудь реліґії виключають з компартії!

[3]) Число кінотеатрів на Україні буйно зростає. Коли 1. цвітня 1924 р. всіх кінотеатрів на Україні було 312, то тепер сітка становить 1.750 одиниць, крім 15 пересувних залізничих. Самих культурно-освітних театрів на Україні нараховується до 1000. За минулі 1926-27 рр. лише в кінотеатрах ВУФКУ перебувало понад 10.000.000 глядачів.

й рідного передбільшовицький періоді. Індівідуальний і соціяльний Обломов, цинічно - аморальний Гуліо-Гуреніто Еренбурґа — ось ідеал інтеліґента, потрібного більшовикам. Випраний „ідеально“ з усього величнього („наплювать“), філістер-еґоцентрик („отаманія“) становить такий півінтеліґент знаменитий тип морального імпотента, на котрім можна вже безпечно перевести більшовицьку операцію, а певно не стрінешся у нього з якимнебудь „супротивленієм злу“. Колиж він до того письменник чи публіцист, то вистарчить спрямувати його перверсійний ґуст на інтелектуальну розпусту (прегарний оказ Еренбурґ), дати йому матеріяльну підтримку, і — готовий щирий раб більшовизму, хочби він по партії належав і до УНДО...

Один чинник спинював діяльність більшовиків на тому полі: інстинктовна неохота інтеліґенції до більшовизму. Отже сказали собі більшовики — коли годі щиро поступати з „інтеліґентами“, то треба їх підудрити. Московсько-монгольська хитрість пішла тут за кличем нашого ренеґата Головацького: „Куди не перескочиш, там підлізь“.

Щоб витворити тип морально-імпотентного інтеліґента, щоб підлізти до його душі та прихилити її до себе, більшовики заснували осібну орґанізацію т. зв. В. О. К. С. (Всесоюзное Общество Культурной Связи с Западом“). Першими членами засновниками ВОКСа були: Луначарський (комісар „освіти“ в СССР), Коллонтаїха (знана з пропоґанди „вільної любови“) та Ольга Каменєв-Розенфельд, сестра Троцького-Бронштайна. Ціллю ВОКСа є „підпорядкування кругів закордонної інтеліґенції під впливи Комінтерну через обробітку й експльоатацію научних, літературних і мистецьких ділянок“.

Централя ВОКСа стоїть у безпосереднім звязку зі секцією пропаганди при Ісполкомі в Москві; крім того лучать її тісні взаємини з Г. П. У. (чрезвичайкою). ВОКСови проводила теоретично Каменєв-Розенфельдова; та властивим її провідником був Калґін з декораційною асистою вчених академиків-рабів Вельмани, Ольденбурґа, Іпатьєва й їм подібних. Всі вони визначаються великим раболіпієм супроти Совітів. Калґінови помагали ще комуністи Веллер і Капітульжантов. Гроші на видатки ВОКСа дає аґітпроп Комінтерну.

ВОКС має кілька секцій. І так: 1) Бюро лучби удержує сталий контакт з цілим леґіоном більшовицьких корес-

пондентів й орґанізаціями, що ведуть більшовицьку пропаґанду. Ці орґанізації для непознаки поназивано гарними назвами, як прим. „Т-во приятелів нової Росії“ (Німеччина) „Т-во культурних звязків з Росією“ (Чехословаччина), „Т-во научних звязків з Росією (Франція), „Італійсько-російський інститут“, „Стоваришення для інтелектуальних звязий з Росією“ (Бельґія), „Літературно-мистецьке обєднання“ (Японія) і т. п. Такі т-ва є м. і. і в Польщі; але бюлетин ВОКСа не подає їх назви.

2) Бюро обміну виданнями має біля 1500 кореспондентів поза межами С. С. С. Р. Досі розіслало воно поверх 60,000 більшовицьких видань, призначених для інтеліґенції[4]).

3) Пресове бюро й редакційний комітет займаються видаванням Бюлетинів на ріжних мовах. Бюлетин такий виходить у Відні по українськи, його сталим відбірцем є редакція нашої радянофільської „Ради“, а також навіть і деякі „націоналістичні“ ґазети. З цих то бюлетинів походять усякі ґльорифікації Совітів, впрочім нераз дуже влучно підібрані (на примір кілька заголовків: „3250 нових бібліотек на Радянській Україні“ — „Ольга Кобилянська дістає дім на Радянській Україні“ – чиж не втіха читати таке нашим „націоналістам“?!).

Знають більшовики добре склад наших редакцій, потребу матеріялу в них і лінивство редакторів. Отже подають відразу готові до друку вісти; дефетист-редактор „національного“ орґану бере тільки ножиці і — скрипт готовий...

Це бюро преси підпомагає матеріяльно всякого рода видання, які „підлазять“ з більшовицькими „ідеалами“ в душу сучасного інтеліґента. До таких дуже небезпечних ви-

---

[4]) В нас сприяє акції того бюра діяльність (по всій імовірности несвідома того) найбільшої книгарні, яка в останніх часах і в своїх цінниках і виставовими вікнами пропаґує більшовицьку макулятуру. Що гірше: дійшло вже до цього, що »Просвіта« в своїх цінниках теж оголошує більшовицькі вадання (щиру подяку за те висказали їй на зборах Сельроби...) Обі фірми роблять це для ґешефту, забуваючи при тім, що і в ґешефті обовязує етика, і що навіть ліва толєранція „Просвіти“ повинна мати свої межі.

Дальше сприяє акції того бюра видавництво й визичальня книжок »Ізмараґд« (ул. Словацького 14, Львів), яке веде знаний радикал М. Матчак. Це видавництво починає видавати тепер більшовицьких авторів (досі видало Іванова та Пільняка, готує мабуть Зощенка) і то дещо як передруки з... »Діла«! Попередні видання того »Ізмараґду« теж не кращі: апостат Дойль, порноґраф Еверс, комуніст Джек Лондон.

дань у нас належить „Світ“ (не „Світло“, яке є чисто комуністичне), ілюстрований місячник (дійсний редактор Іван Квасниця). Сей орґан виходить у Львові. (Між його передплатниками є на жаль і наші священики!). Поволі, але певно впоює цей „Світ“ у своїх читачів радянофільство та всякі „ідеї“ того рода, як походження людини від малпи і т. п. „поступовости“. Все те прикидає для непознаки ніби націналізмом та т. зв. „чистим мистецтвом“. Характеристичне, що співробітники „Світа“ працюють рівночасно і в совітськім видавництві „Глобусі“; цікаве й те, що редактори певного „націоналістичного“ щоденника дають ґро статий до „Світа“[5]); цікаве й те, що ультранаціоналісти з „Літ. Н. Вістника“ стало анонсують „Світ...“[6]).

До радянофільських »підлазників« треба ще причислити »Літературні Безвісти« одного зі знаних еґотистів-маняків. Останнє їх (9 те) число дає повні докази на це[7]).

Дальші „підлазники“ це львівські часописи »Рада«, »Праця« і »Вікна«. Перші два часописи нещиро совітські, та... на чиїм возі і т. д. Буває й таке, що перші сторінки „Ради“ величають націоналізм, а вже на третій сторінці читаємо ярий осуд фашизму (того завершення національного шовінізму!) і його творця Мусолінія (мовляв: він сифілітик; а забули про те, що й Ленін помер на цюж недугу...) Щиро совітським є натомість »Вікна«, місячник »літератури й мистецтва«, котрий редаґує Василь Бобинський, екредактор комуністичного »Світла«. Тенденція цих »Вікон« звернена головно на розбиття христ. моралі й реліґійности. Зміст »Вікон« це сливе самі передруки й переклади. В перекладах самі майже жиди: Кіш, Ґоль[8]) і їм подібні. (Взагалі треба признати В. Бобинському, що щиро пропаґує у нас ідеали своїх жидівських наказателів; м. і. саме виходять новелі

---

[5]) А потім містять рівночасно в тому щоденнику статейки плаксиво ґльорифікуючі Сакко й Ванцетті.

[6]) Буде це для нас не дуже то дивне, коли зважимо, що адміністратором „Л. Н. В.“ є п. Ю. Н. знаний радикал. На загал треба поставити як аксіом правду, що всякі нехристіянські ліві й праві (навіть протисовітські) видавництва є напевне, силою своїх засновків, помогачами більшовизму.

[7]) Не хочу писати ясніше, бо зараз дісталиб ми „спростування“ від цього півбожевільного, впрочім доброго хлопчини.

[8]) Пан Бобинський не подає очевидно всього, що написав І. Ґоль. А ми позволимо собі зацитувати один виїмок з Ґоля, виїмок, який справді

жида Цвайґа »Амок«, в перекладі В. Бобинського, а видає їх »Ізмараґд«). До цих »Вікон« повернемо ще пізнійше.

4) Має ВОКС іще одно бюро для принять закордонних горожан, до котрого радянські власти відправляють кождого, хто бажає відвідати СССР. Кожну прогульку до совітської Росії ведуть фактично аґенти ВОКСа (які рівночасно служать і в ГПУ). Прогульківців водять аґенти по спеціяльно до цього приготованих школах, заводах, установах та пильнують, щоб відвідувачі не навязали безпосереднього контакту з некомуністами, не зайшли припадком до робілень не визначених „для репрезентації", не зорієнтувалися в правдивій внутрішній ситуації більшовиків. Рівночасно роздають аґенти ВОКСа прогульківцям усякого рода звіти, переважно видумані на закордонну пропаґанду й підлаз більшовизму. Не диво, що прогульківці, вернувши з совітської Росії, вважають за потрібне видавати ще осібними книжочками свої спомини про те, які то мягкі фотелі в совітських ваґонах та які добрі обіди в тамошніх ресторанах (науковість і здоровий розум стоять нераз далеко від себе).

5) Для допомоги закордонній пропаґанді отворив ВОКС у 1925 р. ще й бюро Русфото. Воно пересилає всякого рода фотоґрафичні знимки до заграничних ілюстрованих часописів. Усі ці світлини ілюструють »блага« комунізму згл. поборюють його ворогів. Усім відомо, що простому чоловікови некомуністови неможливо булоб дістати дозвіл на світлення совітського побуту. А проте маємо по всіх ґазетах такі знимки. Звідки? Бюлетин ВОКСа вияснює справу: Руссфото є відділом ВОКСа й висилає місячно около 3000 світлин, призначених на рекляму совітській владі...

характеризує буцімто інтернаціональне обличча жидівських письменників. Ось він:

»Слухай, Ізраїле! Возстань, мій народе, й зложи свої пісні
»І Бога з книг давніх і жалібні скарги
»До гробу;
»Слухай! У Тобі живе єдиний, єдиний відвічний дух!
»Дух Твій освітить пять континентів,
»Дух Твій запряже чотири живла.
»Здобуде три королівства світу.
»Твій дух — це відродження Ангел,
»Твій дух — це життя!
»Слухай, Ізрайлю! Твій дух є Твоїм Богом єдиним!«

Що така зорґанізована та вміло ведена робота мусить дати бажані наслідки, це ясно для кождого.

Але й ясне повинно бути для нас католиків це, що нашим тяжким обовязком є дати відпір цій діявольській акції. А хто з нас жде, начебто не дотикала його ця більшовицька робота, цей схожий на Каїна, »чиж я сторож брата мойого?..«

Єдиним же під пору можливим відпором червоному Ні, є і буде зорґанізована католицька акція, позитивна праця над Царством Божого Так. Знають це більшовики гаразд і тому так завзято виключають зі своєї партії кождого, хто тільки до Божого воїнства признається. Бо не можна двом панам служити — бо Так виключає Ні!

ІВАН ГЛАДИЛОВИЧ

Націоналізм „кудою?“

I.

Читачу! Прочитаєш у наголовку слово »націоналізм« і може з досади схочеш перекинути сторінку дальше. Може осточортіло вже читати і слухати разураз ту саму пісоньку: націоналізм, націоналіст, націоналістичний, нація собі, Нація (з великої букви) над усе і т. д. без кінця і то в такім короткім часі. Ще так недавно співалося в нас так само про соціялізм, радикалізм, демократію і лібералізм. Сьогодні, якщо не хочеш слухати »нац оналістичного« тамбура і сам не помагаєш бити в »націоналістичний бубон« — Ти »не Українець«, а зовсім страчена для »Нації« одиниця. І ти терпеливо мусиш ходити на концерти, на ювилеї, на збори і віча, читати українську пресу (час виборів!) і з ентузіязмом принимати згучні і пусті »кличі«.

Прохаю вибачення для себе. По перше я не націоналіст, принаймні не в тому розумінні, котре в нас принялося і не думаю нудити Тебе, читачу, націоналістичним чарлєстоном. По друге сповнюючи свій журналістичний обовязок, хочу лише звернути твою увагу, читачу, на нові прояви укр. націоналізму.

II.

Український націоналізм це витвір думання і почування української соціяліствуючої й радикальствуючої інтеліґенції. Не лише »дух« тих ідеольоґій остав в націоналізмі той сам, але й речники та ідеольоґи цієї течії це майже виключно колишні активні соціялісти та радикали. Старі грішники — старі гріхи. »Раз ненавистю налите серце — в вік не прохолоне« — можна тут слушно спарафразувати слова поета.

Не прохололи ненавидячі серця колишніх »оборонців трудячого люду«, а теперішніх наших »націоналістів«. Зі зміною конюнктури, змінився лиш предмет ненависти. Не стало »буржуїв«, »панів«, (їх вже »возненавиділи до щенту« — другі), треба було оглянутися за иншим предметом ненависти:

...В новій мандрівці
Сповняйте инший вже завіт:
Ідіть вовками поміж вівці.

Впустіть в отару навісну
Рвучких стремлінь голодну зграю, —
Вгризіться в серця цілину,
Кігтьми впишіть там звістку раю!

Катуйте лячних! Канчуком
Сціліть дрімот страшну проказу, —
Хай бухне з чол їх язиком
Грізний огонь дороговказу!..

БІБЛІОТЕКА НАУК. ТОВ. ім. ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ

Хребтів покору роздробіть!
Пяту вайла впечіть змією! —
Стозубо брата возлюбіть
Всією вовчістю своєю!..[1])

Значить, все в порядку. Є »лячний брат«, якого можна, а то й треба катувати ти »возлюбити всією вовчістю своєю« (що за чудові звуки!), щоби здійснити »український націоналізм«.

III.

Бухаючий »стозубою« ненавистю український націоналізм не єсть для нікого — крім »лячних« українців — страшний. На Великій Україні плекається він аґентами че-ки проти — вже не небезпечних для тамошного націоналіста »польських панів і буржуїв«, у нас в Галичині вістрє націоналістичної ненависти звернене також у безпечний кут. »Нашим противником, — як і для французького націоналіста — є завойовницький імперіялізм з певночі« — впевняє »найбільший« речник українського націоналізму в Галичині[2]).

Вправді »опріч півночі загрожені ми й з инших сторін але — як у Франції — так і в нас не на захід була зосереджена оборонна енергія нації в останні часи. Розуміється ся енергія скеровувалася також і проти заходу, але... це лиш частина нашої програми, але не її суть (моє підкреслення — І. Г.), тим менше її цілість[3]).

---

[1]) Літер.-Наук. Вістник за Січень 1928 книжка І. стор. 1. А. Карашевич: Різдвяне.
[2]) Д. Донцов. — Що таке навіоналізм? Державна Нація ч. 1. 1927 стор. 3.
[3]) Ibidem стор. 3 і 4.

От і як не глянемо на справу, то одно лишиться для нас фактом: не перевелися у нашого старого грішника давненькі прогрішки. Остався і старий »дух« ненависти, єсть і колишній »соціял-революційний« опортунізм. Львина частина його теперішної »націоналістичної« програми це безпечна боротьба з завойовницьким імперіялізмом з півночі... у Львові. Так, то розумію!

IV.

Єсть багато глупо-трагічного чи пак глупо-комічного в українськім націоналізмі і в українських націоналістів. Вражає передовсім буйна донкішотерія націоналістичних отаманів, що зводять смертельні бої... з вітряками. На сьогорічних Загальних Зборах »Просвіти« розправлялися наші націоналісти з кучкою головусих радянців. Півтисячна фаляґа націоналістичних делєґатів страшним ревом і вигуками про »неньку Україну« обороняла свій стан посідання перед апетитами кільканайцятьох збаламучених сельробів. Двацятьлітні студенти пояснювали своїм батькам, що треба розуміти під »вихованнєм«. Словом — варта було почути.

Розпучливі речі діються серед української націоналістичної молоді, котру »усвідомлюють« відповідно наші націоналістичні редактори. Серед загального захоплення й одушевлення на зборах »Студентської Громади« молоденький студент відчитує приготовану резолюцію:

»Для більшої чести і слави української Нації, всі студенти повинні вносити скарги до Президії Міжнародньої Студентської Федерації про шикани польських університетських властей при нострифікації заграничних студій«. Принято одноголосно.

V.

Багато можнаби писати про комічні і трагічні прояви українського націоналізму. Але направду шкода паперу, шкода часу, а впрочім цього на воловій шкірі не списавби.

Бо знана є нашому громадянству хочби така жертва нашого націоналізму, як молодий талановитий редактор одних »Вістей«, (котрі мали колись на ціли літературу), автор м. и. нового національного гимну »Україна понад усе!« Сказав собі неборак, що »скромність, це чеснота дурнів« і в своїм націоналістичнім ентузіязмі докотився до передпокоїв большевицького консуля Кіриченка, але заразом увійшов на дорогу до Кульпаркова. Це не відосібнений факт. Націоналістична меґальоманія огортає навіть поважніщих людей, часом — як зараз побачимо — навіть редакторів найстарших і найповажнійших наших журналів.

VI.

»Скромність, це чеснота дурнів« — усвідомив собі видко й нач. редактор »Літ.-Наук. Вістника« і в першій книзі сього журналу за січень 1928 — помістив поруч себе дві статті: перша перекладна Жюля де Ґотіє »Льоґіка героїзму«, друга під повним його назвиськом »За завтрішний день«. Якось воно так »припадково« сталося, що властиво

дві ці статті, творять одну льоґічну цілість і що направду перша стаття, а саме »Льоґіка героїзму« є тільки вступом до другої.

Довідуємося отже з першої статі, що герой, це людина, що »відріжняється від инших сотворінь здатністю, або точніще сильнішою здатністю фантазії. Вона має здібність представляти себе иншою, ніж вона є, зміняти, залежно від уроєної уяви про своє взаїмновідношення з ними, і навіть про причини, що спонукують її до акції«[4]).

Герой, це одним словом фантаст, що не числиться з ніякою »розумною«, річевою аргументацією. »Для нього насолода не в річах, лише в силі (?) відчувати насолоду з приводу річей. І герой має сю силу в ступні, якого не розуміє звичайна людина. Се його привілей, здібність імаґінації, що переходить у чудесний дар антиципувати дійсність з помічю образу, через який той, хто його собі створив, ставши паном простороні і часу, тримає в своїй думці цілий світ«.

І порівнує Ґотіє героя з творцями взагалі з тим застереженням, що »різьбяр, маляр, музика або поет мусять запозичуватися зовні щоби здійснити свій образ в мистецькім творі, — герой здійснює його в субстанції власної енергії...«

VII.

Так отже маємо змогу познайомитися в першій статті з характеристикою героя »in abstracto«. У своїй статті »За завтрішний день« (ст. 83 84) вичаровує перед очима читача п. Дм. Донцов — героїв дійсних, героїв з кістьми і кровю. Хтож це вони? А вам повинно бути ясно, що є їх під цю пору трьох: італійський диктатор Муссоліні, польський диктатор Пілсудський і хто ще иньший, як не наш Дм. Донцов? У чім же їх героїзм? На це вже дав відповідь шановний Жюль де Ґотіє, тільки треба було уважати, як що Ви читали той цікавий вступ до »самоозначення« нашого »героя«. Отже: Героїзм »лежить« у їх фантастичности, у їх силі і готовости »щоби схопити за горло сучасність і забити її в імя майбутнього«, у їх відвазі м. и. »перевести свої сепаратистичні резолюції на всеукраїнськім студентськім зїзді 1913 року у Львові«, бо »соціялістична і націоналдемократична »дійсність« були вже фантомами« для них... Таке бистре око мали!

Вже в 1913 р. Дм. Донцов був чистокровним націоналістом, коли перепроваджував сепаратистичну резолюцію і в імя майбутнього »убивав« тодішну дійсність! Чиж зуміють ті »лячні« Українці зрозуміти ці героїчні черти сего »героя«, що в »теперішнім вичуває, як кільчиться майбутнє«?

VIII.

Правда, що багато з цих »мрій« вичиталося у »Листах« В. Липинського, але тут важне це, що ці рефлєксії з прочитаного у В. Липинського прийшли нашому »героєви« в голову з нагоди зміни календарного року. І зрефлєктувавшися Дм. Донцов кінчить тими словами:

»І для того ceterum censeo: »Що не тудою веде наш шлях. Що нема реального і нереального поза нами самими. Нема нині, ні вчора ні завтра, є лиш рух, і — смерть«...

[4]) ЛНВ. Книжка за січень 1928 ст. 78.

»Що дійсність створять для нас лише ті, хто (sic!) сміло вхоплять за горло наше сучасне і забють його в ім'я майбутнього«.

IX.

Ти пригадуєш собі, читачу, з історії спіжеву постать старенького Катона, що день у день приходив до римського сенату зі свіжою брескву в руці і грімким голосом звертався до приявних зі словами:

»Римляне! Гляньте на цю брескву, що з неї ще пух не облетів! Її виплекано на горячім березі Африки, в Картаґіні, звідки вона протягом двох днів морською дорогою дістається на торговицю в Римі. Чи свідомі ви сеї великої небезпеки, що грозить нам від такого близького сусідства: Ceterum censeo Carthaginem delendam esse!..«

Про що говорив Катон своїм землякам? Він ставив їм ясну, виразно ілюстровану ціль перед очі.

А вслухаймося у слова нашого »героя«, котрий каже, що намагається вказати націоналістичний шлях майбутного нашої нації:

»Не тудою веде наш шлях!« Отже »кудою?« — зареве хіба розюшений »націоналістичним патосом і еросом« нещасний Українець.

X.

Український націоналізм видає вже виразні прояви божевілля. Нам гетьманцям треба собі се глибоко усвідомити, памятаючи слова Вячеслава Липинського:

»що націоналізмом українським не можна збудувати ніякої української держави — навіть такої, як »людово-народова« республика націоналістів польських. Бо націоналізм український, при повнім браку в нас спільної державної традиції, є чимсь, чого не можна ані означити ані окреслити. Тому то він так легко вироджується в жеровисько для всяких літературних і політичних гохштаплєрів, і тому то можна в ім'я одного і того самого »українського націоналізму« бути як знаряддям Варшави так і знаряддям Москви в поборюванні України«.

ДМИТРО БАНДРІВСЬКИЙ

Ти засіяла надімною і смерклося в зорі мойому.

Ти всміхнулася до мене і заплакала на моїх устах.

Твоя гарфа вдарила над моєю головою акордом золотої надії, та в лябіринті життя безнадійність застукала до моєї душі.

Нині зачиняю очі і тоді бачу на ново світло твоє.

Нині в час нічної тишини напружую свій слух і чую злотонадійну музику твоєї надземної гарфи; в той час на ново твій промінь сяє в зорі моїм і наново незвісна усмішка лягає на мої уста.

ОСИП НАЗАРУК

ТИП

(З моїх споминів)

Нема на світі зовсім злої появи. Навіть большевизм, хоч це рух руїнницький і глибоко реакційний, — матиме в історії також велику заслугу між іншими і для нашого народу. В чім? Головно в тім, що винищив і здискредитував масу української т. зв. »ліберальної» або »поступової« інтеліґенції, котра ввесь час розкладала і розкладає наш народ. Большевизм здійснив усі мрії тої »поступової« інтеліґенції, всі її кличі і пляни, від валення церкви почавши, а скінчивши на »вольній любови«, про котру та інтеліґенція довгі часи мріла в своїх романах і поезіях, у своїм оправдуванню й ідеалізуванню всякого зла.

На наших очах відбувається перехід останків тої т. зв. »поступової« інтеліґенції туди, куди їй дорога. Тайний і явний перехід — на службу неґації, антихристови. Один з найновіщих переходів у ряди большевиків — це коли не рахувати вигуків Трильовського, перехід п. Дра О. Грицая, котрий заінавґурував свій перехід, розуміється, нападом на Епископа і церкву. Тому Дрови Грицаєви як типови, хочу присвятити оцей жмуток споминів — правдивих у кожнім словечку.

А чому так мало споминів появляється у нас?

Чому? По перше тому, що навіть найзаможніщі видавництва наші печатають передруки праць про чужі відносини й нічого не замовляють у наших письменників. По друге тому, що розполітикована й розвічована суспільність не може мати багато людей, які булиб спосібні обняти якунебудь область публичної праці, бо »всі на всім розуміються.« По третє тому, що нема публичного інтересу до здорового освітлення наших недостач: він убитий вічевою бляґою аґітаторів і демаґоґією.

Не зважаючи на те все, печатаємо тут сильветку*) одного типа, щоб не затратилася память про него.

Печатаємо се головно для тих, що прийдуть по нас.

---

*) Отся сильветка являється відповіддю на найгірший пашквіль, який появився українською мовою від початку війни аж до сегодня. Згаданий пашквіль написав Др. Остап Грицай й оповістив його був в однім заморськім орґані (»Кан. Фармері«) як також у львівській »Раді«, котра — як всі старокраєві орґани — доходила за море неправильно. Того паш-

I.

Було це в часі, коли Галицький Уряд під диктатурою Петрушевича перебував у Відні й очікував вирішення галицької справи антантою.

Фонди того уряду були вже дуже скупі. Урядовці його просто голодували, хіба що котрий мав бічні заробітки, а таких було мало. Хто мав де зичити, той позичав. Інші тяжко бідували.

У такім часі зголосився до мене оден фаміліянт Диктатора (я був тоді »шефом преси і пропаґанди«). Той фаміліянт був чоловік скромний і робучий. Тому я все радо його бачив у своїм бюрі. Цим разом прийшов він з такою справою.

— »Є тут у Відні, каже, мій товариш Др. Остап Грицай. Він уже довгий час без ніякого заняття. Бідує страшенно. Варить собі сам і вже хорує. Може померти з нужди. Як знаєте, до ніякого іншого відділу його приняти неможливо, тільки до вашого. Коли у вас можливо якось примістити його, я просивби зробити це для мене. Коли годі, то не напираю.«

Що було йому відповісти? Я вже чув про страшне бідування п. Грицая і про те, що він їв кропиву (як богато людей у тім часі), що зіпсував собі жолудок, що не може знайти зарібку і що ходить з розпуки на кладовище тай пересиджує там цілими днями. Але це були слухи, яких було багато. — Нужда була загальна. Таксамо бідували

квілю в »Раді я не бачив (живучи тоді в Америці) і не знаю досі, чи він тотожний з пашквілем Дра О. Грицая, котрий був печатаний у Канаді. На завізвання наших визначних діячів, щоб не дати безкарно »ґрасувати« таким »критикам« як п. Грицай, оповістив я відповідь на його пашквіль у филяделфійській »Америці« й у »Канадійськім Фармері«. Кромі того Др. Стефан Гриневецький дуже остро зареаґував на пашвіль Дра О. Грицая в шікаґовській »Січи.« Наслідок тої кампанії за морем був такий, що, коли підпис Дра О. Грицая знайшовся між одною зрештою зовсім невинною відозвою віденської »Січи«, деякі редакції заморських ґазет відмовилися помістити відозву а одна виразно оповістила, що ніяких відозв з підписом Дра Грицая містити не буде. Визначні наші діячі (котрих переписка буде колись оповіщена) взивали мене, щоб і тут, у краю, дати по пальцях п. Дрови Грицаєви, що я отсим пробую тут зробити. Вкінці зазначу, що Др. О. Грицай писав про мене двічи: раз у цілім ряді фейлєтонів в амер. »Свободі« з найбільшими похвалами, другий раз у згаданім »К. Фармері« з найгіршими нападами. В міжчасі не було між нами ніяких, навіть найменьших, непорозумінь. —

О. Н.

й люде з жінками і з дітьми. Отож на старих »кавалєрів«, до яких належав і п. Грицай, не дуже звертали увагу.

Це був і мій товариш з університетських часів. Багато дійсно веселих споминів остало мені по нім: раз поручила йому віденська студентська орґанізація »Січ« постаратися о виготовлення почесної грамоти (покійному вже, а тоді ще живому) Павликови, котрий у тім часі був атеїстом. Отож п. Грицай приніс на засідання »Січ« ту грамоту — в формі хреста! І прикрашену самими хрестами та з надписю неможливо незугарною. Все те спонукало до ревного плачу (зі сміху) всіх присутних на зобрах. Грамоту, розуміється, відкинено. Іншим разом давав п. Грицай якісь виклади про »скандинавську мраку,« на котрих наші студенти рівнож плакали зі сміху. Таких і подібних випадків було з ним більше.

Від тоді стрічав я п. Грицая дуже рідко. Одначе я знав що він абсолютно ніякою публичною роботою не цікавився і ніколи не занимався. Він увесь час читав романи, повісти, критики і т. ін. »чисту« літературу. Був це тип, яких безліч було і єсть особливо між Поляками: тип паничика, що пригадував фризієра з малого містечка, все мав розділ на головці і книжку під пахою, кожному низенько кланявся, всіх ненавидів, читав Ніцшого і говорив чужими словами та дуже »вченим« »стилем«, напр.: »Червона нитка фантасмаґорії ломиться по піраміді історії подій « і т. п. — Такий спосіб говорення мав не тільки він, а й інші паничики. Мимо скінченого університету і докторату, розуміється, з фільософії, — не був ніяким фільософом і не надавався до ніякої практичної праці — ні в школі як учитель, ні в редакції як журналіст, ні на зборах як лєктор. Він розумів і відчував свою ситуацію тай усувався на бік — від усего з ненавистю.

Роботи для такого типа в політичній інституції, якою було Бюро Преси і Пропаґанди, розуміється, не було. А до того і грошей не було тай уже відправлялося людей. Але потверджені вістки про його крайну нужду, просьба чоловіка, котрого потребувалося у ріжних справах, бажання переконатися, як розвинувся той товариш молодих літ, — все те спонукало мене зробити все можливе, щоби примістити його. Мав я надію, що може п. Грицай дасться ужити до яких літературних нарисів, бо самою політикою вести пропаґанду

невказано. В Бюрі Преси і Пропаґанди було тоді 14 осіб (рязом з бухгальтерійним відділом і обслугою), та до писання було дуже мало здібних. Значить — нехай прийде.

II.

На другий день у моїм бюрі при Лянґе Ґассе 5, зголосився п. Др. Грицай — у злежанім шлюсроку, з розділом на голові, низько кланяється. Бідний, знужденілий, очи закисли, одно почервоніле з боку, згорблений і жалісно скривлений — словом сирітонька як на образочку.

Очевидно, мені було жаль тої людини. Жаль і тепер. А ще більше жаль тої суспільности, котра має таких »працьовників пера.« Але з того жалю зовсім не слідує, щоб у потребі не описати такого типа — реалістично, — так, як він дійсно виглядає. Не порівнюю тут нікого з ніким, але прецінь старому Гомерови мусіло також бути жалко, що в елинськім війську був калікуватий Терсит котрий займався поширюваннєм устних пашквілів на грецьких провідників. І Гомер описав по правді і його „физіс“ і його „психе“ тай навіть похвалив Одиссея за те, що той порядно бучком висмарував хребет Терситови, не вважаючи на його каліцтво. До сеї пори ні в однім письменстві жадного народу не знайшовся ще ніхто, хто за те вилаявби або Гомера або Одисея, — хоч великі бібліотеки можнаби зложити зі студій над Гомером.

По своїм слабим силам стараюся тут і я правдиво представити п. Дра О. Грицая.

Прошу його сідати.

— П-П-Перепрашаю, але не сяду, каже (він гикає страшно).

— Та чому? — питаю.

— З п-п-поважання до с-с-своєї Влади!

— Не робіть комедій, кажу, а сідайте тай обговоримо справу.

— Н-Н-Не можу! — І не сів.

Щож? подумав я. Людина збідована до краю. Встав і я. Тай стоячи обговорив з ним те, що говориться з урядовцем, який має бути принятий. Остаточне приняття вимагало ще затвердження Диктатора на Маріягільферштрассе. Др. Петрушевич противився, бо грошей не було. Але що був це чоловік мягкого серця, отож можна його було переконати, чого я й доконав.

Вертаю до свойого бюра, де ждав п. Грицай, і кажу йому:

— Президент (ми так називали Диктатора) згодився на приняття Вас. Тут маєте стіл, крісло, папір і чорнило. Від завтра можете приходити до роботи.

Сильно дзюбате личко п. Доктора Грицая возсіяло радістю, а його зизуваті очка подивилися на мене з такою углибленою ніжністю, як батько на сина, котрого довго не бачив. Повторяю: пару рисів його вигляду подаю для узмисловлення читачеві того типа, а не для сміху, бо на світі є смішніщі річи, от щоб не далеко шукати напр. моя надія, що такого назначеного Богом типа можна »безкарно« приголубити чимнебудь.

Та для характеристики конечна і дальша розмова.

— П-Перепрашаю дуже, каже п. Др. Грицай, ч-чи Пан П-Президент м-мають П-паню П-президентову?

— Не має, кажу, бо вмерла.

— Шк-кода! А п-пан М-м-міністер ф-фінансів?

— Той має, кажу, але там Вам не раджу йти. Він дуже занятий.

— Шк-кода і д-дякую... відповів з жалем (за кожним питанням і за кожною відповідю кланявся по три рази — все так само).

III.

На другий день п. Др. Грицай зголосився (все з тим низеньким поклоном) і з запитом, що він має робити.

У тім і був цілий сук. Треба було наперед пізнати, що він уміє робити. Вдався я з ним у розмову про сучасні справи і події. Показалося, що п. Др. Грицай, який був тому коло 20 літ (коли я його пізнав як молодого хлопця), такий остав і постарівшись: буквально найменшого поняття не мав ні про наші, ні про чужі публичні справи. Хоч часи були дійсно тяжкі, а сердечно убавив він мене своїми твердженнями, як нпр. »в роді« погляду, що Др. Кость Левицький (тоді шеф наших заграничних справ) — це »провідник соціялдемократії...« — Неймовірне, але правдиве. Живе ще п. Грицай і я готов сьогодня заложитися, що подібний стан його знання у публичних справах є ще й тепер.

Переконавшися, що п. Др. Грицай приблизно так розуміється на політично-суспільних справах, як пасяста жебра на грі на флеті, — сказав я тому »надчоловікови,« що буде писати про літературу.

— Но, ні, п-п-пане м-м-міністре! каже п. Др. Грицай. Я, каже, буду »під вашим оком« вправлятися і в інших потрібних справах. Завтра принесу Вам п-політичну статтю, а н-нині п-пустіть мене ласкаво до дому.«

Пустив я його »ласкаво« до дому, бо пильної роботи про »чисту літературу« не було.

Минає день. П. др. приходить, але без статті. Кланяється низенько (як завше) і каже: — »Я аж завтра оброблю її як слід.« — Добре, нехай буде аж завтра.

Прийшло те »завтра.« І п. Грицай дійсно приніс статтю. Вона ще повинна бути в актах Гал. Уряду, бо я пильно її сховав, зробивши з неї тільки одинокий можливий ужиток, про який я не говорив п. Грицаєві, а яким я скріпив його позицію в уряді та який зараз представлю. Мала та стаття кілька аркушевих сторін письма, причім деякі речення сягали на цілий аркуш (без одної точки!). Зачав я ту статтю при нім справляти. Але що далі, то в більшу безнадійність попадав — і лишив її, сказавши йому: — »Може колись помістимо, а Ви таки будете про літературу писати.«

А вжиток, який я зробив з тої одинокої політичної статті п. Грицая (бо поміщена ним »політична« часть статті в »Канадійськім Фармері« з 21. квітня, 1926 р. напевно не його, — про що далі) — був такий:

Коли в Галицькім Уряді було раз уже надто сумно і бідно тай Др. Петрушевич з Др. К. Левицьким сиділи як у розпуці, побачивши це, поїхав я на Лянґе Ґасссе, 5. і привіз до перечитання ту статтю п. Дра Грицая. Показав її наперед Диктаторови, потому шефови закордонних справ. Перший, хоч був дуже пригноблений, так сміявся читаючи, що аж відмолоднів. А другий лиш лівим оком кліпав нервозно, здержуючись від вибуху, який не лицювавби вже його поважному вікови.

Атмосфера вмить змінилася на веселу.

»Річ ясна, що в кожнім уряді є непотріби. Є вони й у нашім, і то не один. Але цей бодай має в собі таку велику вартість, як мимовільне викликування гумору, котрий причиняється до здоровля і продовження віку. Тому я рішучо буду обстоювати, задержати його«, заявив я кожному з тодішних достойників наших. — Треба признати, що вони були на стільки інтеліґентні, що не противилися, тим більше, що кромі цего сильного арґументу мав я ще й той, що

п. Грицая можна вжити до літературної пропаґанди. Так скріпив я його позицію в уряді, як постійного урядовця.

Досвідчений читач зараз пізнає, що чогось подібного ніяка не то голова, але навіть комісія голов »видумати« не година. Бо таку життєву правду приносить тільки дійсність, найбільша мати на позір фантастичних але правдивих подій. А кожний бувалий чоловік знає, що такі мимовільні коміки переходять іспити навіть перед найостріщими комісіями, — бо сильно розсмішують навіть найповажніщих людей. Це факти.

А тепер представимо »літературну працю« при Галицькім Уряді тої нової зорі на теперішнім большевицькім небі, котра тепер зачала виступати й проти Церкви.

IV.

Кождий, хто мав до діла з людьми пера, з письменниками, критиками і т. ін., знає, що з ними все більше клопоту, ніж зі »звичайними« людьми. Чому? Бо це люде нервозні і часто перепрацьовані, хоч є й між ними типи лініві та непродуктивні.

Знав це і я, приймаючи до праці п. Дра О. Грицая. Але все таки не сподівався я, що з ним буде аж стільки клопотів і що він аж такий непродуктивний, яким показався.

Співробітництво з ним в однім бюрі було для мене приблизно — »рубанням дров грудьми.« Нехай читач уявить собі чоловіка, котрий має мозок змісту подібного як курка жолудок: чого там нема в курячім жолудку! І скло і камінці і рінь і сміття і болото — всего курка »надзьобає.« А стравити всего не година. Такий був мозок п. Дра Грицая. Це проявлялося на зверх у його стилю: головна його риса — безліч чужих слів, яких він уживав у писанню. Речення писав довжезні як солітри. Ідеї не мав буквально ніякої, бо не мав ніякого світогляду. Та хоч як це було сумне з огляду на вік того критика, то це ще було найліпше в нім: бо можна його було переконати, що треба написати про дану річ власне навпаки, як він пише. І я це робив розуміється, з найбільшою делікатністю, на яку я міг здобутися (за ввесь час співпраці не мав я з ним ні одного дійсного спору).

Що такий а не інакший був стан мозку того українського »ґенія,« може переконатися кожна тямуча людина

придивившись стилеві його писань перед вступленням його на співробітника в Галицькім Уряді Преси й потому. Перед моїм виїздом до Америки вручив мені п. Др. О. Грицай подяку на письмі за працю над ним. Те письмо маю в ориґіналі. Воно на розмальованім цвітами папері, точно такім, як пишеться до любої дівчини й аж капає від найглибших подяк. Якби хто з прихильників того ґенія хотів жертвувати 10 зл. на зроблення кліші з того письма, то я мігби знайти цей дорогоцінний жемчуг і казати зробити фотоґрафію того любовного письма в усій його красі та величі, щоб марно не пропав цей чудовий доказ способу вислову нової зорі на большевицькім небі, над котрою я грішний таки добре напрацювався, заки можна було без несмаку помістити в ґазеті його нариси.

V.

Клопіт з п. О. Грицаєм при пропаґанді в Галицькім Уряді зачався таки зараз по його прибутю. Річ ясна, що нам треба було (тай тепер треба) критики писаної річево для чужих про те, які добрі річи є в нашій літературі, а для своїх про те, які добрі, а які менше добрі — і чому одні добрі а другі менше добрі.

Тимчасом п. Др. О. Грицай відразу вчіпився зі страшною ненавистю нашого письменника Дра Турянького, а саме його твору »Поза межами болю«. Я також не годився зі змістом того твору, бо той твір це — один сильний осуд »мілітаризму« й війни. Наш український народ уважаю я народом дуже мало войовничим, хоч він і дає доброго жовніра (в чужих руках!). Розуміється часті бійки на весіллях колами не є ніякий доказ ніякої »войовничости« таксамо як вічна »дискусія« між українськими орґанами не есть доказом розуму їх редакторів, що все »дискутують.« Доказом малої войовничости нашого народу уважаю те, що стара наша держава держалася довго чужими (варяжськими) полками, що найсвітлійщий період наших побід над Польщею за Гетьмана Богдана відбувався ввесь час при співучасти по нашім боці чужих (татарських сил,) без котрих Богдан ніколи не зачинав походу і що вся наша козаччина не потрафила за довгий час винищити розмірно невеличкої кримської орди, в котрій до того нераз зривався сильний хаос.

Це факти і нема в тім образи. Бо кожний селянський народ подібно мало войовничий. Подібно мало войовничі були старі Єгиптяни, ба навіть старі Римляни, хоч вони світ завоювали: кожна війна старого »мужицького« Риму була властиво війною оборонною перед будучим нападом і тому виглядала на зачіпну. Вироблений ум римських державних мужів завчасу бив у той бік, відки сподівався нападу. А в дійности Рим не був войовничий: доказує це хочби факт, що кільканайцять літ міг по його землі ґрасувати чужий вождь Ганнібаль з розмірно невеликим військом наємників. Словом — брак войовничости не єсть соромом, але єть недостачею, котру власне треба перемогти і можна перемогти — залізною дисципліною, яку може виробити в народі постійна Влада.

Чи війни колись устануть, не знаю. Але припускаю, що не устануть, хоч можуть бути і довгі часи мира. Що не устануть, так думаю тому, бо є війни між усіми сотвореннями Божими від риб і птиць почавши, на мурашках скінчивши.*) Вправді чоловік має розум, але розум тільки дуже рідко рішає у великих рухах людства. Це взагалі квіточка далеко рідша, ніж здається. Дозріває вона в людині рідко, пізно і виїмково. Тай все та квіточка дуже недосконала — навіть у найліпших провідників ріжних народів. — Напр. сьогодня вже ясно видно, які великі шкоди заподіяв Німеччині такий безперечно величезний ум як Бісмарка.

Маючи такі погляди, не міг я прихильним оком дивитися на твір Дра Турянського »Поза межами болю.« Але це ще не причина, щоб нападати на автора такого (чи якого небудь іншого) твору з заїлою ненавистю, бо тим очевидно ніколи не осягнеться ціли.

Значить — у принціпі не був я противний тому, щоб п. Др. О. Грицай »зчесав,« і то порядно, той твір п. Дра Турянського. Але в способі того »чесання« я з п. Грицаєм не

---

*) Християнство, як доказує історія, зовсім не можна утотожнювати в тій справі (ні в жадній іншій) зі слямазарністю. Колиб хто на основі християнської ідеольогії хотів абсолютно осудити війну, то мусівби тим самим осудити і хрестоносні походи і мабуть найкращий тип людства: середнєвічного благородного лицаря, котрий так спокійно йшов на смерть за справедливість і правду, за закон Божий, в обороні гноблених, а свою кривду чи особисте нещастя ніс за прикладом Спасителя — мовчки і тихо (Гл. чудовий тип такого лицаря, описаний Шілєром: »Ritter Toggenburg«).

годився. І тут зачався »танець на два боки«. З одного боку п. Др. Грицай пер на те, що він »повинен« мати т. зв. »свободу слова« (для особистих порахунків з ненависним йому Турянським.) А з другого боку Др. Турянський, котрий мабуть довідався, як перехвалювався п. Грицай, що він йому »тепер покаже,« — позволив собі на таке: прийшов до мойого бюра й заявив мені, що коли Др. Грицай нападе на його твір в орґані уряду, то він побє його палицею...

До того треба знати, що й Др. Турянський був якийсь час урядовцем пропаґанди при Галицькім Уряді. Чи тоді, не памятаю вже.

VI.

Я боявся, щоб Др. Турянський не побив Дра Грицая таки в бюрі уряду, бо це викликалоб скандал у чужім місті (Польща мала вже тоді у Відні своє посольство, котре, розуміється, пильно вважало на те, що діється у нашім Уряді й кожний такий скандал могло порядно роздути в чужій пресі). От я заявив Дрови Турянському, що у змісті мушу лишити свободу слова духовному працьовникови, а його форму вислову я перегляну. Колиб він і тоді уважав за вказане фізично напасти на п. Дра Грицая за його писання, то буду його фізично боронити.

Др. Турянський мав знакомство з якимсь німецьким критиком. Той вмішався у справу по стороні Турянського. Словом, — розпочалися судові погрози, тяганина, переслухання, спростування і т. п., що тягнулося довго й забирало безцільно дорогий час. Всім тим цікавилося багато людей і майже всі вони приходили до мене, як шефа Бюра пропаґанди, та займали час у справі, яка для пропаґанди не мала ніякого значіння. Але викидати людей за двері було годі.

Та атмосфера ненависти, яку викликав п. Др. Грицай, тревала довкруги того »працьовнйка« ввесь час.

Розуміється, до ніякої пропаґанди між чужими п. Дра Грицая неможливо було вжити, бо раз що гикав страшно, а подруге, як сказано, не мав поняття про суспільно-політичні справи: вислання його для пропаґанди між чужих вповні вистарчало, щоб осмішити і тих, котрі його вислали і їх справу.

(Докінчення буде).

БОРИС МОНКЕВИЧ

Як Рустем Сеід Аметов став запорожцем

Була друга половина місяця цвітня 1918 року. Як білий сніг, під впливом проміння весняного сонця, мліє, топиться і галасливим потоком нестримно збігає зі схилу гори — так запорожська ґрупа, під проводом полковника Болбочана, раптово і сміло форсувала Сіваш, розбила і поторощила цю останню запору, ці ворота Криму і покотилася по сольчакових степах Таврії.

Змітаючи по дорозі розпучливий спротив більшовиків і не даючи їм часу схаменутись, запорожці за кілька день вже вдерлися до Симферополя, захопивши у полон увесь »Штаб Оборони Кримської Соціялістичної Республики,« а кіннота з Кара-Кіялу, великим луком оминаючи Симферопіль, подалася на Бахчисарай.

Даремне німці старалися випередити українське військо. Болбочан добре знав, що коли він з запорожцями перший захопить Севастопіль, то Чорноморська фльота буде належати до України і тому він старався не пропустити вперед німецьких відділів.

Сонце пройшло вже більш тричверти свого денного шляху, коли невеликий відділ запорожців, що складався з яких пядесяти кінних козаків з двома вючними кулеметами мовчки посувався шляхом Симферопіль-Алушта.

Від самого Симферополя шосова дорога ступнево піднімалася у гору і зникала далеко, далеко там, де на небосхилі синіло довге пасмо кримських гір.

Кругом простяглося підгіря — горбоватий степ, засіяний денеде кущами і маленькими гаями. Козаки в стрійних рядах, через цілу дорогу їхали мовчки і тільки коні разураз порскаючи, вимахували головами. Кілька-денний форсований марш, яким запорожці доганяли ворога, потомив і людей і коней.

Сотник Срібний їхав попереду на свому вороному »злодієви« і вдивлявся в далечінь де зникли розїзди. Ліворуч нього їхав хорунжий, якого взято, на провідника в Симферополі з рекомендації Кримського кінного полку. Його постать в цівільному одязі була великим контрастом серед озброєних людей в одностроях.

До Алушти було 48 верств. По інформаціям, які дістав сотник Срібний у штабі ґрупи, ворога на цілій дорозі можно було не сподіватись. Головні його сили відступали на Бахчисарай — Севастопіль. Завданням сотника Срібного було дійти до перелому кримських гір, звязатись зі штабом ґрупи за поміччу телєґрафічної лінії і чекати дальших розпоряджень.

З півдня подув легкий вітерець і чорна бурка сотника надулася мов вітрило.

»Ри—ссю« крикнув сотник Срібний і цілий відділ брязкаючи шаблями і зброєю затрусився мірним трухтом. Минувши село Кильбурун відділ знову зменшив ходу і поїхав ступою.

Не доїзджаючи села Мамут-Солтана, розкинулася долина Салгір-річки. На зеленому полі темними плямами видніли татарські оселі. Срібне пасмо Салгіру тоненького гадючого вилося між смарагдовими килимами широкої долини.

Ще далі почався знову справдішний степ, як у нас на Катеринославщині, вибитий, витоптаний отарами, але зелений степ.

Сонце сховалося на небосхилі, а гори релєфно виступили на півдні. Праворуч видніла величезна шапка Чатирдагу.

Чатирдаг, по татарськи значить гора-шатро. Не переходячи завишки 5000 ступнів стояв він самотою на відшибі останніх гір. Його верх, що уявляє зі себе площу розміром 20 квадратових верст, здавалося ховався в небі.

Дивлячись на його тяжку темну масу набиралося враження витесаного з каміння величезного шатра.

Козаки, переважно полтавці, кияне та слобожане з цікавістю приглядалися до ґранітних мас, що насувалися з півдня.

Сонце зникло, а місяць високо на півдні ставав щораз то яснійший.

Сотник Срібний підняв до гори нагайку і покрутив нею над головою. На цей знак бунчужний Балабуха, що їхав позад усіх, затяв коня нагайкою і риссю підїхав до сотника.

— »Пісню«, кинув тільки одно слово сотник Срібний і бунчужний кивнувши рукою в напрямі своєї кудлатої шапки дав знак, що зрозумів. Балабуха відразу піднявся на стременах і обернувшися на своему кубанському сідлі крикнув:

— »А чогож це ви, дітки, похнюпились? заспівайте лиш якусь пісню, мабудь цей татарський степ ще ніколи не чув козачого голосу.«

Балабуха був романтиком і не тільки носив оселедця і смушкову шапку з червоним шликом, але й любив висловлюватись високомовно. Козаків називав не инакше, як тільки »дітками«, а Крим уявляв собі заселеним виключно татарами — старим ворогом України. Але те доброжичливе відношення, яке виявляло татарське населення до українського війська і та охота з якою воно у всьому помагало запорожцям, дивувало його.

Козаки від голосу бунчужного немовби прокинулися, почали покашлювати і запалювати цигарки. Жовто-червоні вогники сірників на хвилю освітлювали неголені й опалені облича козаків. — Шило починай »Стоїть явір,« сказав Балабуха, звертаючись до молодого але здорового козака, що похнюпившись дрімав на сідлі.

Шило підвів голову і з просоння не розуміючи почав запалювати цигарку.

— Пане бунчужний, давайте затягнемо »Там де Янтар круто вється,« запищав високим тенором Сосун, наймолодший козак, що вступив до запорожців у Лубнах, покинувши духовну семинарію.

— Ого, зірвався козак з маку, тобі й колискова пісня вистарчить«, сказав усміхаючись Балабуха і почав запалювать свою носогрійку.

— »Не торгуйтесь там, та краще заспівайте »Ой у лузі« — крикнув сотник Срібний і махнув нагайкою.

Шило сильно потягнув ще кілька разів бичка-цигарки, двічи сплюнув коневі через голову і звертаючись до Сосуна сказав:

— Ну тиж лубенський книш, знай своє діло і де треба підтягуй.«

Сосун тільки підвівся на стременах і кивненням голови дав свою згоду.

— »Ой у-лу-зі та ще й при бе-ре-зі« — почав низьким оксамитним баритоном Шило, сильним речітативом налягаючи на останні слова. І здавалося йому, що це він не на коні і не серед кримських степів, а знову в рідній Полтаві в архиєрейському хорі починає свою сольову партію з концерту »Господи услиши.«

— »Чер-во-на ка-лина« підхопив Сосун вступаючи дзвінким тембром високого тенора, мов гусак витягуючи шию.

— По-ро-ди-ла та-я у-ді-вонь-ка — підхопило, на знак нагайки Шила, кількадесять сильних грудей могучим акордом молодих голосів і пісня... українська пісня поплила, розбиваючи нічну тишу, на крилах легкого етеру в безмежні простори степів, озиваючись стократною луною, переливаючись срібними звуками далекого як мрія, відгуку.

Сполохалося стадо гусей, з криком знялося і виблискуючи срібноперими крилами зникло в далечині.

Рустем Сеід Аметов, що їхав поруч сотника зі здивованням слухав української пісні. Будучи сам професором співу в висшій духовній школі для мусульман »медрессе,« що находилася при однім мечеті в Симферополі, він перший раз чув правдивий український спів.

Мельодія плила з дивовижною простотою і силою повною краси. Він мало розумів слова цієї пісні, але чув як якась невимовна туга вкрадалася в його душу. Повнота звуків, рівність і чистість усіх голосів, сила тону в найніжнішім піяно і в найсильніших форте, виразна інтонація і чудово степенована динаміка викликали в Рустема Сеід Аметова великий подив і захоплення.

Він ніяк не міг зрозуміти, щоб в простих козаків могли бути такі чудові голоси і така здібність до хорового співу. Він не знав, що під грубими шинелями, і сірими чемерками і чорними черкесками, під ціми кудлатими баранячими шапками з довгими кольоровими шликами були київські середнєшкільники, подільські і полтавські семінаристи, співаки полтавського архиєрейського хору, та старшини, що не дивлячись на свої ранґи служили простими козаками.

І коли Шило своїм до сліз зворушаючим барітоном почав другу пісню, »Ой, у полі озеречко,« Рустем Сеід Аметов знову оглянувся на козаків.

Але їх зовнішний вигляд зовсім не відповідав тим тужливим чаруючим співам. З під кудлатих шапок виглядали чорні, неголені, суворі й байдужі облича і наче в такт кивались на конях незграбні обвішані зброєю постаті.

Але коли він відвернувся, то знов очарувала його простота, краса і ніжність почуття та багатство виконання пісні. Той хор з грімкими басами, лагідними тенорами і металевими баритонами видавався йому орґанами — живими орґанами. І здавалося що промовляють вони то з найбільшою ніжністю, то з напруженою енергією, то знова з дикою сміливістю.

Скінчивши одну, козаки починали співати другої і здавалося, що в них невичерпаний запас пісень: були й любовні пісні, історичні, думки і коломийки. Співали вони і лірницьких пісень, щедрівок і веснянок.

А Рустем Сеід їхав вже не оглядаючись, мов зачарований Орфеєм. І як в великій книзі життя в цих піснях, які витворив геній народу в віковій неволі і виспівав на безмежних степах України, музикальне вухо Рустема відчувало журбу, радість життя, смуток, кохання, танок і смерть — які складають зміст цих пісень. Вся глибина української душі відкрилася перед ним.

Сотник Срібний їхав у задумі. Козаки вже давно перестали співати, а він все ще їхав з похиленою головою.

— »Чий се маєток,« звернувся раптом до Рустема сотник Срібний, вказуючи на ворота маєтку, — »біля Фальцфейна — овечого короля.«

Вітер почав остріщати пригадуючи, що гори вже недалеко. Почалися Аянські державні ліси — величезні густі дерева, що поросли по горах, у ярах і провалях. Праворуч ізнялася маса Чатирдагу і якесь невимовно поважне враження огорнуло всіх козаків. Усі ніби язики погубили, замовкли і німо сиділи на конях через декілька хвилин.

З темно синіх небес присвічує срібнолицій місяць, але проміння його не освітлювало того боку Чатирдагу повз який козаки їхали і гора видавалася надзвичайно темною і суворою.

Чудернацькі тіни дерев перетинали шосовий шлях. Чим дальше — дорога робила щораз то більші викрутаси. Здавалося козакам, що місяць і Чатирдаг ходять довкруги них, а вони тільки топчуться на місці.

Могильна тиша і тільки стук кінських копит відбивався в листястих склепіннях дерев.

— »Ну щож, пане професоре, сподобались вам співи моїх козаків,« сказав сотник Срібний після довгої мовчанки, звертаючись до Рустема Сеід Аметова.

Той здається тільки чекав на це питання, щоб запровадити розмову з мовчазним сотником.

— »О, ваші пісні це щось чарівного. Щасливий нарід, що має такі пісні, бо перед ним велика будучність. Ваші пісні містять в собі чари молодости, здорову силу, велич і могутність живої душі музикальної нації. Я особисто дуже люблю музику, хоча ми татари народ не музикальний. З вашою народньою музикою, я перший раз запізнався. Чудові пісні, чудові! І козаки зіспівані мов справжня капеля.«

— »Зіспівалися вони їздючи цілими тижнями у ваґонах, але крім того майже кожний з них знайомий не тільки з народними піснями, але й взагалі з музикою.« Сотник Срібний хоча сам і любив народні пісні, але не вникав ніколи глибше в їх зміст і тому повів дальшу розмову на иншу тему.

Мене цікавить і я нарочито хотів запитати вас пане професоре, про історію Криму за останні часи російського панування і про сучасний стан вашого татарського національного життя. Перебуваючи увесь час на фронті, я не мав змоги довідатися про це. Та крім того власні національні питання під час революції прийняли такі всебічні форми й ґіґантичні розміри, що годі було цікавитись другими.«

Рустем Сеід Аметов не зразу відповів, а як би збирався з думками.

— Брак інтеліґенції і консервативних елєментів в нашому громадянстві, — почав він — був головною причиною кволости нашого національного руху в час революції. Але первопричини цього треба шукати

в давних часах нашої і вашої історії. Переяславська угода, яку склав з Москвою ваш Великий Богдан поховала Крим, але й разом з тим надовго приспала Україну!«

Сотник Срібний здивовано подивився на Аметова, але той продовжував далі.

...»Цілком зрозуміло, що зєднання України з Москвою мусіло викликати війну останньої з Кримом. Досить згадати московські походи вкупі з українським військом під кінець XVII віку. Зовсім природно, що згодом зродилося в Москві бажання знівечити кримську державу і підбити Крим під Москву.

Між гетьманами України хиба Дорошенко та Мазепа розуміли суть і зміст московських заходів. В Запорожській Січі були лицарі завзяті і хоробрі, та не було добрих політиків, щоб зрозуміли якої шкоди зазнає і Січ і Україна, коли зникне наша держава. Але й наша тодішня політика була дуже короткозора, поміж дорадниками ханів браковало добрих політиків. Не було кому між видатніщими людьми кинути ідею доброї і братерської згоди між обома народами. Ні там, ні тут не розуміли великої ваги того історичного моменту, який мусіли переживати і Крим і Україна.

Рустем Сеід замовк і почав запалювати цигарку.

Гора Чатирдаг, яка залишилася далеко позаду, раптом знову появилася, немов з землі виросла, і помалу почала відходити праворуч.

Сотник Срібний запалив свою коротеньку люльку і міцніще загорнувся в бурку.

— »Мені здається —, сказав Срібний —, що перешкодою до згоди між обома державами було те месіянство, яке носило в своїх чинах козацтво у відношенню до магометанських народів.

— »Ні, месіянство не було перешкодою, а тільки брак політиків з одного боку, а з другого інертність лежибоки і недбахи хана та його двору. Але така помилкова політика дала страшливі результати для кримської держави. Першим удачним для Москви і злощасним для Криму був напад московського війська під проводом Мініха в 1736 р. Мініх спалив не менш тисячі татарських сіл, а на другий рік генерал Льосі знов зруйнував Крим. І з того часу наше державне життя, можна сказати, не істнувало, а тільки конало. В 1771 році напав на Крим Долгоруков і остаточно його зруйнував. В одному тільки місці перебито 7000 безборонних Татар. А потім знаменитий Суворов, що переганяв татар, як овець, з місця на місце.

Татари жахнулися і побачили що рятунку нівідки чекати і почали покидати свою батьківщину. Наслідком цього триста тисяч татар мусіло залишити Крим.

Це був початок великої економічної і культурної руїни, з під якої Крим ще й досі не визволився.

Еміграцію в 1812 році викликали утиски російських урядників, грабованнє татарських земель і роздавання »істинно рускім людем.« Ця нова еміграція Татар завдала Кримови нової руїни і знову маса »пустопорожніх« земель перейшла в руки до людей нездатних зрозуміти громадські потреби Криму і розвитку культури. Кримська війна в 1854—55 роках викликала нову велику еміграцію татар. Годі було признати

правду, чому російські кулі біля Альми і чорної недолітали до ворога. В усьому були винні татари. Вони зрадили. Треба було пімститися. Пімста привела до того, що року 1856 еміґровало в Туреччину 192.000 татар. 784 татарських сіл зовсім спустіло. Але се ще не кінець. Під час війни 1878 р. знов мусіли татари покидати батьківщину.«

— »Так, ви були замалим народом, щоби боронитися з зажерливою Москвою,« сказав сотник Срібний.

— »У всьому воля Аллаха. Кожна нація має свій розцвіт і занепад. Колись і ми були могутні. Славетні татарські полководці Джінґіс-Хана, Тамерляна та їх потомки завоювали більш 720 народів, що говорили ріжними мовами та ісповідували ріжні релігії. Військова штука татар була школою для европейських народів.«

Чатирдег знову залишився позаду і місяць почав світити в спину.

»Історія учить, але запізно і в тому її хиба, сказав сотник Срібний, не випускаючи люльки з рота.

— »Ні, історія повторюється і в тім може її головна хиба,« — відповів Рустем Сеід Аметов.

Срібний питаючо подивився на Рустема Аметова.

— »Бо другий раз і наші і ваші політики зробили туже саму помилку, що й за часів Хмельниччини.

— »Тобто значить, не оголосили федерації України з Кримом?

— »Так, хоча месіянство, як ви висловились, їм не перешкаджало вже в цьому.«

— »Алеж чому ви думаєте, що коли ми оце звільнимо Крим від большовиків, не буде оголошена федерація України з Кримом.

— »Я тої думки, що Українська Держава без Криму не може панувати на Чорному морі, але така безінтересовність щодо Криму, яку виявили ваші державні мужі мене дивує. Уже самий зміст першого і четвертого універсалів показав, як далекі вони від дійсних потреб України і що в основу вашого державного будівництва війшли недержавні гасла.

Я хочу розказати вам факт, який може вам невідомий, але який я читав в большовицькій пресі.

Серед Центральних Держав найбільшими сторонниками створення самостійної України були: Німеччина, Турція і Болгарія, які рахували що Україна буде добрим сусідом і дасть можливість своїми запасами підняти економічний стан цих держав. Колиж приїхала до Берестя українська делеґація на мирові переговори і предявила свою мапу з накресленими на ній границями України, то німці, які мали заздалегідь притоговану мапу України, зауважили величезну ріжницю в кордонах Української Республики.

Німці побачили, що Крим, який був на їх мапі включений в границі України, на мапі української делеґації не входив в їх територіяльні претенсії. Колиж німці здивовано питали як можна молодій державі обійтись без цього півострова, що становить ключ до Чорного моря, ваша делеґація відповіла, що зогляду на прінціп самоозначення народів, який, входить в основу IV. Універсалу, Крим не може входити в склад земель України«.

— »Я цього не знав, ніби збентежений сказав сотник Срібний, але думаю, що наш Уряд поправив свою помилку, коли ви зараз нас бачите на своїй землі.

— »Запізно. Я певний, що німці не відмовляться від точного виповнення берестейського трактату, згідно з яким Крим не належить тепер до України. І мені здається, що вам не обійтись без конфлікту з німцями.

— »Не сподівався я в вас зустрінути так добре поінформовану особу«.

— »Я член »Курултаю«*), але українським питанням давно вже цікавився. На жаль серед теперішних татарських діячів мої погляди, ще мало мають прихильників, але проблєма українсько-кримських відносин сама собою назріє, бо в федерацію з Туреччиною, як думає богато політиків, я не вірю. Самостійно Крим не може істнувати. Ви тільки подивіться у нас навіть води брак, бо на літо усі річки пересихають. Власного хліба не вистарчає для населення, а що й говорить про індустрію, промисл. На одній соли не виживеш.

Чатирдаг, якого вже давно не було видно, знову зявився попереду, наче бажаючи загородити шлях козакам.

— »Цей Чатирдаг починає мене дратувати. Чи далеко ще до перевалу?

— »Зараз буде« — відповів Рустем Сеід Аметов.

Дійсно незабаром почав ліс рідшати. Дорога ніби опиралася в небо і раптом обривалася. На тлі темно-голубого неба, мов казкові лицарі, видніли велитенські постаті розїзду, що очікував на перевалі решту відділу. З полудня подув теплий вітер.

— »Ми на височині 242 тисяч ступнів. До Алушти ще 14 верст, а там село Таушай-Базар,« — сказав Рустем Сеід Аметов, витягуючи руку до села.

Начальник розїзду ґальопом підїхав до сотника Срібного.

— »Перевал тут, пане сотнику,« — рапортував він салютуючи одною рукою, а другою стримуючи розгуканого коня.

— »А гляньте, хлопці, що то з лівого боку? Сніг?« крикнув Сосун і голови усіх раптово як по команді звернулися в ту сторону, в яку він показував рукою.

Безкраїй срібнобілий обшар, мов велитенське дзеркало, розкинувся далеко-предалеко. Здавалося, що краю йому немає, начеб то він сполучувався з небом.

»Море, море,« вирвався крик з пятидесяти грудей і суворі змучені облича козаків засвітилися дитинячо ласкавими радощами.

Сотник Срібний підняв догори нагайку і цілий відділ станув.

»Злі-зай« скомандував і цілий відділ брязкаючи шаблями як один, зіскочив з сідел. Бунчужний натомість ґальопом підлетів до сотника.

— »Накажіть телєфоністам включитися в телєґрафічну лінію.«

— »Слухаю, пане сотнику.«

Козаки тупаючи розминали закостенілі руки і ноги. Над морем почало сходити червоно-гаряче сонце і перед козаками відкрилася чудова панорама алуштинської долини. Шосова дорога тоненькою білою гадюкою спускалася по нахилій площині, де в кінці біля моря розкинулася чарівна

---

*) Курултай — Татарські установчі збори.

Алушта підперізана зі сходу гірською річкою Демердилою, а з заходу річкою Улу-Узень. А всю долину трьома сторонами окрилювали гори: З півночи Чатирдаг, з північного сходу красуня Демерджі, а з заходу Кастель. На півдні грало, вилискувалося безкрає смарагдове море. А в долині темними плямами відбивалися журливі і мовчазні кипариси, на зеленому тлі фіґових, лаврових, ґранатових і оріхових дерев. Блище до моря видніли обриси стрункіх та високих пальм.

Козаки розклали багаття і гріли на ньому мясні консерви. Коні вимахували почіпленими на голови торбами з вівсом.

Не пройшло і пів години, а звязок з Штабом ґрупи був налагоджений і сотник Срібний передавав у Симферопіль:

— »Я з сотнею осягнув перевал. Чекаю дальших розпоряджень.«

З Симферополя довго не відповідали, нарешті до апарату підійшов Начальник Штабу Кримської ґрупи полковник Генденрейх.

— »Німецька головна команда категорично наказує, передавав він, припинити дальший наступ запорожців в глибину Криму, в противному разі загрожує стати в положення війни з нашою Ґрупою. Наказується вам з своєю сотнею відійти назад з перевалу на зєднання з полком. На поворотнім шляху коло села Мамут-Солтан ще раз включитися апаратом в лінію і поінформуватися про місце розташування вашого полку.«

— »Ви вгадали пане професоре, сказав сотник Срібний, наближаючись до Рустема Сеід Аметова. З німцями розпочався конфлікт, який невідомо чим скінчиться. Я одержав наказ повернутись і приєднатись до полку, який оперує під Бахчісараєм.

Рустем Сеід Аметов, який сидів на зрубаному пеньку морської сосни, зірвався на ноги і здивовано дивився на сотника Срібного, не даючи віри його словам.

— Кудиж ви тепер поїдете чи з нами до Симферополя, чи до Алушти,« запитав сотник Срібний.

»Ані туди, ані сюди. Прошу вас, пане сотнику, прийняти мене в вашу сотню простим козаком«

Сотник Срібний, в свою чергу, здивовано подивився на Рустема Сеід Аметова.

— »Добре, згода, сказав він радісно усміхаючись і стискаючи руку професора.

»Бунчужний Балабуха, крикнув він, ось вам нововступаючий козак, залічіть його в першу чоту до ройового Шила.«

— »Слухаю, пане сотнику,« сказав Балабуха і потягнув Рустема Сеід Аметова запізнавати з його ннйближчими начальниками.

За годину цілий відділ спускався з поворотом в долину.

Ой, грай, море, грай
Хата на помості,
Поїдемо до туркині,
Поїдемо в гості, —

залунав веселий спів і цілі хмари ранніх птиць, сполохані співом знімалися з придорожніх дерев. Козаки кивалися на сідлах, ніби в такт пісні а серед них чорніла в цивільному одягові постать Рустема Сеід Аметова

К. П.

Герой часу

(З минулого й сучасного)

Поїзд летів у пітьму буйною стрілою, наче радіючи, що вже нема буряних сніговиць і ніщо не стане йому на перешкоді своєчасно прийти на призначене місце. Червоні іскри цілими роями вихрилися слідом за ним, освітлюючи чорну просторінь весняних піль, які, здавалося, також рухалися й стреміли в безмежну далечінь. Хвилинами, поза вікном, як на екрані провінціяльного кіна, неясно вимальовувалася з пітьми якась постать, примарливо кланялося придорожнє дерево, мрійною усмішкою нагадував про спокій маленький вогник далекого села і важко було зрозуміти — дійсність те все, чи тільки уява одна?..

В купе ваґону матова сутінь і хтось невідомий. Схилившися до вікна, дивився він у темряву і щось думав, а я потапав у спогадах минулої весни на берегах Случі, де згорів останній вогник мого спокою. Як то було, тепер не згадати, а тільки інколи, наче крізь сон, озветься з минулого нескінчений мотив волинської веснянки:

»Ходить жучок до долині,
А дівчина по ліщині. —
Грай, жучку, грай небоже,
Тобі Господь допоможе«...

і раптом трівожне цокотання зіпсутого скорострїла в полях і червоні плями на ніжній траві зеленої левади. Лемент села аж на другім боці Случі лунає:

— Спаси і помилуй нас, Господи!..

Рев гармат стрясає соломляними покрівлями і слідом за цим, яскравим полумям кучерявляться стріхи. Ґвалтовий дзвін, як пяний мужик на масницю, розпанахано метушиться навколо старенької деревляної церковці, але його ніхто не чує за голосним криком:

— Каратєлі!.. Каратєлі йдуть!..

А село аж тріщало, так палало, і вже нічого не чуло, не бачило, не знало...

Коли перед заходом сонця стихла стрілянина й ощухла пожежа, тоді за левадою почулися болізні зойки:

— Кіннота повстанців рубає... — шепталося село.

Пізнійше, вже вночі, прийшов до школи високий юнак у сірому мундурі.

— Врятуйте, як що можете! — промовив тихо і його виснажене, безкровне майже лице скривилося від захованого болю.

— Хто ви і звідки? — спитався я його.

— Галичанин... Поза левадою був... — відповів юнак.

Не встиг ще він навіть передягнутись у селянську свиту, як у хату ввійшло четверо озброєних із рудими бородами, які забрали нас із собою. Провадили нас битим шляхом вздовж Случі до міста, безжурно жартували собі й співали свою рідну пісню:

»Єхалі баярє із Новаґарода,
Срубілі бєрьозушку в чєтирє тапора. —

Гєй, гєй, гє-ей, гє-е-ей,
Срубілі бєрьозушку в чєтирє тапора<...

Співали весело із захопленням, наче на своїй далекій півночі, а я дивився на ясний Чумацький Шлях і думав:

— Чи чуєш ти, зоряний володарю, якою тепер стала наша волинська веснянка?..

Очевидно промовив це у голос, бо він, ідучи поруч мене, озвався тихо:

— Нічого.. веснянка все буде веснянкою... Так вона тільки поглиблюється й набирає змісту...

Я промовчав.

На світанку ми вже були у місті, а коли сходило сонце, — прийшли до якогось чорного будинку в затишнім провулку і тут нас зачинили в темну та вогку, брудну кімнату. Крім нас там уже сиділо декілька людей, з яких найбільше врізалися в мою память двоє: кремезний, наче з криці кутий, селянин із кострубатими руками і маленька, тендітна панночка з наївними волошковими очима. Кремезний селянин, сидячи в куточку на цементовій підлозі, без перестанку молився і плакав, а тендітна панночка, як сірий горобчик, пурхала по всій кімнаті і раз за разом промовляла:

— Заспокійтеся, товаришу!... Заспокійтеся!..

Побачивши нас, вона ніяково затихла і відійшла до стіни, в якій аж під самою стелею виднілося маленьке заґратоване віконце. Бліда смуга вранішнього світла скупо освітлювала її рожеве дитяче личко і не хотілося вірити, щоби вона могла бути хоч якою будь злочиницею.

Через хвилину вона підійшла до галичанина і заговорила:

— Ви контрреволюціонер?..

— Ні! — заперечуючо скрутнув той головою.

Блакитні очи панночки засяли:

— Анархіст, може?..

— Ні! — промовив той. — Я так люблю боротьбу...

— Любите?! — скрикнула вона і пильно подивилася в його очі.

Він так само глянув на неї.

Стоючи осторонь, бачив, як на мить єдину, в їх очах спалахнули й згасли якісь чудні вогники.

— А ви знаєте, що для того, щоби справді любити боротьбу, треба бути анархістом? — озвалася вона після короткої павзи.

Він неуважно якось махнув рукою і повернувся до мене:

— Бачите, яка зелено-рожева молодість, а вже з анархізмом носиться!.. Я сам люблю боротьбу, але як сумно, що так безладно гинуть людські душі!.. Чи зможуть коли отакі, звихнені, полюбити ту боротьбу, яка не потребує голосних слів і яка часто полягає у мовчазній вірі?.. Чи зрозуміють вони коли, що нема більшої ідеї від звичайного бажання — віддати душу свою за рідне своє?. А то — анархізм... анархізм...

— Ну, товаришу! — сказав я йому. — Не все власним аршином міряється...

— Правду сказали! — схопив він. — І саме тому, у нас таких »власномірщиків« незлічима кількість і кожний із них уникає отвертої

боротьби. Всякаж боротьба є чесною лише тоді, коли вона отверта, без сентиментів і жорстокости, але рішуча. В отвертій боротьбі нема — ні більшого, ні меншого, але зате у ній завжди є лицар, який скрізь і всюди вірить. Мушу сказати, що такими є наші супротивники, але ми, на жаль, сентиментальні романтики, що з ліричними настроями в душах нищимо самих себе, або, — як оця дівчина, — сліпо кидаємося в знищуючі вогнища чужих ідей...

— Чи не занадто однобоко малюєте ви це все? — озвався я неохоче, почуваючи себе зовсім не в полемічнім настрою.

— Маєте тут зайвий доказ... — сказав він з усмішкою. — Прийшли селяне до нашої бригади, тай кажуть: »Чого ви ото з отими Червоними, коли наш Петлуря йде?.. Хочемо, значиться, щоби повстання, а ви допоможіть нам!..« Ми прийняли цей сентимент і пішли... Боронили цілість їх господарств.. Боронили і гинули... Гинули в той час, як вони бігали, метушилися, кричали і плакали, як летіло із димом їх добро, але й пальцем у чоботі не порушили, коли в смертельних зойках гинули ті, що повірили їм. І так, результатом усього — »чесна загибель« через нечесні сентименти... Їх господарствечка, наше життя і отвертість Котовського... Розберімся тільки...

В той час у кімнату ввійшло троє озброєних хлопчаків і, звертаючися до кремезного селянина і тендітної панночки, сказали:

— Ну, марш на допрос!.. Довольно вам здєсь прохлаждаться!..

Кремезний селянин притисся до стіни і, здавалося, наче завмер. Рожеве личко тендітної панночки витягнулося і зблідло, а губи ледве чутно прошепотіли:

— Невже так скоро?..

Хлопчаки з лайкою кинулися на селянина і штовхаючи його люфами револьверів у плечі, потягли із кімнати, а слідом за ними, як сновія, сама пішла тендітна панночка.

— Бідна дівчина! — промовив галичанин, сумно дивлячися на двері.

Потім раптово повернувся й заходив із кутка в куток. Ходив так протягом цілого дня і вже аж тоді, коли смеркло, сів поруч мене і зітхнув:

— Ех, колиб ви знали, як-би я хотів любити і прощати!..

Не пригадую собі, що саме сказав я йому на те, але він зразу затих, схилився на моє плече і так заснув.

Опівночі прийшли ті самі хлопчаки і звертаючися до нього, сказали:

— На допрос!..

Він устав і здивовано глянув навколо себе.

— А мені снилося, що я... — почав було говорити до мене і враз ніяково замовк.

— Скарєє!.. — приспішували його.

— Йду!.. — сказав він твердо і глянувши на мене безмежно сумним поглядом, мовчки пішов зі своїми непевними провожатими.

Зоставшися самотою, довго й нетерпляче чекав його повороту, але коли зійшло сонце і настав день, то ясно стало, що він уже й не вернеться і тоді тільки, із жалем, пригадав собі, що не встиг навіть довідатися, — хто він такий і звідкіль саме?..

Однак, коли тілько далекою луною відгукнеться в вухах нескінчений мотив волинської веснянки, перед моїми очима, як мальована, стає ви-

сока молодеча постать когось невідомого, але так страшно знайомого.

І тепер, дивлячися в пітьму весняної ночі, мені здаваловя, що ось-ось вирине з неї та знайома постать і я почую її незабутнє:

— Як-би я хотів любити і прощати!..

Ніщо так не знесилює мозку і не трівожить душі, як оті згадки минулого. Щоби визволитися від них, ріжні люде вживають ріжних засобів. Я знаю одну лише цигарку, а тому й на цей раз узявся за неї. Засвітив сірника й занімів. Проти мене сидів на лавці хтось дивно знайомий і допитливо дивився мені в очі.

— Я десь бачив вас... — почувся його голос, але в той час сірник у моїх руках згас і я відповів навманя:

— Можливо...

— Над Случею, у Вертіївці...

Я засвітив другого сірника.

— Невже ви?! — вирвався з моїх грудей оклик здивування.

— Я самий... всміхнувся він.

— Алеж вас тоді повели.. — сказав я нерішучо.

— Повели, а випадок вивів...

Сірник догорів і ми, незнаючи з чого почати, замовкли.

— Однак, як бачу, так ви також якось викрутилися, хоч були заанґажовані... — заговорив він нарешті.

Я згадав, як давав розписку на »вірну службу« й коротко сказав:

— Випустили... Але, от, скажіть мені, що тоді з вами сталося?... Я, знаєте, був дуже певен, що ви не істнуєте.

Він, неприродно якось, засміявся:

— Ха-ха-ха!.. Моя доля, як ледача пані, — вередлива!..

— А всеж таки?.. — перебив я його надірвану веселість.

— Ось щойно до дому вертаю... Втік із польського табору інтернованих...

— Як-же ви туди попали?! здивувався я.

— Дуже просто! — з тією самою неприродною веселістю, повільно якось, заговорив він. — Розплутався з одним, — заплутався з другим, а тепер сам із собою плутаюся... Втік із фальшивими документами і думаю так аж до дому дістатися...

— Ну, а як-же ви тоді виплуталися? — спитав я.

Він замислився. Чуючи, що йому було не так легко відповісти на те, я спробував було розпитуватися про таборове життя, коли тут він раптом схопився зі свого місця, сів поруч мене і заговорив:

— Я взагалі стараюся не згадувати... Важко чогось... Часами навіть не віриться... Але, слухайте!..

Притисся до мене, як тоді у темній кімнаті »випадкової« вязниці, і зачав оповідати.

* * *

»Коли мене вивели з кімнати, то поставили в темному коритарі, а самі кудись зникли. Думка про втечу пронизала мій мізок палаючою блискавкою і мені здавалося, що я бачу в пітьмі широко відчинені двері, а там далі — шматок темно-синього неба з тремтючими зорями. Сам не свій, кинувся вперед і тут стрінувся зі своїми провожатими, які саме

виходили з другої кімнати, ведучи за собою когось непристібного й високого, що на кожному кроці спотикався і голосно стукав підкованими чобітьми.

»Потім вийшли на двір і опинилися у величезному саду, який аж пахтів солодким яблуневим цвітом. На хвилину сталося так, що ми разом зупинилися і глянули на небо.

— »Как хорошо!« — захоплено кликнув один провожатий.

— »О, Боже!« — важко зітхнув хтось коло мене.

»Озирнувшися, побачив того самого кремезного селянина, який молився і плакав.

»— А де-ж панночка?« — спитався я його пошепки.

»— Вона молода і гарна... Їй нічого... Засміялася і випустили«... — процідив він крізь зуби.

»Наші провожаті вийняли револьвери і повели нас кудись у низ. Ідучи поруч кремезно-непристібного селянина, який увесь час невимовно страшно цокотав зубами, я відчував у собі давній спокій, — той самий спокій, який нагадував сомнамбулічний стан сновиди, котра йде і не знає, що йде, бачить і не розуміє нічого.

»Так перейшли через увесь сад і прийшли до якоїсь річки. Глянув я і пізнав знайомий беріг Случі. Тепер тільки почув, як голосно співали соловії у вербах. »Не бійтеся тих, що вбивають тіло«... — заворушилося враз у мізкові і, в той-же час, із надзвичайною ясністю уявив собі, як лежу мертвий і як мене точать хробаки. Наче електрична іскра пройняла мою істоту. Тисячі думок налетіли бурхливим вихором і захвилювали мною. — Тікати! — горячкував мізок. — Але, як же тікати, коли в них револьвери на поготові?.. Кинутися на них, але...

»— Стой!« — почулося поза плечима.

»— О-о ой!..« — простогнав кремезний селянин, падаючи на коліна і простягаючи до неба руки.

»Раздєвайсь, бандіт!« — крикнув один провожатий, очевидно старший.

»— Жінка й діти!..« — лементував той

»— Пли!..«

»Одночасно гримнуло три вистріли і кремезний селянин із диким ревом раненого вола схопився на ноги. Стиснувши кулаки і грізно розмахуючи ними над своєю головою, хотів було кинутися вперед, але захитався і впав, як підтятий косою стиглий колос.

»— Смотрі, как танцует, сволоч'« — зареготалися.

»Дивно, що я, дивлячися на це все, майже не відчув нічого. Якась підсвідома думка владно переконувала мене, що я не повинен умерти, що я мушу жити... мушу...

» Раздєвайсь!« — штовхнув мене хтось у бік.

»Голос той видався мені далеким і ледве чутним джеботанням болотняного комаря. Помалу, не поспішаючися, став я роздягатися, а вони тим часом ходили навколо трупа кремезного селянина і з цинічною лайкою, штовхали його ногами.

»— Ішь ти, мєдведь какой, на чєлавєка хотєл бросіться!..«

»Нарешті, коли зоставалося скинути одну лише білизну та черевики, я вирівнявся й кинувся просто в низ, до річки. Здається, не біг, а летів по над землею, бо ніде ні за що ані разу не зачепився і не

спіткнувся. Тільки вже тоді, як прибіг до самої ріки, разів двічі почув за собою якийсь крик і часті стріли, але не думав про те і не озирався. Кидаючися в річку, почув як щось кольнуло в плече, потім потемніло в очах і безконечними ланцюгами стали низатися зорі на небі. На хвилинку мені видалося, що вмираю, але в той час моє вухо зловило якийсь новий звук і так зрозумів, що я тільки ранений, а від того зомлів трохи.

»На другім боці співали досвідчені півні і я, напружуючи всі свої сили, став плисти до другого берега. Прибився до густих кущів осоки та дерези і тут, невилізаючи з води, став спочивати. Груди мої горіли, як у вогні, а на місці голови було щось важке, чуже й зайве. — Все, чим я тоді дивився, чув і відчував, походило із середини, з якогось, мені самому невідомого, одного центру.

»Не знаю, скільки часу просидів я так, але памятаю що коли встав і пішов до якогось села, то Великий Віз уже цілком перевернувся, а на сході займалася Світова Зірниця. Мокрий, брудний і скрівавлений увесь, не чув ранішнього холоду і власного болю. Доплентався до якоїсь хати і постукався в двері. Вийшов здоровий, з чорною кудлатою бородою, заспаний господар і сказав:

»— Я таких гостів не потребую! Геть від мого порога!..«

»— На Бога!« — просився я.

»— Геть!« — крикнув він розлючено. — »Ось, бачиш?!..«

»Я байдуже подивився на його сокиру, яку він мені показав аж під самий ніс і зрозумів, що нема чого балакати. — Цей чоловік був справжній волинський господар, як і той, кремезний селянин, що ліг трупом на мальовничому березі рідної Случі. — Він у себе в дома все може... Власними очима бачив, як такі господарі вивозили із села в зимову хуґу важко хорих тифом вояків революційної армії і кидали їх серед поля в снігах на неминучу згубу...

»Падаючи від смертельної знемоги, пробував було піти до другої хати, але серед дороги повалився просто в порожнечу, чуючи тільки якесь гудіння, наче відгомон далеких дзвонів...

»Коли опамятався, то побачив себе в маленькій затишній хатині, в якій було повно всякого зілля. Стара, з рябим від віспи лицем баба, суворо дивилася в мої очі:

»— Ну, що, як?« — спиталася.

»— Де я і що зі мною?« — озвався я.

»— Ви у відьми... Лежіть собі та видужуйте!« — відповіла.

»— Якої відьми?!« — здивувався я.

»— То так мене люди називають...« — сказала. — »А я відьмою ніколи не була й не буду! Я тільки всяке зіллячко збираю та добрих людей ним лікую... От і вас також вилікую, а тільки не знаю, для чого...«

»— Чого-ж так, бабусю?..

»— Поляки були тут, а ви казали їм, що ви ніби-то стрілець якийсь, чи що, та ще й не тутешній...

»— Я нічого не знаю...«

»— Може й не знаєте, але й з горячки навіть не слід було таке говорити...«

»Почуття того, що я врятований від смерти, надало мені сили не менше, як надавало бабусине зіллячко, яким вона мене так старанно

напувала протягом цих двох неділь, що я перебув у неї. Рана моя в плечах заживала неймовірно швидко від самих звичайних листочків кануперу і я вже думав над тим, кудиб так запакуватися на ціле літо, щоб і сам дідько не знайшов, як прийшла польська польова жандармерія і без усяких розмов запакувала аж на Домбє... Тепер, як ось самі бачите...«

Двері в купе раптом відчинилися й перед нами став дебелий жандарм із ліхтарнею в руках. Глянув на мене, потім на нього і, спокійно, »фаховим« голосом промовив:

— Проше пана легітимацієн!...

Він вийняв якогось синенького папірця й подав жандармові. Той довго дивився в папірець, раз у раз позираючи на нього, а нарешті сказав:

— Прошен ісць зе мном!...

— Куди?! — щиро здивувався той.

— Зобачими... — відповів жандарм, беручися для чогось рукою за пояс, на якому висів револьвер.

Він устав і безпорадно озирнувся. Разів двічі його очі зупинялися на зачиненому подвійному вікні вагона, і в той час у них спалахували затаєні вогники. Нарешті він повернувся до мене:

— Щасливої дороги! — всміхнувся.

Я хотів було хоч тепер довідатися — хто він і звідки, але пригадав, що в такім випадку власного імени він все одно не зможе сказати, і так тільки вклонився йому.

Через декілька хвилин коли, поїзд зупинився на якійсь стації, при світлі електричних ліхтарів побачив я на пероні двірця його стрункy й високу постать, яка швидко рухалася кудись вперед, а слідом за нею з »фаховим« виглядом відмірювала свої впевнені кроки дебела постать жандарма.

Поїзд стояв більше чверти години й увесь цей час я трівожно ждав його.

Почувся свисток — один і другий, а його все ще не було. Аж, ось, поїзд шарпнувся, як дикий кінь, застукотів, загуркотів і полетів буйною стрілою до призначеного місця.

Я так само, як і перед тим, знову дивився в чорну просторінь весняних піль, де неясно вимальовувалися з пітьми напружені постаті, кланялися придорожні дерева і нагадував про спокій маленький вогник з далекого села, а в мізкові важким камінням залягли думи.

Скільки їх таких, що пройшли крізь смертний жах, ще й досі не знають спокою? Скільки їх таких, що як і оцей невідомий, віддали все і не взяли нічого? Скільки їх таких, блукаючих героїв нашого часу, що тепер безпритульно мандрують навманя всіми шляхами, дорогами й доріжками по Україні, поза Україною і по всьому світі широкому? —

Яке це все незвичайне! —

...Летить поїзд буйною стрілою, спішиться до призначеного місця, але душа моя трівожна, як трівожна чорна весняна ніч, що тільки одна знає, — чому саме так, а не инакше?

Чому саме він ще й досі на тих манівцях?

Чому?..

МЕРІЯМ

Ґенерал барон Гатаяма

(Новеля)

Ґенерал барон Гатаяма сидів неповорушно, зимно біля низького, різьбленого стола й скісними, сталевими очима вдивлявся в камінний усміх маленьких статуеток із чорного, пахучого дерева. Долішня щока висунена вперед, уста стиснені кривою хвилястою лінією, ніздря роздуті а на жовтому зісохлому чолі дозема, пряма пруга. Руки зложені в широких рукавах зеленого із жовтими квітками кімона а голова втулена в плечі.

Ґенерал барон Гатаяма сидів неповорушно, зимно. За високими, стрімчастими вікнами на вулицях Ввошінґтону перекликувалися авта а на різьбленому столі лежали два роздерті листи: шифрована депеша з Токіо й повідомленнє закордонного відділу Союзу Радянських Робітничих Республик Америки.

— Син Сонця вбитий, на рогах міста насаджені на частокіл голови князів Шорівари й Йошікіри а на Престолі робітник Торукама в супроводі зненавидженого хінця Чан-Ву-Сіна.

— Син Сонця вбитий.

— Закордонний відділ Союзу Радянських Робітничих Республик Америки велить покинути посольську палату дотеперішньому послові ґенералові баронові Гатаяма а посольський архів передати висланникові робітничого уряду товаришеві Пей-Лю.

— Товариш Пей-Лю.

Ґенерал барон Гатаяма стиснув кріпко уста й змучені повіки опали легко на його скісно-сталеві очі. Ніякий, найменший рух не проявився на зовні його тіла. Крізь вузькі щілини опалих повік дивився він неповорушно на камінний усміх маленьких статуеток із чорного пахучого дерева а кругом нього в жмутах паперів, актів, у золото й скіру оправлених книг і журналів безчисленними голосами, світлами й красками пересувалося його минуле життя. А на ньому скісно стояв напис: Пей-Лю! І хоч руки ґенерала барона Гатаями були заховані в широких рукавах зеленого із жовтими квітками кімона, він вхопив ними маленький з крилатим смоком кінджал і з цілою силою кинув ним у Пей-Лю. Одначе Пей-Лю остав нерухомий, так нерухомий, як жовте, зісохле зі скісними, прижмуреними очима лице ґенерала барона Гатаями.

Кругом у великих, важких шафах сміялися далекі, жіночі голоси, зливаючися в забуту мельодію, шептали тихо доноси цілих сотень молодих, палких людий, котрі під книжкою ховали ручні бомби й пляни військ, кричали катовані й биті за явне бажання волі, молили прощення тихі голоси зрадників і відступників. А вдивлений у шафи й заслуханий у той гамір голосів неповорушний і зимний ґенерал барон Гатаяма побачив як чорний, лискучий напис Пей-Лю все ріс і ріс на протилежній стіні й поволі пересувався на право, заслонюючи собою шафи. І враз почувся в шафах крик і стогін, проклони тисячів людий, що обірваною лявіною котилася на його життя, побачив повідрубувані голови, повідрізувані носи, уха, вилуплені очи... Голови на частоколі...

На зимному, жовтому лиці ґенерала барона Гатаями не появилася ні одна морщина, не заграв ні один рух мязів. Зимний, неповорушний. Долішня щока висунута вперед, уста стиснені кривою, хвилястою лінією. Ніздря роздуті — на чолі глибока, дозема пруга а голова втулена в плечі.

Тільки очі ізза легко опалих повік стежили бачно за щораз то більшим написом Пей-Лю, що помалу, постепенно огортав не тільки шафи зі жмутами паперів, у золото й скіру оправленими книгами й журналами, але й цілу кімнату, і різьблений стіл з маленькими статуетками з чорного пахучого дерева. А коли вже в цілій кімнаті зацарив напис Пей-Лю, неповорушний зимний ґенерал барон Гатаяма встав і відчинивши широко очі, підійшов до шаф.

Відчинив їх і беручи один по одному жмути рівненько поскладаних паперів з підписами й печатками в темно-синій оправі, приглядався їм а потім зі зимним усміхом кидав на середину стола. Із шафи на стіл, зі шафи на стіл. Це саме зробив з другою шафою і дальшими. Спокійно, зимно. Тільки уста були затиснені острійше а долішня щока висунена більше вперед.

Поглянув ще раз на порожнечу шаф, підійшов до дверий і замкнув їх на ключ. Вернув до стола і витягнувши з останньої шуфлядки фляшочку білого плину полив ним ґобеліни, чорні статуетки й папери. Підійшов до вікна, коротко поглянув вниз на вулицю і натиснув жовту, металеву ручку: важкі занавіси згасили день.

Ґенерал барон Гатаяма обернувся і важко сів за стіл. І тоді на зимному, жовтому із вистаючими кістьми лиці заблистів усміх, дикий, діймаючий, побідний усміх. Спокійно взяв сірничку, засвітив і торкнув нею папір. Полумінь блиснула, почала повзти по папері й натрапивши на плин загоріла гостро й весело.

Ґенерал барон Гатаяма сидів біля різьбленого стола неповорушно, зимно. Долішня щока була гостро висунута вперед, уста стиснені кривою, хвилястою лінією, ніздря роздуті, а на жовтому, висохлому чолі, дозема, глибока пруга. Руки були заложені в широких рукавах зеленого із жовтими квітками кімона а голова втулена в плечі.

Маленькі статуетки з чорного, пахучого дерева тріщали й димилися. Жовті вогники бігли по шафах, стелилися по ґобелінах і на очах ґенерала барона Гатаями огортали ненависне, прокляте імя Пей-Лю. Воно що раз більше блідло й никло й розпадалося на маленькі, незначні кусники. А в скісних, прижмурених очах ґенерала барона Гатаями заграв сміх, страшний, жахливий сміх.

Він сміявся.

Долішня щока ще більше висунулася вперед а уста видовжилися. На його одежі пробігали маленькі, жовті вогники, але в скісних очах і розширених устах грав сміх.

Сміявся.

Дико, нестримно, побідно сміявся.

Переміг — товариша Пей-Лю — ґенерал, барон Гатаяма.

БІБЛІОТЕКА НАУК. ТОВ. ім. ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ

Л. НИГРИЦЬКИЙ

Католицька сатира в Анґлії*)

В. 1925 р. в Ґлесґов відбувався комуністичний конґрес. На нього відмовлено чужинцям-делеґатам віз. Заінтерпельований міністер внутрішних справ відповів: кожний Анґлієць має право говорити публично нісенітниці й инші шкідливі речі. Не бачу одначе причини ізза котрої дозволялосяб це чужинцям.

Це типове анґлійське, спокійне й глибоко іронічне. Анґлієць ніколи не вживає сарказму. В анґлійському життю воно непотрібне, бо рівнож добре Анґлієць ділає спокійною, але — дозвольте вжити цього слова — субтельною іронією. Прошу собі пригадати котрунебудь повість анґлійську, Дікенса чи Беннета, в кожній Ви найдете цю глибоко заховану, типово — анґлійську іронію вбрану в легкий соняшний гумор.

Сучасний представник католицької сатири в Анґлії, пятьдесять-пять-літний О. Г. П. Белльок писав свого часу в »The Party System«, що вся анґлійська політична боротьба є мнима. Двома (пригадаймо собі наше політичне життя!) партіями в Анґлії проводить мале число людей, котрі в суті речі є зі собою посвоячені — иншими словами кажучи: все погоджується в родині...

Це сказав що правда Белльок — Осип, Ілярій, Петро Белльок, що рівночасно є письменником, політиком, знаменитим журналістом, котрий видає ліричні поезії і засідає в анґлійському парляменті а котрий сьогодня є найяркіщим представником католицької сатири сучасної Анґлії.

Як ліричний поет відчуває природу. Динамізму, вибухів в нього немає. Він мріє про тихий сільський дім у грабстві Sussex, деб міг спокійно слухать місцевих пісень і оповідань, проходжуватися по морському побережі й пити з »людьми, що були хлопцями, тоді, коли й він був хлопцем«**). Піяцькі пісні це його спільна точка з Честертоном.

Замітки Белльока мають характеристичні титули: »On anything« (про все), »On something« (про щось), »On nothing« (про ніщо)...

Так як Честертон ненавидить соціялізму й капіталізму а піддержує дрібну власність.

Перший твір Белльока це моноґрафія про Дантона — писана жартівливо й живо. На студіях, ще на університеті займався живо політичним життям. В 1906 р. вибрали його ліберали в парлямент, де він подав проєкт примінення тайного партійного фонду. Ясно, що в 1910 р. з цього фонду не стало на його кандидатуру гроший. Мимо того одначе Белльок кандидатує з успіхом, але скоро опісля опускає парлямент зі словами: парляментаризм це обман. — Основує часопис »The Eye-Witness« (самовидець), якого завданням є відкриваннє корупції, котра (після Белльока) нищить анґлійську політику. Відтак посвячується літературі.

В творі »Европа й віра« пише Белльок: »Римська держава є ще сьогодня між нами, вона лежить під поверхнею нових політичних ула-

*) Гляди мою статтю п. з. »Шов і Честертон«, »Поступ« ч. 5—6. 1922. стр. 160. і дальше. *Н. Л.*

**) Wład. Tarnawski: Z Anglji współczesnej. Lwów — Warszawa 1927. стр. 358 — 377.

джень зовсім так, як камінна полоса під зміненою, під теперішну пору, поверхнею землі«. В тому висказі пробивається головна прикмета Бельльока, котру находимо в усіх його творах, починаючи романом а кінчаючи політичною економією: Белльок є французом, а під поволокою француза — римлянином.

Типічне в Белльока: аскеза думки. Він не вживає ніякого поняття котреб не було конкретне й на все дивиться оком ловця. В ньому почувається сатирика в кожній річи, а із його пяти великих політичних романів »The change in the cabinet« (Зміна в габінеті) є архитвором сатиричної літератури Анґлії. І Белльок є католицьким сатириком.

XIX вік — вік вільнодумний — модерне думання є »свобідне«. Світогляд пересічної людини лежить не в розумі, тільки в жесті, афекті. Нинішний жест є атеістичний, в рівній-же мірі одначе він (о скільки тільки мігби бути) бувби ніякий а може бути зовсім добре буддистичний. Ми віримо, одначе о скількиб хтось спитав чому, то миб не знали що відповісти. Скаже хтось не вірити, то не будемо вірити — раз істнує аргумент, значить він добрий.

Для сатирика рай. Серія есеїв, у котрих описує »Мономотапанів« (Анґлійців), своєю тонкою іронією нагадує сатиру XVIII ст. »Мономотапани не мають ніякої релігії, одначе їхня толєрантність стоїть надзвичайно високо й вони не зазначили її ніде, хиба тільки в тому одному напрямові. Релігію вважають вони смішною річчу, одначе дозволяють на вивчення її в державі й на її уряди й достоїнства вимагають багато грошей... Ніщо не здержує так нашого розвитку як погубна свідомість, що наука під дану пору може бути правдивою або неправдивою. Мономотопан одначе чимсь подібним зовсім не гризеться: він приймає погляд, котрий для нього є більш вигідним і якийнебудь инший, котрий стріне на шляху. Якщо вони оба собі перечать, то він зовсім не намагається дурною казуїстикою розвязати питання; в душевному спокою приймає оба погляди й спокійно служить обом«.

Белльок стоїть близько історії. Ще на університеті займався він французькою революцією (головно призадумується він в своїому творі — що вийшов багато пізнійше, з того часу маємо його твір про Дантона — над ролею церкви у французькій революції) і для католицького світогляду Белльока найзамітніщим твором є »Европа й віра«.

Европа є церквою і церква є Европою. Европа це культурна єдність і безперервність, що ще ніколи не прорвалася. Привернення життя вмираючому Римові молодою, свіжою душею Ґерманії є праґматичною казкою XIX ст. Розцвіт середнєвічча є ніщо инше, як віджиття мученої Европи в тому часі, коли вона відкинула наступи протихристіянських сил. Щож сталося в Европі від часів реформації?

»Суттєвим результатом реформації була ізоляція душі. Через неї рівновага зникла, бо корінь її поводження лежав у спільних досвідах, публичній певності й у спільному хотінню. Ізоляцією душі поясняється її нещасність. Через ізоляцію повстали в суспільності нові сили й так сталося, що реформація принесла зі собою ряд матеріяльних поступів. Одначе вони йшли хаотично, в неладі, ріжними шляхами. Катастрофа була неминуча. Душа не хоче істнувати в порожнечі. Коли її осліпиться, вона блудить. Люди блукають на ріжних шляхах. Здвигнено нових бож-

ків а одним із них це почитання національности, котре звемо патріотизмом...«

»... Люди дійшли до цього, що все надруковане, кожне імя повторюване часто приймають за непомильний авторитет. Що більше: заперечення авторитетности рівняється певного рода божевіллю...«

Белльок пішком сходив мало не цілу Европу. Опис цієї подорожі через Францію й Італію п. з. »Path to Rome« (дорога до Риму) належить до найцікавіших його писань. Белльок говорить щиро, часто одушевляється як дитина й коли в нього находимо патос, то це не пустий патос ентузіязму літерата а власна свіжість його й наївність. Найменша дрібниця не уйде його уваги. Він зовсім серіозно вчить нас як плекати пси, в котрій гостинниці вино є квасне а де солодке й про що належить говорити з пастухом. В нього находимо типізацію людей, ділення на кляси. Погонячі ослів в Андорі, пастухи кіз у Піренеях, це все для Бальлока »homines christiani«.

Після Белльока наслідком сучасних відносин буде заведення невільництва. Академічний соціялізм і капіталізм має одну й ту саму ціль: витворити здисципліновану, але в дійсності політично й суттєво безсилу клясу робітництва.

О скількиби хтось поспитався чим є Белльок — можнаби йому відповісти питанням чим він не є?! Він є ліриком і його вірші займають визначне місце в анґлійській поезії, він написав знаменитий вступ до політичної економії, в своїому творі про Америку надзвичайно бистро зхопив вдачу американців, а його історичний роман »The Girondin« критика приняла дуже прихильно. І ніхто сьогодня не мігби означити межі впливу Белльока. Белльок є мистцем слова й стилю, є фільософом і сатириком, є письменником сучасности.

ВАСИЛЬ ЛІМНИЧЕНКО

Дощ

По довгих пасмах хмар, ніби по струнах, бють громи. Гоготом-гомоном прокочуються на всі кінці світа, за води, за горби й за обрії...

Блискавками, ніби ланцами, звязують небо з землею. Та ці ланци з великим тріскотом рвуться, за слабі... Чорні хмари, мов залякані овечки, товпляться, розщибаються по широких просторах. Та згодом одна по одній, помалу, потихеньки розбігаються й ховаються десь за далекими вершками гір. А громи, ніби вівчарі мечуть за ними ясними, блискучими стрілами і гнівливим гомоном, гейби лайкою, завертають їх на молошні шляхи. Вітриж, наче вівчарські хорти, забігають з усіх боків і підскубують розкуйовджене руно хмарової отари.

На землю прискають великими каплями пухи хмаристого руна. Починає падати дощ...

Жінки несуть з зарінків до хат білені полотна й збирають із плотів розвішене шмаття. За хвильку на вулиці не видно й живої душі.

Лиш мала дівчинка наставила зпід стріхи головку з кісками, ніби цибулиними хвостиками, кажучи:

— Ачей мої кіски підростуть!..

ВОЛЯ

(Зі збірки: Чорні маки)

Нарешті!.. Нарешті!..
Заскорузли рани,
Затишились болі...
Я світ обіймаю, цілую, лелію
на волі...

Небо сипле зорі
пушисті, іскристі —
сяйливі алмази,
сніжинки без скази
ігристі
в просторі... по полі...
Я ходжу... я лину... я в радости гину
на волі...

Цілую проміння
лучисте, легеньке,
тремтюче, осяйне,
мягеньке, тепленьке...
Цілую всі зорі... а зорі ридають,
із ясної втіхи вмлівалють і тають
горою і в долі
у морі жемчугів...
Я ясність вдихаю... я зорі співаю...
я сонцем... сіяю
на волі...

Лиш в серці гарчать ще розірвані струни
так люто, так глухо, гей забиті в труни...
Так тяжко, так стонно, так банно, поволі,
гей тьмаві у поході орди,
гудять і бренять ще акорди
на волі:
Не знайте милости, стриму!
Вони не знали чуття.
Зберіте силу незриму
в громах і лисках яриму
і вдарте
...ех!..
до забуття!..!..

Хай впадуть розбиті, розриті
в міліонах відломків гран!
За наші сльози незмиті,
за ріки крови пролиті
хай їх закриє, замулить, замиє
вічний туман!

Честертон і Шов: дискусія на тему соціялізму.

В Kingsway Hall в Льодоні відбулася цікава дискусія між двома звісними публіцистами протилежних гадок над соціяльною проблємою. Вечерок зорган'зували (улаштували) так звані »Дістрібутисти«„ яких головою есть кат. письменник Г. К. Честертон, а дохід з розпродажі вступних білєтів призначено в користь »шпиталя Едварда VII«.

Джордж Бернард Шов, звісний сатиричний ірляндський письменник, забрався боронити соціялістичного твердження згуртования богатства в руках народньої публичної власти, а Честертон стояв при конечности рівного поділу богацтва між продуцентами. »Do we agree?« (»Чи в згоді ми?«) було вибране мотто Честертона а публика зійшлася, щоби з цікавістю почути в чім Шов з Честертоном може бути в згоді. З браку місця не допущено до салі тисячі осіб, з яких много вислухало дискусії через радіо.

Головою зборів був Ілярій Белльок, який дав в часі вечерка характеристичний доказ своєї бистроти й поваги.

Майно є зле поділене.

Шов думає, що як соціялісти так і дістрібутисти зовсім годяться з сим, що теперішний поділ майна (богацтв) есть несправедливий, а ріжняться лише щодо методи, якої належалоб ужити при більш рівномірнім поділі майна. Також соціялісти, як каже Шов, уважають націоналізацію середників продукції за питання будучности, а тепер важним і конечним являється справлення поділу богацтв. І Честертон по гадці Шова, хоч зовсім відкинув соціялізм тому, що йому неподобається імя »соціялізму«, дійшов иншими дорогами до того самого заключення.

»Чи в згоді ми?« поспитав Честертон. »Так ми в згоді« відповів Шов. »Ні, ми не є в згоді« рішучо заперечив Честертон.

Хто представляє коллєктивізм?

Можна згодитися, сказав Честертон, не лише з гадкою, що теперішний поділ богацтв есть несправедливий, але також з бажанням, щоби середники продукції контролював коллєктивізм. Трудність повстає щойно тоді коли хочемо точно означити, що належить розуміти під »коллєктивізмом«. Може колись і Шов висказав гадку, що то всьо, що посідає держава, чи державне правительство, посідає в дійсности і коллєктивізм. Він сумнівається чи Шов зберіг ще ту віру в демократію і чи хоче утотожнювати державу з коллєктивізмом. Честертон думає радше, що і його противник зможе переконатися, що існують на широку скалю системи правительства, яких держаться групи меншости, а супроти яких цілий нарід не має ніякої власти, щоби їх контролювати. Точка розбіжности між Шовом і Честертоном полягає отже в тім, що коли перший вірить, що можна дійти до звершеного ладу з богацтвом, то другий есть пересвідчений, що звершений поділ есть неможливий. »Дістрібутисти« вірять, що то всьо до чого можна дійти, есть розділення майна у кращій пропорції і рівномірна контроля середників продукції зі сторони народа. Людина, що посідає кавалок поля, контролює його безпосередно. Противно, людина, що обертає машину і одержує з рук урядника частину продукту машини, не посідає ніякої контролі середників продукції.

Копальні, земельна власність і парасоль Шова.

Шов запримітив у своїй відповіди як то Честертон не вагався твердити, що копальні вугля мають бути соціялізовані, щоби в той спосіб

забезпечити справедливу контролю. Згодившися на це не лишається ніщо инше як лише зробити один крок, щоби завести подібну (рівну) контролю а звідси і соціялізацію усіх середників продукції. Яко драматург сказав Шов. що людий (мущин і жінок) належить брати такими, якими вони є в дійсности[1]) А Честертон хотівби їх ідеалізувати і створити з них безконечне число дрібних буржуїв і капіталістів. Дуже трудно знайти державу гідну довіря; навіть при капіталістичнім режімі така держава, як йому здається, неможлива. Капіталістична держава старається про інтереси народа лише о стільки, о скільки вони сходяться з інтересами капіталістів, які нею правлять. Великі земські власники є також не меншими еґоїстами і проганяють зі земель селян, коли хотять створити собі замкнений простір на лови. »А порівнайте, додав жартом Шов, з тими правами ті, які відносяться до мене відносно тої парасолі. Мої права є дуже обмежені. Я не можу послужитися нею там, де я хочу. Часом, н. пр. при деяких твердженнях Честертона, мене збирала охота вдарити його своєю парасолею по голові. Але я відразу спостерігав, що власність моєї парасолі не дає мені тих леґальних прав, які дає мені власність моїх посілостий«.

Хто не працює нехай не їсть.

Тому до зареєстрованих злочинів належалоб додати ще деякі злочини, говорив Шов. Перша точка: Ніхто не повинен жити в нашій суспільности без свого удару веслом при суспільнім кораблі, хто не продукує більше понад це, що зуживає; хто не звертає своєю працею стільки, скільки бере від суспільности. Ніхто не повинен жити в безчинности, як це роблять тепер многі та ще й хваляться тим. З такими людьми належалоб без ніяких застережень обходитися як зі злочинцами, так само як обходилос з убійником, що поповнив злочин.

Правило і виїмки.

»Як що Шов повздержується від того, щоби вдарити мене по голові своєю парасолею — відповів з притомністю ума Честертон, — правдива рація, — не беручи вже під увагу його благородности ума, що склонює його до співчуття супроти того бідного Божого сотворіння — не лежить в тім, що він не має повного права до своєї парасолі, але саме в тім, що він не має права до моєї голови«. Переходячи до справи з копальнями, він запримітив, що в людськім товаристві кожне правило має свої виїмки. Державна контроля над копальнями може видатися більше корисна, як всяка інша система використовування копалень; подібно як н. пр. ніхто не противиться, щоби почтова услуга находилася в державних руках. Ніхто не перечить, що деякі власники земель в поганий спосіб надужили свого права власности. Але нема також ніякої запоруки, що і в соціялістичній державі якийсь несовісний функціонар допуститься подібних злочинів.

У відповідь освідчив Шов, що годі зрозуміти, чому саме копальні малиби становити виїмок, коли в якій небудь іншій індустріяльній діяльности істнує така сама конечність великого капіталу і зорґанізованої праці. Як неможливим єсть, щоби кожний, що потребує коша вугля сходив на

[1]) Себто, як покажеться з відповіди Честертона, середниками продукції.

свій кошт до копалень, щоби його там собі назбирати, так також неможливим есть, щоби кожний стався рільником, і дбав про своє прокормлення.

Щоби знести приватну власність належалоби змінити людську природу.

Замикаючи дискусію запримітив Честертон,що люди, про яких була бесіда, жиють поза межами фільософії Шова і поза його моралю, яка в сути есть одним тягом заперечень. Якщо Шов вірить, що можна переконати людий, щоби вони зреклися власности, то він находиться в тій самій ошибці, як колиби манив себе, що зможе їх переконати про зречення їди, тютюну, пива і много інших річий. Земельна власність це ніщо инше як лиш примір загального стремління до власности. Погоджуючись з тим, як це чинить Шов, що одинокі середники продукції це люди (мущини і жінки) які працюють, намір соціялізації середників продукції означавби передачу всіх мущин і жінок в руки функціонарів (урядників) коллєктивістичного правительства.

Три можливости майбутности

Предсідатель зборів відказався переповісти коротко гадки дискусії. На закінчення, він висказав від себе своє здивування, що ані один ані другий бесідник не подумав про це, що ми йдемо на зустріч одній з отсих трьох можливостий: або теперішна індустріяльна культура, яка Богу дякувати гнете лише одну частину світа, повалиться і на місце її нікчемности, нездарности і ошаління повстане здоровий і управильнений соціяльний лад, опертий на свободі горожан; або повалиться і лишить по собі руїну; або вона перемінить робітників на неадоволених рабів в руках немногих богачів.

»Вибирайте! — сказав Белльок; певно ви всі помрете заки прийде одна з тих річий. Без сумніву йдемо на зустріч одній або другій з тих можливостий або до мішанини двох з них, а може також до комбінації всіх трьох«.

На то заключення, як думаємо всі годяться. Тема вечерка: »Do we agree?« знайшла свою відповідь. Подія мала значіння не лише академічне (наукове, теоретичне), але й практичне.

(За »Оссерваторе Романо«)

ЗІ СВІТА

Д'Аннунціо заборонений в Англії.

(і. л.). Як звісно, твори Д'Аннунція ціхує визначна неморальність і тому св. Церква не дозволяє вірним їх читати.

Недавно хотіла одна французька трупа представляти в Менчестері його траґедію: „La Citta morta" („Померше місто"), в якій представлена негідна любов між братом і сестрою(!); яка як звичайно в траґедіях, кінчиться кровавою смертю.

Але анґлійський льорд-цензор (протестант) рішучо тому спротивився і заборонив її представляти мимо сильного протесту часописи „Manchester Guardian." — А один італійський критик назвав того рода твори Д'Аннунція „хлібом, якого потребу ми завсіди так горячо відчуваємо." До чого може дійти моральне здичіння, якого причиною є саме читання неморальних книжок і часописий!

(На основі *OR* 8/12).

Франція. Тиждень католицьких письменників.

(і. л.) Недавно відбувся в Парижі шестий з ряду тиждень кат. письменників. Ап. Нунцій переслав численно зібраним учасникам лист зі желаннями і з благословенням Св. Вітця.

Католицькі французькі письменники займалися між іншим справою зєдинення Церков, а особливо застановлялися над формулою універсальности до якої стремить протестантизм, стараючись усунути, оскільки це можливе, упередження протестантів до кат. Церкви. О. Журне з Фрайбурґа мав відчит про „Унію Церков і практичний християнізм" з католицького і протестантського погляду. О. Геммер говорив про зїзд в Льозанні і ствердив, що найбільш склінними до унії є протестантські місіонарі.

Тиждень кат. письменників відбувся також в Англії.

Папський етнольоґічний місійний музей в Римі.

(і. л.) Наші паломники в ювілейнім 1925 р. в Римі мали нагоду оглядати величаву місійну виставу у Ватиканських городах, на яку надіслано з усіх частин світа так богато цікавих предметів, що мимоволі мусіли збуджувати подив у всіх що мали щастя оглядати виставу.

Св. Отець бажав, щоби остала в Римі тревала памятка з вистави і тому з предметів які могли остати в Римі, утворено тепер в Латеранських палатах місійний музей, який доповнено предметами зі старинного музею Борджія або й новими набутками. Музей має дати картину розвою кат. місій в ріжних частинах світа, познакомлювати з побутом ріжних народів і їх віруваннями, заохочувати до духовної й матеріяльної співучасти в місійних працях.

О. Вільгельм Шмідт (Вербіст) зорґанізував музей в ґеоґрафічнім порядку.

Три ґалєрії на І пов. представляють історію місії від І ст. аж до тепер. В чотирьох салях представлений Балкан, Сирія й Палестина. У чотирьох великих салях І пов. представлені Індії, Японія, Монголія, Кореа і Китай.

„Консисторіяльна саля" служитиме на конференції й місійні збори. Там можна побачити малюнки папів від св. Петра до св. Сильвестра і найцінніші дарунки прислані для Папи Пія XI, особливо дуже цінну збірку китайськнх монет.

В сусідній салі поміщено картини з життя геройських мучеників-місіонарів.

На другім поверсі поміщено предмети з Яви і інших Сундайських островів та предмети з найбільш диких країв Африки, Океанії й Америки.

По довгих вузьких сходах виходиться на ґалєрію, де можна побачити за склом ріжні предмети дикунів. На третім поверсі є 4 салі для предметів з Америки, саля, що представляє розвій людської культури, саля передісторичних знахідок і велика ґалєрія наукових збірок місіонарів.

Дня 21. 12, відбулося торжественне отворення (інавґурація) музею в присутности Кардиналів і представників чужих держав, ріжних Чинів та реліґійних заведень. Кардинал Ваннутеллі виголосив довгу промову а відтак почалося оглядання музею. Від 22. 12. музей буде отворений у звичайні дні від 9—2 год. а в неділі і свята від 1—4 год.

Лятеранський місійний музей це перший того рода музей на цілім світі.

(За OssR 18/12 — предмети оглядав на Ват. виставі 1925 р.

Кат. університет в Фрайбурґу. На університет вписалося 622 студентів. З того 246 на богословія 155 на право, 113 на фільософію, 107 на математично-природничі науки. Чужинців є 241. І так з Франції 61, з Німеччини 31, зі Сп. Держав 30, з Голяндії 25, з Анґлії й Ірляндії 16, з Польщі 13, з Італії 13, з Югославії 10, з Еспанії 8, з Австрії й Литви по 7, з Мадярщини 5, з Бельґії 2 і по одному з Росії, Ліхтенштайну, Канади, Болґарії, Данії, Чехословаччини, Норвеґії, Персії, Китаю і Японії („Осс Ром.“)

З Найвищої св. Конґреґації (S. Officium).

(і. л.) Дня 14. 12. ц. р. осуджено і поставлено на індекс заборонених книжок твір Льва Доде „Le Vyaage de Shakespeare“ („Мандрівка Шекспіра“). — Як звісно, Морра і Доде це безбожні провідники осудженого (може найбільше саме через них) „Action Française“.

Японські університети (1877—1927).

Свою наглу переміну з азійської держави на державу яка має характер одного з найбільш культурних европейських країв завдячує Японія у великій мірі своїй пресі і школі. В Японії, що числить 65 міліонів мешканців є під цю пору 1137 щоденників і 3.000 інших періодичних видань. Щоденників друкують 10 міл. примірників. Ще більше як часописами цікавляться Японці книжками. 1925 р. вийшло там крім многих перекладів европейських творів 18 тисяч нових книжок. На книжки видають Японці річно 42 міліони єн. Анальфабетів в Японії майже зовсім нема. Численні японські університети переповнені. Вони не лише виховують велике число професіоністів, але є також великою моральною силою, що плекає духа і вироблює характер японської молодіжи. А це має тим більше значіння, коли зважимо, що реліґійне виховання в Японії тепер зовсім занедбане. Університети в Японії це річ зовсім не стара. Перший японський (цісарський) університет отворено 50 літ тому в Токіо. Щоби дістатися на університет мусить молодий Японець побороти не аби які трудности. Він мусить присвоїти собі бодай 3 тисячі букв (латинська азбука має всього понад 20 букв), що обтяжує дуже память. Відтак мусить присвоїти собі наукову термінольоґію в якої склад входять японські, китайські й европейські елєменти. Богато текстів є лише по анґлійськи, французьки і по німецьки, тому студент є обовязаний вивчитися тих мов. Спосіб думання і висказування гадок дуже відмінний в Европейців і в Японців. Тому японський студент мусить посвячувати богато часу, щоби покористуватися европейськими творами в своїй науковій праці.

Майже всі професори японських університетів відбували свої студії на европейських або американських університетах стараючися основно познакомитися зі західними науковими методами головно в ділянках практичних наук (природної науки, економія, техніка, медицина, аґрономія). Найбільші трудности мали Японці в перших десятках, так що другий університет в Кіото можна було отворити аж в 20 літ пізніще, 1897 р. Відтак в короткім протягу часу мали вже Японці свої університети в Сендай, Фукуока, Саппоро, Сеоуль (Кореа). В останніх літах піднесено до степеня університетів 6 інших вищих заведень. Тепер є в Японії 12 державних університетів, 4 провінці-

ональні і кілька приватних. Між приватними найбільше значіння має університет в Кейо, який оснував учений Фукузава і унів. в Васеда, якому дав почин б. голова міністрів Окума. Буддисти оснували 10 власних університетів, протестанти 2, а католики один. Провінціональні університети є зрівнані з державними. З приватних зрівнано з державними 22; між ними 4 буддійські і 2 протестанські.

Так отже держава признала в протягу 50 літ право університету 50 інституціям. Само місто Токіо має 23 університетських заведень, з того 18 признаних державою. Кіото має 8, Осака 2. Державний університет в Токіо має 7.000 студентів, в Кіото 4.000, прив. унів. в Васеда 6.000 а в Кейо 4.000. Між непризнаними ще державою університетами є два женські, на мужеських унів. жінок дуже мало. Держава признала в 1918 р. слідуючі університетські факультети: правничі, лікарські, інжинерські, літературні (обіймають також фільософію), господарські, торговельні, національної економії. 11 університетів, які признала держава має лише один факультет, медичний, 5 має також по одному факультетови, 9 унів. має 2 факультети, а лише 6 університетів має 5 або й більше факультетів.

Богословські факультети мають всі буддійські університети і один протестантський, в деяких унів. богословські студії входять в програму фільософічно культурних факультетів. На держ. університеті в Токіо викладано в останніх літах месіянські пророцтва і богословію св. Томи з Аквіну.

Більші університети уладжені зовсім на европейський лад. Держ. унів. в Токіо має около 600 професорів, в Кіото 400· у Васеда 400, в Кейо 500. Токійський держ. унів. має 3 катедри інтернаціонального права, 2 права анґлійського, 1 французького, 1 німецького, 33 катедри медицини, 7 будови кораблів, 4 воздухоплавтсва, 4 монтаністики, 4 артилерії, 5 архітектури, 5 приміненої хемії, 5 педаґогії, по 2 катедри анґл. і нім. мови й літератури, 1 фр. мови й літератури, 3 математики, 5 аґрарної хемії, 4 лісових наук, 3 риболовства, 5 торговельних наук, 6 нац. економії і т. д.

Університети мають свої бібліотеки, семінарії й лябораторії, обсерваторії, музеї, клініки, салі для машин, взірцеві господарства (фільварки), городи, летунські, спортові площі, площі до гри. Много університетів має свої власні реставрації. 1923 р землетрус і вогонь знищив богату бібліотеку держ. унів. в Токіо. Тепер посідає закуплених або дарованих понад $^1/_2$ міл. творів.

До приватних університетів з правила долучаються також приготовляючі школи, з яких рекрутуються університетські студенти. Так прим. університет в Кейо чи Васеда виховує понад 10 тисяч молодців. Деякі університети розтягаються дуже широко і творять немов осібні мійські дільниці.

Наплив студентів так великий, що муситься його повздержувати строгими вступними іспитами і іспитами в часі наук, через що треває наука нераз довгі літа. Рідко який студент кінчить свої студії в 24 р. життя. По скінченню науки для многих докторів не стає місця, на посаду мусять чекати роками і братися до низьких і лихоплатних робіт. Ті що осягнули місце в державній адміністрації або у великій фірмі (підприняттю) можуть сподіватися, що одержать стипендію, щоби усовершити своє знання в Европі чи в Америці. Тепер мі-

ністер освіти висилає понад 300 стипендистів за границю. В Европі вчиться тепер 350 яп. студентів і 12 студенток. В Сп. Державах є понад 1.500 студентів і 900 студенток, в інших американських краях вчиться 70 японських студентів і 20 студенток.

На японських університетах було перед війною з тисячка чужих студентів; тепер єсть їх около 400 переважно Китайців.

Більшість японських студентів жиє нужденно, богато читає, прикладається до спорту і забав, але не находить нагоди заглубитися в реліґійному життю. В японських школах реліґійні практики загально заборонені. Місто неї кладеться велику вагу на виховування патріотичне. Цісарське розпорядження з 1918 р. так означує ціль університетів: „Університети мають навчати теоретичних і практичних наук і штук, які причиняються до державного добра. Вони повинні служити також до свобідних дослідів на полі наук і штук. Вони мають на кінець служити до усовершення характеру, до культу батьківських ідеалів."

Загальні висліди університетського виховання можна коротко зібрати в гадці, яку висказав в „Japan-Yearbook" проф. унів. в Васеда, Такенобу: „Теперішня система морального виховання в Японії терпить з браку пристановищ в яких студенти, далеко від родинної хати, моглиби найти конечну моральну піддержку. Терпить ізза обовязкового й механічного характеру морального навчання і через брак реліґійного впливу."

Від кількох літ повстали подекуди серед буддійських чи протестантських студентів кружки, що мають реліґійний характер. Католицьких студентів надто мало, щоби могли розвинути якусь ширшу діяльність. Однак і вони утворили зі своїми професорами реліґійні кружки.

Здається що поволи і правительственні круги доходять до того пересвідчення, що офіціяльний атеїзм в школах показується шкідливий для молодіжи і для суспільности. Дорога, яку перебігла Японія за тих 50 літ на полі наук, дає підставу сподіватися і бажати їй нових реальних поступів також на верхи віри („Oss. R.")

Подав *І. Л.*

Що пише „Комсомольська Правда" про життя студентів у Москві?

Пан комісар больш. освіти Луначарський прибувши до Парижа, розіслав до всеї преси текст своєї промови, котру мав виголосити в честь хеміка Бертельо. В тій промові, котрої йому не дали виголосити, хвалить він відносини, які панують в большевії. Французький орґан „Час" сповістив його нездійснену „мову," але додав до неї дослівний переклад того, що пише„ Комсомольська Правда," котра виходить у Москві, про житте 22.000 студентів у тім центрі червоного „раю на землі." Ось що пише московська „Правда":

В Ґоліянівських норах мешкає 600 студентів. Загальне число тапчанів виносить 114. Нема ні одного крісла. Хліб і білизну ховають студенти під постіль (на тих тапчанах). З блощицями провадять боротьбу заїлу, але безнадійну. Стіни постійно мокрі. Долівка від 2 і $^1/_2$ місяців немита. На 600 людий єсть ледво кілька мидниць. Велика більшість студентів виходить рано невмивана. В цілім будинку тільки два кльозети, з тих оден нечинний. Опінія студентів така: „Вчитися абсолютно неможливо. Студінь. Спимо в одя-

гах. Ми пробували топити в печах, але всі зіпсуті...“ Студенти вертають нераз з лекцій сильно побиті й обрабовані з плащів, бо мусять переходити через Покровський міст, де знаходиться головна квартира хуліґанів. Часть студентів мешкає на стриху, де мусить видержувати морози, котрі доходять до 16°. Воду пють зі студні, котра лучиться з каналізаційною рурою. Зовсім такі самі, а часто ще гірші услівя панують в иньших студентських домах, як у Скорбященськім монастирі, на Ілінці, в Плєханівці і т. д. А поверх 1.500 студентів взагалі не мають даху над головою. Нелучше виглядає справа прохарчовання. Щоби зїсти обід у студентській, треба ходити по 2—3 години, стоячи в натовпі. Деякі студенти заявили, що від кількох місяців не мали теплої страви в устах.

Свій довгий опис того пекла кінчить „Комсомольская Правда“ таким питанням: „Чи може так довше тревати?“

* * *

Щож додати до сього прекрасного свідоцтва, яке виставляють собі самі комуністи?

Є багато що додати. Але ми обмежимося на отсих пару увагах:

1) Не треба забувати, що в Москві, як у столиці всіх червоних „республік“ ще розмірно найлучше, бо туди всьо пхають хочби ізза того, що хочуть показувати ріжним делеґаціям з чужих держав, який „рай“ завели,

2) Як оцінювати моральну „вартість“ тих наших, українських молодців і старших аґітаторів, котрі — знаючи все те таки з комуністичної, московської преси — захвалюють тут „культурні відносини“ в радянських республіках і називають „патріотичним обовязком“ аґітацію, щоби всі Українці змагали до получення з большевицькими державами, а то з причини „ідеї соборности,“ а не з тої причини, що ті аґітатори беруть місячні платні від большевиків за свою аґітацію.

3) Як се можливо, що й між нашою молодю є люди, яким не лупається обличча від сорому, коли аґітують за большевизмом, котрий буцімто „несе культуру...“ І як се можливе, що знаходяться ще такі, котрі їх слухають.

4) Яка інтеліґенція може вийти з тих нещасних студентів, конаючих в таких страшних відносинах?

5) В котрій буржуазній державі подібно мучаться студенти?

6) Чи в разі упадку большевицької влади, якби так якимсь чудом на Україні прийшли до влади наші с. р. і с. д., не булоб іще гірше, ніж єсть там тепер? Бо як відомо ті партії без порівнання дурнійші ніж большевики і зложили вже докази своєї глупоти, даючи себе виперти большевикам.

7) Чи всяка иньша українська демократія не єсть іще дурнійша від соціялдемократії й с. р-ів?

8) Чи супроти того всего можливий на Великій Україні інакший режім ніж Гетьманський?

Отсих кілька думок піддаємо під розвагу нашій суспільности в десятиліття большевицької державної практики. Піддаючи сі думки під розвагу, думаємо, що преціньі культурні люде витягнуть консеквенції з фактів і возьмуться до якогось внутрішнього опору проти руїни всякого культурного життя і до орґанізації в цілі здержання дальшої руїни нашої нації.

Нова енцикліка св. Вітця (»Mortalium animos«) (і л.) Дня 6. І. ц. р. видав св. Отець пастирський лист

(енцикліку) до кат. епископів цілого світа, в якій остерігає перед хибними кличами протестантів і православних в справі зєдинення Церков і виказує як належить цю справу розуміти по гадці Основателя Церкви, Христа Спасителя. Отсе її коротенький зміст:

Може ще ніколи не було між людьми такої туги зближитися до себе як саме тепер. І то не лише під оглядом політичним але також і релігійним. Єсть богато таких, що є пересвідчені, що мало єсть людий без релігійного почування і тому надіються, що християнські народи, хоч ріжняться від себе щодо правд віри, легко одначе зможуть погодитися у визнаванню деяких спільних основних правд духовного життя. Тому скликують конґреси і збори, улаштовують конференції на яких кожний може забирати голос: і недовірок і відступник і віруючий християнин, опираючися на ложній теорії, що всі релігії є однаково добрі і гідні похвали. Та прихильники тої теорії на ній не обмежуються. Вони відкидають правдиву релігію і через хибні і схиблені поняття доходять поволи до натуралізму й атеїзму. Тому хто годиться з їх поняттями зовсім віддаляється від обявленої Богом релігії. Ось причина чому Церква не дозволяє своїм вірним брати участи в таких зборах.

»Панхристіяни« покликуючись на християнську любов і єдність, потягають за собою широкі верстви і своїми ложними кличами підкопують правдиву віру навіть серед католиків. Обовязком кат. епископів єсть остерігати вірних перед ними.

Творець світа дав людям не лише природний закон, але також позитивний. »Многократно і ріжними способами говорив Бог давно до вітців через пророків, в сі останні дні говорив до нас через Сина« (Євр. 1,1). Тому не може бути ніякої иншої правдивої релігії як лише та, що основується (опирається) на Божім обявлінню. Дійсність обявління доказує історія і тому людина повинна абсолютно вірити в Боже обявління і слухати його. Людий веде до спасіння Церква, яку оснував Христос. Церква це збір людий тут на землі, що визнають одну і ту саму віру під проводом одного верховного Пастиря і Учителя.

Некатолики хотять бачити в Церкві союз християнських громад, що ріжняться між собою правдами віри і церковним устроєм, а цілковита єдність це для них що найвище ідеал, до якого можна стреміти, але який майже ніколи не здійсниться.

Дальше виказує енцикліка хибні поняття протестантів про Христову Церкву і взиває епископів, щоби старалися працювати в напрямі такого зєдиненя Церков, як його розумів Христос, що обявив одну лише правдиву релігію і оснував одну лише правдиву Церкву в якій має бути одно лише стадо і один пастир.

Теперішна енцикліка це одна з найкращих, які колинебудь видали Христові Намісники на землі і заслугує, щоби подати її в цілости. Однак з огляду на це, що обєм нашого часопису на це не дозволяю, обмежуємося на поданню важніщих провідних ідей тої, що так скажемо, правдивої апольогії кат. Церкви.

Школа католицької культури. (і л.) Ця школа повстала у Віченца (півн. Італія), а почин до неї дав ревний католицький діяч проф. Йосиф Румор. На її взір повстали подібні школи і в інших італійських містах: у Венеції, Скіо, Тієні, Падуї, Тревізо Кйоджі і Вероні.

Ц. р. будуть у всіх тих школах займатися питанням про християнське виховання і про відлучені церкви. Крім того будуть слідити за найважнішими подіями з ділянки штуки, історії і науки і пояснюватимуть їх з католицького становища. Сьогорічний курс отворить короткою інавґураційною промовою ґраф Йосиф Делля Торре, відвічальний редактор »Оссерваторе Романо.« Подаємо короткий плян лєкції:

Християнське виховання. — »Поняття про виховання з погляду природного і надприродного« (Монс. Йосиф Манціні з Верони). — »Які має права й обовязки у вихованню Церква й держава?« (адвокат Італьо Роса з Падуї) — »Обовязки й права родини у вихованню« (проф. Люїджі Стефаніні, доцент кор. унів. в Падуї) — »Приспособлення вихователів« (praeparatio) (д-р Амвросій Мані з Падуї) — »Як трудилася Церква над вихованням за всі віки?« (о. д-р Люїджі Тедеско з Падуї).

Відлучені Церкви. — »Єдність Церкви по гадці св. Вітців і перші схизми« (проф. Августин Фаджотто з Падуї, доцент кат. унів. Н. Серця в Медіоляні) — »Християнські церкви у Східній Европі« (проф. Люїджі Рес з Венеції, доцент вищої торговельної школи) — »Німецький протестантизм (Монс. д-р Монтіні з Риму) — »Які вчинено проби для зєднинення відлучених церков протягом століть?« (Фаджотто).

Наукові конференції (зі світлянами картинами): Новітне рільництво; — Артистичні церкви у Венецькій области; Мадонна в штуці й поезії; Монументи христ. штуки в Римі (Останні три конференції буде мати о. д-р Ант. Барцон з Падуї).

Ріжні конференції: »Від сяєва (splendor) Олімпу до тіней Текати. Муки еллинської душі« (проф. Чессі з Падуї, доцент унів Н. С.) — »Північний бігун від князя з Абруцці до Гумберта Нобілі« (зі світлянами картинами). — Проблєма життя у нинішних письменників« (адв. Лізіє з Венеції).

Профілі й згадки: »Астроном Ляпляс у століття своєї смерти« (Монс. Арена). — »Іван Єрґенсен« (адв. Галлєтто з Віченци) — »Шуберт і музикальний романтизм.«

Ґустав Гавзер. (і л.) Др. Ґустав Гавзер, славний професор патольоґічної анатомії на унів. в Єрлянґен (Німеччина) стався неструдженим борцем і оборонцем тої релїґії, яку так часто опрокидував, поборював і виставляв на сміх перед слухачами тоді як був завзятим атеїстом.

У своїй автобіоґрафії, яка вийшла недавно в Липську сильним молотом побиває матеріялізм і безбожне знання, а чинить це з такою певністю, яку може лише дати глибоке й пильне пізнавання наслідків і причин і доказує що »нарід якого маси стратили віру в Бога і в надприродні правди, єсть засуджений на неминучу руїну.«

»Як я дійшов до зрілого віку, по молодости яку прогайнував, подібно як много інших, в атеїзмі, і заглубився у фільософічних науках, я мусів задержатися над величавими чудами природи. І я побачив що хочби не знати як намагався людський ум дослідити її тайни, він не піде дальше поза їх лушпину. І тоді я зрозумів шал пантеїзму, що не може устоятися супроти поняття Бога, всевічного і свідомого свойого істнування і тому так відмінного від пантеїстичного Бога, який не думає і не має волі і длятого єсть самим лише єством, несвідомою силою.

Коли мені приходилося приняти тотожність Бога й матерії, так як це голосить пантеїзм, я не міг пе-

реконати себе, щоби неорґанічна маса істнувала скорше як життя. Тому що це криє в собі абсурд. Бо як утотожнюємо Бога і матерію, то був час як Бог не був свідомий себе і свого істнування. І коли йому приписує то істнування спостерігання (свідомість, perceptio) людини, то ця людина мусілаби бути колись вища від самого Бога... А однак ті абсурди впоюють в нарід а він неминучо мусить тоді попасти в найбільш безпросвітний матеріялізм, піти в обійми большевизму і у безодню руїни«.

Навернення німецького соціяліста. (і. л.) Один з видніших провідників німецького соціялізму Ґеорґ Бляєр видав в Монахії книжку в якій оповідає про своє навернення і про спонуки які привели його відречися соціялізму.

У 18. р. життя Бляєр не вірив вже більше в Бога. З пересвідчення матеріяліст, був від 1920—25 р. редактором одної великої часописи. Від 1925 р. почав сумніватися про щирість соціялістів. Сильно ним потрясла одна нова подія: Один його товариш, соціяліст чистої крови, що перевів 30 літ у рел. байдужности умираючи попросив о св. Тайни. Бляєр приготовив був про цей випадок статтю, але партійний комітет приказав йому статті не оголошувати.

Зачудуваний, що соціялісти так дуже бояться правди, виступив з партії і вернув до реліґійних практик. Дуже цікавим являється це що пише Бляєр про соціялістів, як то вони удають невтральність в реліґійних справах, як закидають католикам, що вони нічого не вчинили для просвіти і т. п. А коли глянути то 1·80% а навіть більше »соціялістів« навіть не знають що це таке соціялізм. Хто вступить до партії нічого іншого там не знайде як лише ненависть до реліґії і делікатну отрую, яка незамітно переходить в кров, руйнує душу і убиває совість.

Досить вже раз з тими малпами! (і. л.) На річних зборах »American Philosophical Society,« освідчив президент американського природничого музею д-р Henry Fairfield Osborn, що теорія про людину-малпу (себто що людина походить від малпи) єсть »зовсім ложна й блудна.« Її належить виключити, каже він, з усіх наших студій і літератури, і то не з причин сентиментальних, але з чисто наукових причин. Наука виказала, що нема ніяких малп подібних до людей, які ходилиби на двох ногах. Один лише »ґіббон« може з трудом удержатися на двох ногах як злазить з дерев. Інші малпи є чотироножні, а на дві лапи стають лише в хвилі оборони. Це однак не єсть ще ніяким доказом, бож і молоденькі коні потрафлять ставати на задні ноги. Учені люди повинні радше прослідживати життя первісної людини, яка була людиною а не малпою. Між усіми річами, якими належалоби занятися, людина стоїть завсіди на першім місці, закінчує д-р Osborn свою промову.

Східні церкви. (і. л.) Число православних в 1922-1925 рр. подають на 152,583.365, зєдинених на 7,941.671 себто православних єсть 95% а католиків 5%.

Головних східних обрядів єсть 6: грецький (візантійський), вірменський, сирійський, халдейський, маронітський і коптійський. До грецького обряду належать слідуючі Церкви (що з часом витворили свій осібний обряд): грецька, мелхітська болгарська, румунська, українська, російська, грузинська і альбанська.

Халдейці діляться на дві ґрупи: властивих Халдейців і Малябарів, а Копти на єгипетську й абісинську ґрупу.

Богослуження правлять Мелхіти по грецьки або по арабськи, Румуни по румунськи, Грузини (православні) по старо-ґеоргійськи, православні Альбанці по грецьки і по альбанськи. Сирійці і Мароніти правлять по сирійськи і по арабськи, Халдейці і Малябари по халдейськи, а Копти по арабськи і по коптійськи. Їх літурґічна мова в Абісинії називається »ґез.«

Православних Греків є 6 міл. 500 тисяч, православних Мелхітів 320.100, Словян (Росіян, Українців, Сербів, Болгарів і и) 122,802.227, Румунів 12 міл., Грузинів 2½ міл., Альбанців 180 тисяч. Православних Вірменів єсть 3 міл., Сирійців 80 тисяч, Халдейців і Малябарів 475,848 Коптів 4.800.000.

Католиків: Греків 1800, Мадярів (епархія Тайдудорог-колишні Румуни й Українці) 158 тис., Італьо-Греків 90 тис., Мелхітів 125 тисяч.

Українців: Галичина 3,550.000, Підкарпаття (Пряшів і Мукачів) 532.608, Буковина 80.540, Америка (3 еп) 830.000, Бразилія 40.000, Крижевці 45 тис. (туди належать також Хорвати гр. обряду). Разом Українців католиків (з Хорватами) подають на **5,058.148**. Тут не вчислені також між іншими парохії, що попали під Мадярщину. Румунів єсть 1 міл. 350 тис. а Болгарів 6 тис.

Католиків Вірменів єсть 115.235, Сирійців 45 тисяч, Халдейців 60 тисяч, Малябарців 447.488, Маронітів 375 тисяч, Коптів 45 тисяч.

Хоч ця статистика єсть дуже неточна, одначе вона показує, що між східними католиками безперечно найбільше єсть Українців, бо на 8 міл. східних католиків єсть 5 міл. Українців. Як бачимо це досить потішаюче для нас число.

Та коли глянемо на католицьку єрархію в Східній Церкві, то побачимо, що 1927 р. на 6 патріярхатів, 25 митрополій, 60 епархій і 4 Ап. Адмін., Українці мали 1 митрополію 9 епархій і 1 Ап. Адмін. (в Румунії). — Певно що не Рим тому винен. Склалася на це наша гірка історична судьба...

Відомости черпав з: »Janin: Les Eglises orientales et les Rites orientaux« 1926 Janin подає: 5 тисяч наших на Угорщині, 15 в Німеччині. Там нема згадки про Бразилію (наші підлягають лат. епископам). Що в Гайдудорог змадярщені Румуни і Укр. це мій додаток. Чи почислені мадярські парохії до Підкарпаття, я не справдив — мабуть ні. — В домости про кат. єрархію в 1927 р. з Oss. R 19/1 — ще напишу про це. D Oss. R подано наших епархій 10.

Подав *І. Л.*

БІБЛІОҐРАФІЯ

„Львів“ — Провідник по Львові. Написав *Микола Голубець* Накладом „Червоної Калини“.

Останніми часими наша книжкова продукція дуже підупала. За причину цього впадку побіч моральних мотивів, що гніздяться в самомуж нашому громадянстві, можна вважати й матеріяльні недомагання наших видавництв. Тому з приємністю глядиться на цю нову, чепурну книжечку, видану накладнею „Червоної Калини.“ Вонаж бо не лиш обогачує наші писані мистецькі надбання, але й закріплює за нами наше право до „Льва града.“ Ми за свої вважаємо всі міста Східної Галичини, та нинішний їх вигляд непотішний. Жидівство з пануючою в нас нацією затерло їх український

вигляд. Нашеж право до них треба базувати й на їх історії й історичних та мистецьких памятниках. З історичного боку давнина наших міст в великій части висвітлена, та ждуть ще свойого висвітлення питання впливів мистецьких культур на наші міста.

А ця нова книжечка, побіч практичних цілий, і з цього погляду становить вклад у нашу на ці квестії вбогу ще літературу.

Бракує їй пляну міста. Всяким подібним виданням без пляну бракує — що так скажу — сущної части. Бо коли це є й „провідник" (про це свідчить напис зараз на першій сторінці), то — значить — має й практичні цілі, в такомуж випадкові плян необхідний.

За мало в ній теж ілюстрацій історичних памятників львівської старовини, хоч друга частина книжечки п. з. „Львів в часах великої і визвольної війни" ілюстрована добре.

Щодо самої речі годилосьби замітити ось що:

На ст. 48 і 68 зазначено, що — мовляв — „коли 1745 р. допущено Українців до міської Ради, то була це вже зломана унією моральна громада"... і „принявши унію (львівське братство) наче тим запечатує історичну ролю твердині „віри і нації руської." В парі з унією приходить упадок друкарні."

Отож хибною є гадка, що українську львівську громаду зломила унія. Не унія, а розкладове православіє знесилило тодішню нашу громаду і церк. корпорації — так, як і тепер, знесилило, знищило воно російську церков. Бо не було і нема в ньому будуючого елементу і морального, здорового стрижня, що бувби сполукою душі з джерелом первісного всесвітнього живла, а не з царями цього світа. Певно, це заведення Унії було історичним зусиллям, це до певної міри вичерпало сили тодішньої нашої громади й заабсорбувало на деякий час його розгін, та це знова не було головним приводом факту, що львівське братство перестало бути твердинею „віри і нації руської." Воно й без того переставало бути твердинею, бо його безустанна ворогітня з православнимиж таки епископами і нечувана продажність царгородських патріярхів не могли цю твердиню підтримувати. А що з заведенням унії прийшов упадок братської друкарні, то не ізза історичної немочі унії чи якихось там „секвестрів та цензорських вигадок," а тому, що — як сам автор трохи дальше згадує — „з приняттям братством унії відпав і широкий круг консументів для видань братської друкарні." —

Дальше — на ст. 41, 42, 43, 67 і 71 принагідно згадано про Жидів. З цих згадок видно, як то вони систематично і пляново загарбували під свої божниці і доми наші давні церкви і площі. Вони то, сполячившися переважили терезу наших міст на бік Поляків! Їх паршиве ґетто — це в великій мірі джерело нашої немочі й розкладні елементи християнства. Оцих то галапасів і киринників нашого щастя вартоб докладніше пізнати..,

Замічаються подекуди в книжці неправильні слова й їх відміни. Нпр. ст. 31 — річію зам річу, 125 — матерял зам. матеріял, 107 зараз зам. тепер, 131 — скельою зам. скелею, занім зам. заки, пліяда і б. и.

На ст. 96 сказано про статую „св. Яна з Дуклі." Слід зазначити, що це статуя блаженного, а не святого Яна з Дуклі.

Не від речі буде й завважити, що з кацапськими чи пак москвофільськими анонсами в укр. виден-

ниx требаб уже покінчити. Їх не виправдає і згляд на матеріяльний інтерес, бо ідеольоґічні мотиви мусять переважити. —

Theodor H. Mayęr: **Die letzten Bürger.** 361 ст. 8⁰. Ціна 5 марок нім.

Се історична повість майже з сучасних літ, бо описує часи від 1880 до 1910. Герой повісти, „останний великий міщанин," бурмистер Відня Др, Карло Люеґер, основник християнсько-суспільної партії. Як його суперник представлений жидівський провідник соціялістичного пролетаріяту. Християнсько-суспільний рух віденського міщанства, проти котрого лагодиться до рішаючої боротьби жидівським духом перенятий соціялізм. Кромі соціяльних справ представлені в повісти також справи культурні, політичні, артистичні й аристократичні згаданого 30-ліття.

Для нашого старшого покоління інтеліґенції, котре виховувалося й жило в тих часах у Відні, ця повість має безпосередний інтерес. А для сучасних наших інтеліґентів вона також не без інтересу, а саме як вказівка, як то Німці зберігають память кождого свого руху й кождого визначного діяча для науки будучим поколінням. — Нічого подібного у нас не робиться. Зате продукується бездушне повторювання фантазій чужих соціялістів, фантазій, котрі повстали з нездорових опарів розкладу, який есть у кождого народу, що має великі міста. Тільки що у кождого народу есть також зорґанізоване змагання до протиділання тим нездоровим опарам, а у нас майже нема. Наслідок того майже повний розклад нашої інтеліґентної верстви, затроєної всякого рода соціялізмами або ще гіршим від того, бо пустійшим ніби „націоналізмом." На тім тлі бухає без уговку демаґоґія останного сорта й щораз глибше входить у народню масу. Коли не здобудемося на зорґанізування противної демаґоґам духової струї, — перспективи нашого національного „розвитку" будуть дуже невеселі.

Б. Лепкий: **Сотниківна, історична картина з часів Виговського. Львів 1927. Накладня „Червоної Калини." 16⁰. стр. 184. з портретом автора.**

На окладці: „Бурлива романтика — затишна ідилля степового хутора. Сотниківна Олеся вичарована Лепким із мряки давнини- така далека й тому така близька й дорога нам — у добі коротковолосих дівчурів... — І. Кедрин."

Перш за все коротка замітка:

De gustibus non est disputandum — казали старинні й мабуть навіть сам д. Кедрин погодився на це, що коротковолосий дівчур може в рівній мірі бути доброю патріоткою і мати всі ті прикмети, що й дівчатко з довгим волоссям — думаю, що одно зовсім не противиться другому, але натомість шкодить третьому, себто реклямі, якою повинна бути знана характеристика поміщена на окладці...

Автор називає свою повість історичною картиною і її треба як таку оглядати. Картина це не повість ні оповідання. І справді „Сотниківна" це неначе гарно намальована добре витінювана картина — це неначе образ на котрому бачимо й сотника Шелеста й того дочку, типову жартівливо-роскішну Українку, дочку степів і волі, стару панну тітку Магдалину й гетьмана І. Виговського на білому коні побідника московських військ під Конотопом. Це все бачимо як на картині: й пірвання Москалями Олесі й наради сотника

з дружиною й охоту конечно заложити „домашнє огнище„ (хочби навіть з Москалем) тітки Магдалини й далекий бій — це все, повторюю б а ч и м о, тільки б а ч и м о. Одначе психольогії немає, розважань гетьмана-сенатора ніде не найдемо, в чому лежить то „майбутнє“ сказано немає — де блуд, де помилка, де гріх, де стихія — не захопленнє а ідейне переконання і розважне стремління — не знати. Бурлива романтика — без світогляду й історична картина затишної ідиллі степового хутора.

Гарно розмальована ніжними, тонкими красками, витінювана картина. *Л. Нигрицький.*

Максим Рильський: **Синя Далечінь, В-тво „Слово“ Київ 1922. 16⁰ стр. 60.**

Idem: **Поеми, В-тво „Червоний Шлях“ (1923?) 16⁰ стр. 32. Харків.**

Idem: **Крізь бурю і сніг, „Слово“ 1925. велик. 16⁰ стр. 76.**

Про автора „Синьої Далечіні“ говорили ми на иншому місці („Поступ“ 1927. ч. 7—8 стр. 254). Про сучасного чи не найбільшого поета-неоклясика, котрий нинішнє життя і вітчину, неначе Чейльд-Гарольд „покинувши зухвало“... „вже давно чужу“ признаючися, що він „там покинув дуже, дуже мало...“ мріє про

хоч ві-сні венецькі води
І мармур сходів і колон,
І сяйво вроди й давні годи,
І тоскне золото Мадон
(стр. 7. С. Д.)

Дуже багато нинішних критиків взяло це за зле М. Рильському, котрий під ту пору пише, що

Десь є Марсель і з моря дух пяний;
Десь є Париж, дух генія й гамена;
Десь жив Доде, гарячий і ясний;
Десь полювали милі Тартарени,
(стр. 6. С. Д.)

бо українська критика завжди уважається пістункою, котра вказує письменникам-дітям, що „можна, а чого не можна“ й, що „треба а чого не треба.“ Без сумніву, що „нарід“ цього не зрозуміє, коли пишеться, що

Білоодежна Дездемона
Стоїть на сходах у горі, —
І над чолом її корона
З троянд вечірньої зорі.
Плюскоче водяна дорога,
Одбивши золоті огні,
І голуби Марка Святого
Заснули в синій тишині.
(стр. 7. С. Д.)

Рильського-чужинця і Рильського-українця, котрі собою представляють два зовсім инші типи лучить одна риса: естетизм, що пробивається із кожної стрічки, з кожної думки, з кожного порівнання.

Кавярні й башти, сни з явою,
Робле й Рембо, квітки й трава, —
І хтось усмішкою чудною
У невідоме зазива
Фіялки, привиди Версалю,
І кар губ, і пяний шлюб,
І терпкощі чудного балю
Крізь яд скрипок і тугу труб.
(стр. 8. С. Д.)

Це Рильський-чужинець, котрий здрігнувся, що „ти випив самогону з кварти і біля діжки пяний спиш,“ підчас коли в Парижі є сонце й поети а у Венеції голуби й мансарди — а на Україні?

На Україні є дві поеми — вибачте б у л о. Рильський не знає слова є. В нього є істнує в мріях — в життю все це, що б у л о. А на Україні б у л и чумаки й в Рильського є поема тоїж самої назви. Поема своя, українська:

Люблю співать про те, про що співаю;
Хай буду класик а не футурист,
Співець рибалок, меду й Навзікаї,
Але в житті і я свій, може, хист
(Коли він є) не по вітру розмаю...
Так от дозвольте на старий мотив
Згадати допотопних чумаків.
(Д. п. стр. 7.)

Згадує про них Рильський з легким, мов крізь туман жалем: і все таки єдину має вісь, єдиний космос:

Поступ 1928
Вістник літ і ревізій рівне. Ком

є кохання скрізь. (стр- 17). Воно є навіть в Рильського, але легке, без вибухів, мармурово-сніжне й такеж зимне й може тому таке цінне й далеке.

Це все таке просте — неправдаж?

Коли полинуть бригантини
На гребні пін
Зрадливу дівчину покинув
Моряк один...

Історія завжди ця сама:

І инша дівчина докине
Йому розмай,
Коли прилинуть бригантини
У новий край.

(К. б. і с. 62).

Це неначе вступ до того circulus vitiosus життя якого висловом є символічна поема „крізь бурю і сніг." Вже в прольоґу відчуваємо безрадність супроти буровії життя:

Кому й що твоя скорбота
І сніг твоєї самоти?
Хіба твій біль дрібний — Голгота?
Хіба слова твої — хрести?
Хіба в кипучому просторі
Ти справді хтось і справді щось?

Nihil? Ні! Тільки (після Рильського) не треба перейматися — бути завжди собою, недоторканим і спокійним по стоїчному апатичним. Бо в життю:

— Купіть у мене дешево віддам „свій [сифіліс...
— Купіть, паничу, голод...
— Купіть у мене холод...
— Купіть мене саму. Я ще зовсім ма- [ленька...

В життю розмови:

— Лимонаду хто хоче з панства?
— Я беру життя і пю...
— Страшенно впали радянські гроші...
— В Едґара По музика віршу...
— Я хтів купить для Люсі повні... і т. д.

Крізь бурю і сніг... „Життя є царство сили"...

Жінка стоїть на колінах
В полотно, що вкрала вона,
Її обгорнули
і бють по черзі...

а там десь бабуся росказує казку „як зблудив Мизинчик у темнім лісі" і як за ним „гнався Людоїд"... А...

На мідному майдані,
Де слід огню і тіні бур,
Сіяє в віщому тумані
Симфонія макулятур.

одначе на світі є ще істоти, про котрі сказав колись В. Гіґо, що як сміються то сонце входить в хату — діти.

— Колиб мені діждатися чобіток,
То певне й яб до школи вже ходила.
А я — Павлусь поважно докида —
Я знаю „О." У мене вже й штани є.
У мене будуть вуса й борода,
І я тоді посватаю Марію.
— Нащо тобі?
— А щоб мене вночі
Надвір водила.

Соняшність розмов і чистість слів дітий, це світ для Рильського. Йому здається, шо тоді й Шевченко оживає на стіні й шепче до поснулих дітий і хтось ясний і простий росказує про коваля Бассіма. Немає ні бурі почувань ні снігу настроїв, ні болота думок ні всего того чим є справдішне життя.

Благословлю молочний дальний шлях,
Що рве серця і відкрива походи!
Тут, на землі, на радісних полях
Ростуть жита і юний вітер ходить.

Для літератури значіння Рильського величезне — для суспільного життя — ніяке.

Л. Нигрицький.

На струнах гуслий або Давидові Псальми, українськими стихами написав свщ. Павло Штокалко. Вид-тво ОО. Василіян в Жовкві 1927. 16°. стр. 259.

Про переклад говорять, що він так як жінка: або є гарний і тоді не є вірний або є вірний і тоді є поганий. Це саме можна-би сказати про переспіви, котрі є самозрозуміло багато тяжші від перекладів. Це, що прозою може бути надзвичайно гарне — у вірші, де є ці самі порівнання, ті самі думки цей сам зміст що в прозі, — тратить вартість, стається річчю кованою, з підбираними й зле наго-

лошеними словами, котрі дражнять ухо й естетичний смак.

У вище згаданому творі, автор мимо величезного вкладу праці не вивязався так як належить із своєї задачі. На мою думку переспіви псальмів не повинні бути відфотографуванням їх, автор не повинен бути невільником тексту. Аджеж тому воно й називається „переспіви," що переспівується текст не докладно, по — невільницьке — тимбільше, коли в особі о. Штокалка маємо одного із кращих наших поетів. Автор повинен був держачися змісту, хвилями передавати свої почування — словом із поезії — котрою є псальми — в прозі, зробити поезію у вірші. Бож ніхто, потребуючи цитату із псальмів не цитуватиме переспіву, так як ніхто не молитисяме з молитвенника В. Щурата „Із глибини воззвах."

Візьмім приклад: Псалом XII.

В оригіналі: (переклад о. Др. Я. Левицького, Львів 1925 стр. 23). „Доки, Господи, забуватимеш зовсім про мене, доки відвертаєш лице твоє від мене? Доки класти буду ради в душі моїй, болі в серці моїм у день і вночі? Доки виноситися буде ворог мій понад мене? Згбянься, вислухай мене, Господи, Боже мій, просвіти очі мої, щоб я не заснув коли смертю, щоби не сказав коли ворот мій: „Я подужав його."

Я навмисне вибрав один із найменш поетичних псальмів, щоби тим яркіще виказати ріжницю в переспіві:

„О Господи, як довго Ти зовсім
На мене забуватимеш і доки
Ти відвертатисямеш лицем Твоїм
Від мене; і як довго одинокий
Я маю у душі шукати ради,
Та біль носитп в серці день і ніч;
І доки так шукатиме заглади
Для мене ворог; глянь на тую річ
І вислухай мене й просвіти
Незрячі очі Боже, з висоти;
Щоб не прийшлося сном заснути
[смерти
І у тяжких гріхах нечайно вмерти,
Нехай колись не скаже ворог мій:
Я переміг його в борбі важкій.
(стр. 20 - 21).

Простота, короткість і ядерність, це характеристичні прикмети поезії. Роздумування і балаканина — її загибіль. *Л. Нигрицький.*

К. Мулькевич: **Фраґменти революції. Львів 1927. В-тво „Метелики" 16⁰. стр. 24.**

Малесенька книжочка, без реклями, без розголосу, в сірій невидній окладці. Жах бє із неї — хтось стиснув за горло, очі вибігли на верх а воздуху забракло. Не можна було росказувати всього по порядку, спокійно, докладно, голос рвався речення виходили уривані, нескінчені... Було боляче...

„Ха .. ха... ха..."

„Матушко! Ма—мо! Революція! Революція — чуєш матушко!? Там, коло церкви піймали мене, напоїли... так весело... гарно, матушко... Я пяна! Революція! Там у церкві ограбили мене з дівочої чести... так солодко... ха... ха... ха... Революо —...

Впала пяна, захлистувалась диким реготом.

А старі, жилаві руки матери закривали плахтою голе тіло доньки.
(стор. 11.)

Давай попа! Давай його тут!
— Гей, святий отче!
— Роздягайся!
— Ну!..
. . . . . .
— Ванька! княгиню веди...
— — — — — — — — — — — —
Сковали.
— Порубайте це святе мясо й вкиньте рибам! хай сповідає їх.
(стор. 8.)

Справедливо назване фраґменти: поуриване, недокінчене й рівночасно траґічне в своїй короткості. Автор від себе не додає нічого. Словом нічогісінько. Тільки фраґменти писані т. зв. телеґрафічним стилем. Але в тому стилі криється це, чого так важко знайти в нинішній літературі при талані: серце. Автор має талан і серце — щоб тільки по своїй теперішній так вдатній пробі не пішов блудними шляхами.

Л. Нигрицький.

Степан Семчук: **Пророки,** біблійні оповідання, частина перша. В-тво „Вогонь" Жовква Р. Б. 1927. 16° стр. 127.

Одинокий із літературно-католицького обєднання „Льоґос" Степан Семчук не замовк, а час від часу збогачує нашу літературу своїми творами. По поезії „Пісні зриву" прийшли свого рода поезії в прозі, оповідання „Пророки" — писані гарно, тонко й в дечому не по стилю Семчука із „Воскресення". Без цієї палкости й жагучости, що колись — прикмета впрочім у „Пророків" додатна. Колишнього чи радше правдивого Семчука зраджує тільки „неначе закінчення":

Стоїть боярська рать
пружисто, сміло, могучо..
над нею осяяна стать,
гей вихор степами: Зірвать!..
То списами ярко й рвучо
сколихнути юний настрій:
Народе!.. В бій!.

Вечірня зелень трав
скровавлена сонцем в заграві...
Вірою степ схвилював..
Нарід до бою повстав..
Нарід в могучости.. в славі..
І розрадів кулемет:
На лет!. На лет!..
(стр. 127)

Три оповідання в збірці „Обадія", „Йона" й „Амос" обєднані спільною ідеєю корення Богу й службі Йому тому, щоби свій нарід вивисшити й вчинити його чистим і праведним. Всі три пророки носять в собі високо патріотичну ціль, а оден із них приносить в жертву життя (Амос).

Останнє оповідання „Амос" читається вже не так легко як два попередні. Воно є по причині майже дословного переповідання тексту важке й не досить цікаве.

Двом першим оповіданням натомість важко щонебудь закинути, як щодо будови так і переведення ідеї. В „Обадії" находимо порівнання: „грижа осіла на лицях потомків Якова така сіра й суха, як запилені шляхи у юдейській країні" (стр. 7) або (стогін) „такий глубокий і такий тяжкий, як глубоке море і тяжкі кари всемогучого Ягве" (стр. 8) — порівнання, котрі незвичайно украшають оповідання подаючи їм глибину й лагідність стилю. Неприємно вражає в дечому мова, як напр. „стон" (стр. 8), „зґрит" (стр. 15), „обоятні" (стр. 67) й т. д.

Всі виведені пророки це властиво символи чи радше перзоніфікація патріотизму („Обадія", „Йона") й соціяльного питання („Амос"). В першому крім протиставлення чистій ідеї в особі царя Йорама чи радше його жінці Аталії находимо як підложе нарід; „піддані не повинні потурати зарядженням, що нарушують Божий закон... (стр. 19) це був їх цар... Злий, осоружний, але їх. Цеж була їхня правна власть. Рідна, хоч жорстока. Своя, хоч грішна. Цеж був їх голова, помазанець Ягве. Чиж зважився хто з мирних і побожних юдейських селян зробити кривду помазанцеві Ягве?.. Ніколи! Вони боліли над царським упадком, каялися за його гріхи, бажали поправи, але судити його не почували себе в праві. Кожний це знав, що власть

не від него, що власть перед ним, що власть понад ним. Власть старша від него, старша від всіх. Власть від Бога, від Ягве, Господа небесних сил. Ягве її роздає. Раз тому, раз другому. І Ягве судить. Але не піддані. Власть є перед ними, власть є понад ними. Так, як Ягве. І тому не вони покликані її судити, лише Бог. Піддані можуть хиба її осуджувати. Піддані можуть бажати зміни, але ділати проти власти не їхнє право..." (стр. 28).

Таких місць високих своїм змістом є у Семчука багато, думок, котрі анальоґічно викликують у нас спомини дещо відмінної закраски... Після минулого пізнаємо сучасне, це сучасне, що нас болить, часом невиносимо болить... А кожний, хто воскресить у нас забуті тіни в цей спосіб, як це зробив автор „Пророків", це будівничий, що не тільки дає матеріял, але також вказує напрям будови.

Л. Нигрицький.

ЛІТЕРАТУРНІ ЗАМІТКИ Й АНЕКДОТИ

Актора Поссорта спитали, що він думає про одного директора віденського театру:

— Знаменитий чоловік. Як говорить так-то так, а коли ні — то ні. Тільки одно: говорить неправду.

Хтось читав в присутности, Уайльда уступ з книжки Нордаува, котрий доказував, що всі ґеніяльні люди стоять на межі божевілля. Тоді Уайльд відзивається: Дуже можливо, що всі ґенії це божевільні, але в такому випадку чим є людськість, як всі прочі люди це ідіоти?

Французький письменник П. Бенука нарікав на атаки преси. Поль Бурже́ усміхаючися відповів: Дорогий друже, щойно тоді почувся я славним, коли перестав читати часопис.

Уельс оснував враз із своїм приятелем тижневик „The New Review," котрий одначе дуже слабо росходився. Одного дня стояли вони оба при вікні в редакції і побачили похорон. А Уельс каже: — Заложуся, що це наш передплатник.

Одного дня готелевий омнібус ушкодив кілька дерев в огороді Р. Кіплінґа. Кіплінґ сейчас написав лист до властителя готелю жадаючи відшкодування. Відповіди одначе не одержав. Колиж і на другий лист відповіддю була мовчанка, Кіплінґ пішов до властителя готелю полагодити справу особисто.

— Пане Кіплінґ — оправдувався властитель готелю — першого вашого листа я продав за фунт, другий приніс мені 2 фунти. Маю надію, що ви дальше писатимете в тій справі до мене а я з продажі ваших листів зложу собі потрібну квоту на відшкодування.

Кіплінґ перервав своє листування і відшкодування не одержав,

Молодий анґлійський поет приїхав до Парижа, щоби побачити Верлєна і зараз на вступі купив великий букет.

Але Верлєна важко було найти. Анґлієць шукав його цілий тиждень разом з букетом і врешті найшов в якійсь каварні. На жаль букет вже був зівяв.

— Нічого не шкодить — усміхнувся Верлєн — такий краще підходить до мене.

Бодлєр старався одержати місце в Академії і в тій ціли відвідав Вільмена. Вільмен, здивований кандидатурою сказав до нього:

— Мій пане, я нічого не читав з ваших творів. Читаю дуже мало. Тільки я завважив, що деякі письменники мішають патольоґію з психольоґією...

— В такому разі ви читали „Цвіти зла"?

— Ні. Перекладається авторів, котрі пишуть під впливом алькоголю...

— Отже ви читали Едґара По, котрого я переклав.

— Ні.

Розмова дальше велася в такому безнадійному тоні і Бодлєр постановив її закінчити.

— Ви мабуть нездужаєте пане Вільмен — дозвольте отже попрощати, тимбільше що й я також нездужаю...

— Виж такі молоді... щож вам?

— Роматизм.

— Роматизм? — крикнув Вільмен. — Пождіть, пождіть, вашою кандидатурою треба буде серйозно занятися.

Хтось представляється Вольтерові як член академії в Шельон.

— Ця Академія, як вам відомо, є дочкою французької Академії.

— Так, так — відповідає Вольтер — і то знаменитою: Ніколи нічого про неї не чути.

Помер найвизначніщий московський символіст Ф. Сологуб чи радше Теодор Тетерніков, народний учитель спершу на провінції а відтак в Петрограді. В 1907. перейшов на емеритуру, В 1896 р. видав він першу збірку віршів п. з. „Тяжолиє сни" а відтак повість „Тені.„ Звернув на себе увагу своїм глибоким відчуттям трагізму смерти і своєрідною резиґнацією супроти життя. Був ярким предстивником декадентизму. Найкращі його твори це повість „Мелкий бес" і збірка віршів „Пламенний круґ." Оставив біля 2000 недрукованих віршів.

Цього року минає сто літ від уродження Ж. Верна,

Пані Лондон кінчить недокінчену повість свого мужа Джека Лондина. Річ діється на островах Гаваї і в тій ціли їде на гавайські острови. Годиться зазначити, що пані Лондон є дочкою поета й ще перед супружеством видала кілька творів.

В днях 14—20. березня відбуватимуться в Осльо торжества в сотну річницю уродин Г, Ібсена.

На ліцитації в Льондині одинокий рукопис Золі, ще не находиться в „Народній Бібліотеці" „Le docteur Pascal" осягнув ціну 60,000 франків.

Починаючи р. 1930. буде признавана що 3 роки нагорода тому письменникові, що славитиме красу міста Ліону.

Декотрі американські видавці означують на ойладках книжок кілько часу потреба на прочитанне даної книжки.

Іспанія має нового кандидата до нагороди нобля. Є ним патріярх ісп. літератури А. Р. Valdés, котрий мимо свог віку (75 літ) що року видає дві—три повісти.

ERRATA (до Поступу за 1927 р. ч. 9—10).

На стор. 288. н. 1) четвертий рядок з долу надруковано: rod — має бути **rad.**

На стор. 295. десятий рядок з долу надруковано: суты — має бути: **суть ся.**

Н. 3) відноситься до останньої нотки на стор. 297., означеної як [3]) — має бути [6]).

На стор. 298. н. 1) перший рядок з гори надруковано: 90 тисяч — має бути **30 тисяч.**

ДРУКАРНЯ ОО. ВАСИЛІЯН У ЖОВКВІ

30429

ПОСТУП

ВІСТНИК ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

ЗМІСТ

Хам і Яфет *(Вячеслав Липинський)* — Люблю Тебе... *(Василь Лімниченко)* — Хризантеми *(М. Гнатишак)* — Кристалізація гетьманської ідеольогії *(Володимир Залозецький)* — Одзимки *(Монтрезор)* — Навечіря *(Св. Чесина)* — Гетьманський Універсал з 16 жовтня 1918 р. *(Петро Шостаківський)* — Юрій Немирич *(Д-р Ігор Лоський)* — Лисенко й українська пісня *(Борис Монкевич)* — Українська Фільозофія *(В. З.)* — Перші укр. вибори в Галичині під владою в Польщі — З гетьманського руху. — Бібліоґрафія. — Літературні замітки й анекдоти.

БЕРЕЗЕНЬ—КВІТЕНЬ

8. РІЧНИК 1928. 3—4 ЧИСЛО

Обовязком кожного Українця-Державника є передплачувати одинокий того роду журнал

„ПОСТУП"

вістник літератури і життя

Виходить як двомісячник в обемі 4 — 5 аркушів друку

Містить: статті з области політики, соціольоґії, реліґії й письменства, вартну белєтристику ориґінальну і перекладну та багатий відділ бібліоґрафії.

Стоїть на становищі української державницької ідеольоґії і редаґований в дусі християнськім.

Участь у „Поступі" за 1927 рік брали: Андрусяк Микола, Аненко І., Бать Ол., Гладилович І. К., Заїкин В., Др. Залозецький В., Др. Крипякевич І., Липинський В., Лімниченко В., Др. Лоський І., Др. Лужницький Гр., Меріям, Монкевич Б., Монтрезор А., Мох М., Др. Назарук О., Нигрицький Л., Пасіка М., Петрійчук Ор., Саварин Д., Семчук С., Сохоцький І. Н., Фірак М., Шостаківський П. та инші.

Передплата на рік 10 зол., піврічна 5 зол.; для закордону річно 1·50 доляра.

Редакція й Адміністрація журналу „ПОСТУП"
Львів, вул. Сапеги 26/I.

БІБЛІОТЕКА НАУК. ТОВ. ім. ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ

ВЯЧЕСЛАВ ЛИПИНСЬКИЙ

Хам і Яфет

З приводу десятих роковин 16/29 квітня 1918 р.

В мові даної людської громади відбивається її душа. — „Шляхетність", „благодарство". — Чи витворилось вже в українській мові своє власне слово для означеня оцієї державно-творчої властивости душі?

Десятиліття відродження Держави Української!... Чому-ж її нема? Чому і ця спроба сотворити державу та стати нацією скінчилась руїною, як і всі попередні, в протязі тисячі літ?...

Необуздане хамство і цей раз розвалило Українську Державу. Иншої правдивої відповіді на оці болючі питання нема. Хамство — розуміється не як лайка, а як віками освячене поняття для означеня певного типового соціяльно-психічного явища. Що означає це поняття?

Пішло воно від Ноєвого сина. Слава цього сина: згірдлива насмішка над слабостю і наготою батька. Така насмішка — це зовнішня ознака хамства. „Вони — каміння придорожнє, тяжке, похмуре, що ними значить свій шлях історія. Ми — буйний, веселий, поток весняний..." „Супроти них ми можем здобутись лише на погорду..." „Чи-ж зрозуміє камінь, загрузлий в глинищі, якого природою є опір і нерухомість, того що греблі рве, що весь є гін і порив, що сам собі риє ложбище і несе рух та пісню визволеня." — Беру для прикладу останній, найсвіжіщий зразок відношеня українських синів до українських батьків. Від тисячі літ лунає по Українській Землі оттака „пісня визволеня..."

Але-ж це природній поступ, це творча революція, визволяюча свіжі, молоді сили; це патос чину, енергії. — Неправда! — Коли-б це був прометейський гін вірного сина, палаючого любовю до батька, до братів, до своєї громади — коли-б це було молодече бажання дістати для своїх хоч трохи

вогню з неба — Україна була-б нині наймогутнїщою державою, найсильнїщою нацїєю. Яфет, брат Хама, бачив наготу і слабість батька не гірше, ніж Хам. На вид цей в його молодій душі так само спалахнуло почуття, так само зародився чин. Але чин Яфетовий був инший від чина Хамового. Яфет прибіг до батька, підніс його. Він всіми силами своїми став на поміч батькові. Чому? Бо в Яфеті у відношеню до батька заговорила любов і почуття спільности, а в Хамі — злоба і почуття окремішности.

Абсолютний брак любови до своєї громади, натомість любов тільки до себе, свого „я.“ Повна відсутність творчої синівської покори, натомість зарозумілість глупої пихи, що „греблі рве“ і сама гине. Погорда до батька, коли він слабий, натомість рабство у чужого, коли він сильний — ось хамство, ось прикмета людей, що живуть на Українській Землі...

* * *

Хіба тільки їхня? Хіба-ж у инших націй нема хамства? Не в хамстві, значить, джерело нашої безвласнодержавности і безнаціональности.

Хамство єсть скрізь. Це правда. Скрізь єсть „гін“ до виділюваня себе із своєї громади, до непослуху їй, до насмішки над її авторитетами. Але скрізь поруч цієї сили відосередкової, руйнуючої, єсть сила доосередкова, здержуюча. І власне оця друга сила перемагає завжди в тих людських громадах, що стають окремими державами, нацїями.

Прикметою українських людей єсть не само хамство, а нїким і нїчим необуздане хамство. В громадах державних — Ной, поруч Хама, має завжди ще й другого сина: Яфета. Хам батьком погорджує, Яфет любить батька. І будуючою силою своєї любови він перемагає руйнуючу силу хамової злоби. Бо Хам шанує тільки силу. До піддержаного яфетовою силою батька він перший прибігає просити рїжних милостей.

Погляньмо на найблизчих сусідів. Спільній Москві і нам удільний, руйнуючий, відосередковий, хамський період кінчається там перемогою батька при помочі Яфета: відродженям вседержавної, батьківської, старшої од всїх удільних, великокнязівської влади. Так само, хоч иншим способом — при помочі конфедерацій — перемагає свого Хама Польща. Не кажучи вже про рицарську, в яфетових традиціях вихована, Західну Европу. Не згадуючи теж північної Америки. Бо, перемігша

там бушуюче хамство, яфетова сила Вашинґтона спіралась на вродженій солідарности завойовницького — в віковій монархії вихованого — анґло-сакського племени. Така солідарність, вродженою ріжним од природи Українцям бути не може, і її Українці иншими, не-республиканськими, методами мусять в собі щойно тільки виховати. Але ось ще гірша „україна“ ніж наша: Сицилія — помісь Азії, Африки й Европи; кипучий котел ріжних рас, вір, культур, мов. Навіть вона знаходить в собі яфетове племя. Во імя любови до Землі, до спільної Батьківщини, твориться там під пануванням своєї нормандської династії окрема держава, і в ній, з перетопленя в одно візантийства, латинства і мавританства, нова національна культура, чудові памятки якої можна бачити до нині в Палєрмо. А у нас?

* * *

Гетьманці! В таких переломових хвилинах, як сучасна, не вільно дурити себе неправдою. Лєґенда — не брехня. Лєґенда — це сильне хотіння, що бере образ укоханої минувшини для твореня будуччини. Але це не перебріхуваня мунувшини, щоб допінґувати своє кволе хотіння. Це не чад неправди, яким труси опянюють себе, йдучи в бій за те, чого не хочуть.

Єсть в нашій історії матеріял для лєґенд. Єсть князівсько-дружинницький епос з апотеозою Землі Русьської. Єсть Кричевські — вірні до смерти Війську Запорожському полковники. Єсть сердюки, що за тінь, за символ Влади Державної, Гетьманської, поклали свої голови літ тому десять під Київом. Але поруч: море хамства, і то на жаль тріумфуючого хамства. Хамство це мусить пізнати без страху, до самого коріння, кожний не трус, не позер, не фразер; кожний, хто любить Україну. Пізнати не на те, щоб над Україною по хамськи насміхатись, а щоб її любовю синівською з пониженя піднести, перемігши хамство кругом себе і перш за все в собі.

* * *

Князівська влада на Україні була сильна й авторитетна доти, доки не була українською: доки — як Володимир, Ярослав — спіралась на сили північні — варяжсько-новгородські. З хвилиною переміни напряму цих північних сил — від Київа на схід московський — південь Руси в самім собі державно-творчої сили не знаходить. Вибухає перше наше історичне хамство. Князі молодші не хочуть слухати та шанувати Старших. Старші

— Князі Великі Київські і Галицькі — розпучливо шукають на Україні сили яфетової, щоб обуздати молодших. Її нема. Перемагає хамство. І від оцього початку котиться воно по Україні без перериву, до сьогодня.

Удільні розбурхали українську стихію, поскидали Великих і пішли в рабство до допомігших першому українському хамству Татар, а потім до Литви. Те, що було не мертве і не хамське поміж ними, почало в поті чола відбудовувати стару батьківську князівську владу під Литвою. Але проти них розбурхали українську стихію молодші: пани та бояре. Скинули старших: живі останки князів. Не знайшлось сили яфетової — хамова сама себе знищила — і пішла Україна в рабство до допомігшої в скиданю князів — Польщі.

Під Польщею те, що було не мертве і не хамське між панами, почало в поті чола рятувати стару Русь. Але проти них розбурхали українську стихію молодші: козацько-шляхецька старшина. Скинули старших: живі останки панів. Не знайшлось сили яфетової — хамова сама себе знищила — і пішла Україна в рабство до допомігшої в скиданю панів — Москви.

Під Москвою те, що було не мертве і не хамське між козацько-шляхецькою старшиною, почало відродженя України і в Гетьманстві 1918 р. поклало камінь вугольний під будову Української Держави. Але проти них розбурхали українську стихію молодші: „нація селян та робітників," складена з інтеліґентів. Скинули старших: живі останки козацько-шляхецької старшини. Не знайшлось сили яфетової — хамова сама себе знищила — і пішла Україна в рабство до допомігших скидати Гетьмана — пеовяків та большовиків.

Ось факти. А тепер про їх наслідки для державної і національної свідомости синів Української Землі.

* * *

Держава — це перш за все: Влада, Територія, Громадянство. Без цих трьох складників — нема держави. Значить для будови держави необхідна орґанізована сила, яка піддержує владу во імя добра цілої землі-території і цілого громадянства.

Нація — це перш за все єдність духова, культурно-історична. Значить для народженя нації необхідне довге співжиття даного громадянства на даній території в одній власній державі. Нація — єдність духова — родиться завжди від

держави — єдности територіяльно політичної — а не навпаки.

Хамство українське від початку нашого історичного життя ставало впоперек цьому природньому процесові. Державі — початковому, цілому, батьківському — воно противоставляло завжди — кінцеве, окремішнє, синівське. Колись — уділ, потім — стан, далі — віру, ще далі — народ і пролєтаріят, а тепер — націю. Погляньмо на цю останню фазу.

Влада державна — законна, маєстатична і загальна. Її право правити державою спірається на чимсь вищім, старшім і святіщім, ніж вона сама. Воно не може випливати тільки з цього, що вона „хоче" правити і має „гін" до влади. Боже помазаня, яке вона в покорі приймає, і закон батьків (традиція), який вона з любовю продовжує, — вище і старше — ось що лягло в тій чи иншій формі в основу народженя всіх державних влад цілого світа.

Територія, Земля, Батьківщина. Держава родиться в хвилину, коли всі мешканці даної території стають як один в її оборону під проводом, посідаючої до цього законне право, Влади, проти мешканців чужої Землі, чужої Батьківщини, чужої Території. Територіяльна, краєва свідомість, а не свідомість племінно-культурно-віроісповідно-національна лягла в основу всіх держав цілого світа. Коли французький норман і ґерманський анґлосакс станули як один проти Франції і Ґермапії — народилась Анґлія. Коли романізований ґалл і ґерманський франк станули як один проти Риму і Ґермапії — народилась Франція. Коли ґерманський лєх і словянський полянин станули як один проти Ґермапії і полянської Руси — народилась Польща. Коли варяг і словянин станули як один проти напору нових варягів і проти словянської Польщі — народилась Русь. Але з різні удільних з великими, козаків з панами, православних з уніятами, пролєтаріяту з буржуазією, і українців з неукраїнцями на одній Українській Землі в протязі тисячі літ не народилась Україна.

Громадянство — це орґанізація. Від слова: орґанічність, природність, те, що в природі єсть. Отже Церква — Христом Богом установлена орґанізація природньої потреби віри і моралі. Армія — орґанізація природньої потреби оборони. Родина — орґанізація природньої потреби продовжуваня роду. Клас — орґанізація природньої потреби знання і краси (інтеліґентський клас) і природньої потреби хліба (продукуючі класи).

В основі орґанізації, а тим самим в основі громадянства, лежить авторитет: церковний, воєнний, родинний, класовий. Тільки тоді коли єсть загально признані, громадські — церковні, воєнні, родинні і класові — авторитети, на яких може спертися Влада, народжується на території даного громадянства його власна, своя Держава. Бо тільки тоді можна викликати необхідні для здобуття Держави загальні підйоми громадянства, коли єсть ричаг, двигун — авторитети і слухняні у відношеню до них орґанізації — що ним можна громадянство, як один муж, підняти. Без орґанізації і без авторітетів нема громадянства, а єсть розпорошена, взаємно себе незнаюча і ненавидяча юрба рабів. Такою юрбою мусить правити з чужої Землі, з Метрополії, чуже орґанізоване громадянство, чужа Держава, на те, щоб ця юрба сама себе весь час не різала.

Влада, Територія, Громадянство — це три основи державного думаня. А державне думаня, це основа державного ділання: політичної творчости, а не політичної руїни.

Хамові українському основи державного думаня споконвіку чужі, не зрозумілі. Як бугай на червону плахту, так реве він, коли йому про них заговорити. „Останній крик його моди“ — думаня націоналістичне.

— Джерело моєї влади: я і нині. В життю рішає тільки сила. Тільки сила єсть владою. Не маєстатичність, не законність, не традиційність потрібні Україні, а патрони і стихія. Патронами оперезаємось до зубів. Розбурхаємо стихію. Тарарахнемо шапкою об землю на площі Св. Софії так, що в одну мить не стане ворогів. На вчора, на батьків, на любов до них, на покору перед чимсь од мене — Хама — вищим — наплювать. Вище понад все — це нація. А нація — це я і такі, як я. Не якесь там старече теоретизування, а молода буйна національна стихія, що булькоче в нас і пре нас неудержимим гоном до отаманства, до правдивої стопроцентової націоналістичної української влади.

— Ніяких краєвостей і ніяких авторитетів нам не треба. Націю ми творимо на еротично чуттєвих основах. З кого так само бухає злоба, як з нас — цей Українець і він з нами. Будь він пан, адвокат, старшина, священик, селянин — чим більше одбився він від свого класу, чим менше не має він авторитету в свому класі, тим більше в ньому злоби проти своїх власних земляків, тим більше в ньому потрібної нам стихії української нації.

— Народ — великий і могутній — як дощу в засуху, так жде приходу нашої диктатури. Ми-ж завжди знаємо, чого він хоче. Хіба не самостійности хотів він, сорокаміліонний, коли іменем України ми її Гетьмана валили? І хіба супроти цього всього потрібні нам якісь „влади гетьманські, традиційні," якась „свідомість територіяльна," якісь „орґанізації класові, громадські," якесь „думаня державне?" Руйнуй Гетьманство до кінця! Бий всіх на Україні, хто не такий, як ми! Клич проти них Варшаву, большовиків, хоч-би самого чорта! Скидай батьків! Вони-ж не-українці! Вони не вірять в мене — Хама — значить вони не вірять в Україну!

Нема нічого лекшого, як скинути батьків. Батьки скрізь і завжди, по своїй старости, од синів слабіщі. Але-ж, по скиненю батьків, поруч цього — вискакує зараз на Україні другий Хам.

— Ах так, каже: — тут на цій землі нація понад усе. І джерело влади тут мій власний гін, сила кулака та масова чуттєва стихія. І ніяких авторитетів тут нема, скрізь тільки самі дурні, непотріби, злодії. Прекрасно! Цей розбурхує стихію і націю „вукраїнську," а я розбурхаю тут стихію та націю польську або всеросійську. Різати панів, жидів, буржуїв, батьків бити і все, що тут єсть зверху — можна чудово во імя всіх цих трьох націй та стихій. Метод тільки задержимо той самий, бо тут вже народ до нього здавна звик.

— Цей наплював на батьків, скинув їх та Гетьмана і став націоналістом „вукраїнським." Я так само наплюю на батьків і стану націоналістом польським або всеросійським. Йому вільно починати від себе і від нині свою „вукраїнську" націю. І мені вільно починати від себе та від нині мою націю польську, або всеросійську тут, в цій безбатьківській і безтрадиційній „вукраїні." Він верещить, що я ображаю його націю. Яка-ж це нація, де — як він сам каже — всі батьки ідіоти, і де всеукраїнські повстання вибухають тільки проти української влади? А народ? Він-же суверенний! Вчора він його вибрав; сьогодня вибере мене. Не вірите? — подивіться кругом по цій землі. Ми-ж народові те саме кажем, що і той: смійся з своєї старої традиційної влади; не визнавай одної, всім нам тут спільної, батьківщини; плюй на всі свої авторитети і слухай тільки тих, хто на твоїй стихії національній грає. Правда — націоналізми наші ріжні. Але-ж сам той, „вукраїнський," каже, що це питання тільки сили. Він нас в морду во імя свого націоналізму,

а ми його в морду во імя націоналізму нашого: польського і всеросійського. А що його насмішки над краєвостю ми добре памятаєм і тому до однонаціональних сусідів наших за націоналістичною допомогою завжди звертаємось, то не наші морди були, єсть і будуть на цій націоналістичній „вукраїні“ в крові...

Сидить Хам український, побитий сам собою, своїм двойником — Хамом польським і Хамом всеросійським на Україні — та гірко плаче. — Всі мають: Чехи, Литвини, большевики, Пілсудський, Мусоліні мають, а я не маю. Хіба я не такий самий, як вони?

— Ні, Хаме! встократ ні! Чехія, Литва і всі сьогодняшні націоновласти не від націй та отаманів, а від монархій, територій і громадянств з їх церковними та класовими авторитетами почались. Вони продовжують старе, а не починають, як ти, за кождим разом все нове. З державного, а не націоналістичного думаня відродилась Чехія. Своє державне право, а не „національні обєднаня,“ вона в Австрії весь час обороняла. Масарик — держави їхньої відродитель — був той, кого найбільше там ненавиділи, такі як ти, націоналісти. Во імя державної, а не націоналістичної ідеї бореться так слушно і завзято Литва за Вільно, де нації литовської, як нема! І не пишуться в ціх всіх націоновластях німецькою транскрипцією імена Бартлів, Ґеців, Брікнерів, Коллярів і Вальдемарсів, щоб показати, що це „чужинці,“ а не „справжні“ голопупенкові націоналістичні „українці.“ Навіть до тебе найподібніщі большовики, і ті, при такім самім як твоє безмежнім хамстві, посідають зовсім чужий тобі інстинкт державний, мають думаня державне. Владу свою вони в своїх поняттях освячують універсалістичною комуністичною доктриною, отже виводять її з чогось вищого від себе. В покорі і пошані творять вони залізний авторитет Лєніна, яким обуздують своє власне хамство — „ерос і стихію“ отаманів. І будуючи державу на московськім історичнім ґрунті, не зруйнували вони всього батьківського, старого. Не захопились вони, як ти в свому варварстві, „американським“ ніби способом випалюваня старого лісу, щоб міг рости лопух, настільки, щоб не зберегти того, що своїм пятьсотлітнім досвідом дало їм змогу зорґанізувати армію і чеку, підстави їхньої влади.

— Далекі від твого хамства і Пілсудський, Мусоліні. Не маю наміру їх апотеозувати, тим більше, що наслідки всього того, що вони роблять, не будуть, думаю, веселі для їх націй.

Але хіба ставив Пілсудський „поза нацією“ Мейштовича за те, що будував памятник Єкатерині, Радзівілла за те, що родич Гогенцолєрнів, а Тарновського за те, що при австрійськім Цісарі стояв і хотів стояти? Чи викинув він представників цих старших верств, цих пройдених вже нацією шляхів, як непотрібне каміння придорожнє? Чи не ненавидять його за це такі як ти націоналісти тромтадрати польські? І чи не поставив той самий Пілсудський сам над собою президента, як символ в республиканській Польщі — вищої од нього, Пілсудського — Державної Влади? А хіба вжив Мусоліні „порив і стихію молодих сил нації“ на те, щоб скинути Короля і згуртовані біля династії всі старі верстви? Хіба врешті Мусоліні і Пілсудський не мали сил на те, щоб, як і ти, самим головними отаманами та головами народніх республик поставати? — Протри очі, засліплений злобою чоловіче! Націоналізм яфетований з пошанованям батьків не єсть націоналізмом хамовим для винищуваня батьків

— Та на що Україні ця непотріб! — реве Хам. Хіба подібні українські батьки, українські старші верстви, до батьків італійських або польських?!

— Може більше, ніж ти до Пілсудського або Мусоліні. Але не в тім річ. Річ у взаємовідношеню таких синів до таких батьків, яких дана Земля має. Що-ж до потрібности, тотобі, Хаме, батьки потрібні найбільше для одного: щоб перед смертю тебе поблагословити і за Україну твою на тім світі перед Господом молитись.

— Смієшся? Смійся! Але знай, що як скує тебе в рішаючу хвилину раптовий, нічим зовнішнім не пояснимий духовий параліч — такий самий, що скував удільних над Калкою, панів над Святою, козаків під Збаражем і Берестечком, а тебе самого в обличчю мізерних тоді, в порівнані з твоєю бичачою стихією, большовиків і „дзєці львовскіх“ — то це тому, що всі, побиті і запльовані тобою, старші історичні верстви з прокляттям у вічність з України повідходили. Тому, що нема в тобі єдиного джерела перемогаючої відваги: — любови та покори. А на тобі єдиного джерела успіху: — благословенства батьків.

* * *

— Хаме український, помимо все — Земляче таки Рідний! Зло, яке ти робиш Українській Землі тобі трудно зрозу-

міти. Ти не любиш, коли тобі про нього говорити. — Все це теорії, а я признаю лише життя; все це було, тепер буде инакше — кажеш ти. — Може захочеш принаймні зрозуміти зло, яке робиш самому собі: наслідки твого хамства для тебе-ж.

— В практиці, в життю зустрінеш ти на Україні в першу чергу отамана. Він — це вже не „теорія“ — а реальна, тисячелітнім твоїм пануванням витворена, дійсність українського життя. Замість характеру — рев і доколінний шлик; замість сталої ідеї — що дня инший настрій; зброєю — демаґоґія і брехня; мотором — злоба, зажерливість і пиха; тактикою — зрада, а суттю — порожнеча, пуста поза. В день, коли йому славу в руки плещуть — без розуму герой, що на стіну скаче. В ночі хитрий трус, що перший утікає. Тому здатний до бою тільки в перемішці з типами протилежними — суворими, правдивими, скромними, твердими. Тому до самостійности, якої підставою єсть вірність, орґанічно не придатний. Нація отаманів, що мала тисячі парадів „розбурханої стихії“ на площі Св. Софії, — площі Мудрости, з якої реготалась — але не державу. Нація отаманів, нація бунту і зради, з якими на кожнім кроці і т о б і прийдеться зустрічатись.

— Поки скидатимеш батьків вся ця нація буде розуміється з тобою. Але завтра т и захочеш бути проводом над нею. Хіба-ж ти віддаси добровільно свою владу? Ти-ж кажеш, що віриш в Україну. Коли так, то за свою віру ти будеш боротись скільки сил з напором бунту і зради отаманів.

— Ти казатимеш: від нині шануйте і слухайте мене, бо я не Гетьман, а представник нації і народньої стихії. А тобі на це: і ми представники нації та народньої стихії, а ти к о г о слухав, шанував? — Ту казатимеш: ви-ж мусите мене любити і бути мені вірними, бо я ваш провід. А тобі на це: кого-ж ти любив і кому ти вірний був, коли кликав нас во імя злоби до бою; себе-ж любимо не менше ми ніж ти. — Ти скажеш: Україну любив я і був вірним Україні. А тобі на це: і ми така сама Україна як і ти. — Ти казатимеш: що я здобув, те нація мусить зберігти, законсервувати. А тобі на це: що-ж ти консервував, коли во імя нації поскидав тих, що були до тебе? — Ти казатимеш: але-ж тільки на зробленім можна далі будувати, бо инакше випаруємо у вічному кипінню. А тобі на це: хібаж-ти сам не навчав нас, що хто почуває в собі гін, той мусить будувати все на ново, на новім корінню? — Ти скажеш: послухайте-ж хоч мого досвіду крівавого, здобутого віданям всіх

сил боротьбі за волю України. А тобі на це: не потрібні нам всі твої дурні теорії, ти-ж сам навчив нас вірити тільки життю, гонові, стихії. — Ти скажеш: ви-ж від мене учитесь, за що-ж скидаєте мене? А тобі на це: бо коли вчиш, то ти вже камінь придорожній, похмурий слід історії, а такими ти нам погорджувати звелів. — Тоді проти вас я піду силою! — Нам тільки цього й треба, бо сила нації, сила отаманів, вся за нами...

— Нема способу Хамом дисциплінувати Хама, отаманом отамана. А чи можеш ти без дисципліни собі здобути владу? Подивись тільки хоч-би на останні десять літ.

— „Вороги народу," „зрадники нації," „не Українці," „поставити поза законом" — так скидали Гетьмана і нас, гетьманців, десять літ тому ці, що потім в Східній і Західній Україні захопили владу. А сьогодня? — Дословно цими-ж самими кличами поскидали і скидають їх. Повстанчі отамани одержали те, що дали нації, з рук таких як і вони нових повстанчих отаманів. Як гірко, як щиросердечно вони сьогодня плачуть. І „брат на брата," і „моральний бандитизм," і „розбивання нації," і „безсовісна демаґоґія," „кретини," „герострати" — так сьогодня скаржаться вони на тих, що роблять проти них те саме, що вони робили. Не плачте! Завтра так само поскидають тих, що нині вас скидають. На кожного українського Хама завжди знайдеться ще більший український Хам!

* * *

Десять літ тому, 16/29 Квітня 1918 р., одвічному на Україні процесові все більшого хаміння, аж до рабства, був покладений хоч на хвилину край.

„Удільна" Центральна Рада, розпочавши „відродженя нації" бунтованям селян проти панів, котилась нестримно вже на ліво — туди, де вискакував все більший Хам. Хоч декрет про признання права приналежности до української нації тільки особам не вище фершала („лікарського помішника" — як сказано в декреті) був проголошений пізніще (Директорією), але зародки його були вже всі в Центральній Раді. Тому Німці, яким потрібна була тоді дійсна українська нація, складена з представників дійсного місцевого громадянства, а не з одної секти все більше лівіючих інтеліґентів, Центральну Раду розігнали.

Зїзд хліборобів Української Землі (з Московщини чи Польщи там ні одної людини не було!) проголосив Гетьманство. Хто

були ці хлібороби? — Нащадки козацько-шляхецької старшини і старого панства, отже в дану історичну хвилину політично на Україні найстарша і найбільше досвідчена верства — зросійщена і спольщена в попередній добі — така, якою її створила історія українська. До них прилучилась найбільше господарна, найрозумніща і найбільше благородна частина селянства. Побачивши за своєю спиною большовицького дрючка, не захотіли ці честні і розумні люде покористуватись своїм дрючком, якого дала їм на панів Центральна Рада. Хоч в зїзді участи не брали, але йому співчували: духовенство, старе кадрове офіцерство російської армії родом з України, промислові, фінансові і торговельні круги, врешті горстка інтеліґенції. Таким чином Зїзд Хліборобів виявив 16/29 Квітня 1918 р. бажання всіх найважніщих класів тодішнього громадянства Української Землі.

Як що не згадувати часів розцвіту старої князівської Руси — часів, коли Україна, як щось окремого від Новгорода чи Суздаля, себе ще не встигла проявити — то не було події, як оцей Зїзд Хліборобів, так відмінної, так иншої від всього того, що досі діялось на Україні.

Перший раз в історії України Владу Українську проголошено під проводом батьків а не синів: під проводом консервативного — старшого, а не революційного — молодшого класу.

Перший раз в історії України джерело Влади виведено з традиції, а не з бунту: з моральної, а не фізичної сили — з чогось старшого ніж сама Влада.

Перший раз в історії України Влада Державна, сегосвітська, не схопила „за патли" Владу Духовну і не примусила її себе визнати, а прийняла в покорі з її рук помазанництво Боже: помазанництво Духовного, вищого од себе.

Перший раз в історії України Владу Верховну віддано не отаманові за його персональні заслуги, а представникові Роду, що вже гетьманував на Україні: отже во імя спільної минувшини цілої Української Землі, а не во імя сьогодняшнього гону якоїсь одної окремішньої отаманської банди.

Перший раз в історії України знайшовся представник старшої, батьківської верстви, що, не підлизуючись до хамства і не кланяючись йому на всі чотирі сторони, зважився взяти на себе страшний тягар Верховної Української Влади.

Перший раз в історії України в творцях її дальшого життя проявилась свідомість Землі а не Орди. Пряма наслід-

ниця кочового Низу — Українська Народня Республика (що як той на Дунай, так вона згодом перекочувала до Варшави) — була замінена територіяльною, на засаді Батьківщини опертою, Українською Державою.

Перший раз в історії України — поняття „Україна“ стало означати ціле — у всіх його класах — місцеве громадянство, а не тільки один його „уділ“, одну його „віру“, якийсь один його „народ“, чи якусь одну його „націю“, в роді тієї, що розбудовується тепер „інтеґрально“ в Сміхові під Прагою.

Тому перший раз в історії України могла зявитись хоч на хвилину Законність, Маєстатичність і Загальність імени українського — Української Верховної Суверенної Влади. І в цьому — а не в ріжних побічних дрібницях — лежить все вікопомне значіння акту, якого правду намагались і намагаються закрити страшною руїною і підлою брехнею ці перші десять літ нового панування Хама...

Такий а не инший характер акту проголошеня Гетьманства став зразу проявляти творчі наслідки, не зважаючи навіть на форми, в яких Законність, Маєстатичність і Загальність Влади могла в реальних українських умовах проявитись, і не зважаючи навіть на ґрунт, так глибоко переораний психікою і навиками хамства, як ґрунт український.

Під впливом цього акту починають приймати поволі українські форми всі прояви місцевого життя. Українським — з російського та польського — починає ставати місцевий консерватизм. З хвилиною, коли і на Україні знайшлось нарешті щось консервувати, коли Україною має право зватися нарешті, не тільки жменька злобних літераторів, а все дійсно сильне і дійсно творче на Українській Землі, зявляються консерватисти українські. Тому може нарешті зорґанізуватись і місцевий український поступ. Єдність „Національного Союзу“, якої ані перед, ані по Гетьманстві не бачили між себою „національні“ революціонери — стала можливою тільки завдяки появі в українських формах місцевого консерватизму. Тільки його тверда стіна давала змогу революціонерам, замість летіти носом в прірву, одною рукою перти на стіну, а другою одмахуватись од натискаючих на них ззаду ще більших революціонерів.

Тисячелітнє хамство не може розуміється зразу щезнути з лиця Української Землі. Але, звязане тепер Законностю, Маєстатичностю і Загальностю Української Влади, воно всю свою

злобу і руїну повертає вкінці кінців на добро Землі. Хамству польському і всеросійському на Україні вирвані його найстрашніщі зуби. Воно не може вже оправдувати свого істнування хамством українства. Бо-ж українство тепер — це вже не партийно-революційна отаманська „нація", а все і всіх обіймаюча Гетьманська Держава. І як не намагається ревіти одно хамство про „непонятну мову галіційську", а друге хамство про „незрозумілу народові мову російську", проте вони прекрасно бачать, що Гетьманську Владу „мовою" не перекинеш. Тому одні починають вчитись „шевченківській", „не галіційській мові", а другі видають українсько-російські та російсько-українські словники, і з цього виростає Україна.

Росте Україна і тому, що її хамство нарешті в перший раз себе взаємно побачило і пізнало. Чи можуть зійтись коли небудь при однім столі український вшехполяк, общеросс і націоналістичний українець, якщо нема вищої од них, старшої од них, Законної, Маєстатичної і Загальної Української Влади? Знайшовшись завдяки цій Владі раптом в одній хаті, вони бачать, що подібні вони всі три до себе як близнята сіямські. І це стирає їм всім канти. Так само, коли хамський каратель лупить нагайкою іменем України революціонера, а хамський революціонер іменем України здирає живцем шкіру з карателя, то обидва вони поволеньки перекипають, а на дні лишається спільна і тому і другому Україна. Росте вона і тоді, коли її найбільший навіть ворог мусить, тому, що це Держава Українська, іменем її всі свої громадські акти прикривати. Росте тому, що її сини, хоч бються ще, як і билися раніще, але символ України стоїть вже тепер над ними, а кругом їх держить обруч Державної Української Влади, що не дає їм, як досі, розсадити Україну.

Найбільше-же росте Україна в початках Гетьманства 1918 р. тому, що батьки не проклинають вже своїх синів. Що починають вони поволі Україну синів благословляти, бо ця синівська Україна вже не бє, не мучить, не проганяє їх. А з другого боку давно зросійщені і спольщені сини згадують тепер своїх українських батьків і з любовю та покорою починають тепер до сього синівства признаватись. В невидимій силі такого власне, иншого ніж досі, наставленя громадської душі починають почувати себе рідними братами і рідними синами одної Української Землі місцевий „росіянин", „поляк", „українець". І тільки тому, тільки в часах Гетьманства 1918 р., твориться своя Дер-

жава Українська, а в Українській Державі починає народжуватись дійсна, не літературна, Українська Нація на Українській Землі.

З попередньої нашої історії одна лише доба може рівнятися по своїй українотворчій силі з добою Гетьманства 1918 р. Це — останні роки панування Великого Богдана. В свідомости своїй і своїх помічників він перестав вже тоді бути лише козацьким Батьком. Він хоче Королівства Руського, Гетьманства Війська Запорожського, в розумінню не мандруючої озброєної ватаги, а територіяльної Держави — такої, яку має в сусідній Річпосполитій анальоґічний „Війську Запорожському" „Народ Шляхецький". Тому він так хоче возстановити тоді орґанічну структуру, розбитого козацькою революцією, громадянства Української Землі. Тому для привернення цьому громадянству його батьків, його консервативної частини, він так запопадливо оберігає універсалами повертаючих тоді на Україну панів. Тому він так хоче одержати для себе благословенство Патріарше — вищу духовну санкцію своєї Влади. Тому він так дражливий в справі вибору сина на Гетьманство, бо хоче витворити традицію, дідичність — санкцію чогось давнішого, старшого для Гетьманської Влади. І тому падає він, горем убитий, на вість про бунт козацький. Валиться наче дуб од грому старий Гетьман, коли по десяти літах надлюдської праці ясно бачить, як Хам український не розуміє, і по вік не зрозуміє, що таке Законність, Маєстатичність і Загальність — що таке вірність і шляхетність — в будові нової Держави, в твореню Української Влади...

— Як?! влада верховна має бути вище, ніж мої суверенні апетити? Значить ніколи вже ні один отаман Гетьманом — владою верховною не стане? Значить Україна це щось таке, що я маю шанувати, любити і слухати, а не щось, чим я можу бити, скидати і себе вивищувати? Щось спільного всім на цій землі, а не власність монопольна моя і моєї банди? Брехня! Це не Україна! Це вигадка московських і польських поміщиків, щоб повернути собі маєтки на Україні!

Повстання Пушкаря завалило українотворче діло Богдана Хмельницького. Повстання отаманів під фірмою „Петлюра-Винниченко" завалило українотворче діло Гетьманства 1918 р. І як в першім так і в другім випадку — так вчора як і від віків — переможці, обдерши Україну з Законности, Маєстатичности, Загальности, перерізали зараз-же на другий день самі себе і щезли в рабстві. Чому так сталося?

* * *

Тому, що не було на Україні своєї власної Яфетової Сили.

Українотворче діло Богдана спіралось на силі Тугайбеєвих Татарів, що біля Гетьмана весь час перебували і по його наказу отаманські голови стинали. Українотворче діло Гетьманства 1918 р. спіралось на силі, дисципліні і орґанізації німецької армії. Обручі, якими держався український котел з перекипаючим в державу та націю його хамством, не були місцеві, українські. Коли вони перестали держати, коли зникли, хамство розірвало котел, убило Україну.

Гетьманці! Цієї гіркої і болючої правди не вільно ніколи забувати. Все инше в нашому упадку — це деталі, це дрібниці. Основне — Хам і Яфет. А суть, найглибша суть, така: буде власна місцева Сила Яфетова здатна паралізувати Силу Хама — буде Україна; не буде її — не буде ніколи України. Бо навіть Варяги уподобнюються тільки до Яфета. Коли на даній Землі єсть тільки Хам — вони не асимілюються ніколи. Так, як не засимілювались з Україною ані рицарський гетьмановий „друг-сокіл" Тугайбей, ані німецька армія.

Сила Яфетова — це не диктатура. Нема на Україні такої місцевої сили, яка-б без помочі Варшави чи Москви, могла примусити мовчати всі инші місцеві українські сили. А поміч Варшави чи Москви у внутрішних українських справах — це смерть, це загибель України.

І найбільшим політичним нерозумом було-б прикривати щільно диктатурою котел, який мусить ще перекипіти: мусить у внутрішнім тертю перетерти віками накопичене хамство. Вся суть в цьому, щоб це хамство перекипало в українських державних обручах; щоб, взяте в обручі, воно котла не розсадило. Таким власне обручем мусить бути Яфетова українська сила.

На прапорі її написано:

За Гетьмана з Гетьманського Роду - за одну для всіх і вищу од всіх Законну Маєстатичну і Загальну Держ. Українську Владу!

За всю Землю Українську — за спільну всім місцевим „уділам", „вірам", „націям" і „народам" — Батьківщину!

За ціле Громадянство Українське і за основи його буття, як Громадянства: за Церкву, за Армію, за Родину, за Класові Орґанізації!

Тому українотворча Сила Яфетова дасть в межах українського державного закону волю українському Хамові. Доки він під одним Гетьманством, не порушуючи єдности Землі

і не руйнуючи основ Громадянства, бється між собою за свої „уділи", „віри", „народи" і „нації" — нехай бється. Але за отаманські посягання на Верховну Владу, за розбивання Української Землі і за руйнування Церкви, Армії, Родини і Класу — Хам мусить йти в клітку. А головне він мусить знати і відчувати, що єсть сила, яка його посадить в клітку. Без цього не буде України.

Безмірно важко таку Силу Яфетову на Україні сотворити. Бо щоб стати опорою Законної, Маєстатичної і Загальної — Державної Української Влади, вона джерело єдности мусить мати в собі, а не зовні. Це значить, що вона не може бути обєднана ненавистю до чогось поза собою, так як обєднані нею наприклад комуністи чи фашисти. Вона не може обєднатись ненавистю до свого брата Хама, бо Хама вона мусить виховувати а не убивати. Вона не може обєднатись ненавистю до Москви або до Польщи, бо ненависть до Москви зажене її в Польщу, ненависть до Польщи зажене її в Москву, а ненависть одночасно до обох — в петлю самогубця або в дім для божевільних. Прикладом для неї мусить бути не націоналістичний фашист і не соціялістичний комуніст, а давнього, з часів могутности, старого типу анґлійський слуга державний.

Не в загіпнотизованій якоюсь ненавистю банді його сила. Сила його — це дім — родина, Церква. Клуб класовий. Пошана, вірність та любов для своїх лідерів — авторитетів. Вірність цих авторитетів Королю. Ідеал всіх — шляхетність, джентельменство. Ось і все.

З безмірним спокоєм дивиться він на свобідні рухи своїх співгорожан - доти, доки ця свобода не зачіпає Маєстату Короля і Державного Закону. Тоді він без пардону валить по голові. Так само не ненавидить він ані Француза ані Німця. По лапі дасть одному і другому за вмішування в його внутрішні діла. Але з кожним готов війти в союз, коли цього вимагає вище для нього понад все, крім Бога — Добро Держави!

Такий наш Яфетовий Ідеал, Гетьманці! Тільки внутрішня вартість наша, тільки ця сила, яку ми сотворимо самі в собі, дасть нам змогу цей ідеал великий осягнути. Як не може бути без Яфетової Сили — України, так не може бути Сили Яфетової без непорушної, безкомпромісової внутрішньої моралі. Які-ж основи цієї моралі?

Любов — що не значить коровяче взаємолизання, а тоді раптом рогом в бік. Покора, — що не значить хитрість і низькопоклонство. Вірність — в серці а не на язиці.. І по-

чуття спільности, а не злобне вишукуваня в оці ближнього пилинки, щоб жовчі більше до свого жолудка напустити і собі в той спосіб приємність учинити. Коротко: шляхетність, благородство. Як скрізь, на цілім світі, від назви верстви державнотворчої родилась назва моральної прикмети, так тільки з цієї моральної прикмети народиться Яфетова, державнотворча сила України.

На ціх основах збудуємо орґанізацію. Вона не сміє бути одірваною од громадянства „чуттєвою" бандою. Коріння її мусять бути в громадянстві: — в своїй родині і своїм роді, в своему класі (значить в ріжних класах України) в своїй Церкві (значить в ріжних християнських Церквах України), од яких ми не маємо права, тому що ми Гетьманці, одриватись. З орґанізації цієї виросте на Землі нашій Яфетова Сила, а на Силі Яфетовій опреться Гетьман: Законна, Маєстатична і Загальна Державна Влада України.

Хочемо, щоб була Україна — робім те, що тепер робити треба: творім орґанізацію — зародок Яфетової Сили. Ділом і думкою. В краю і на еміґрації. Скрізь і при всяких умовах. Не „від завтра" і не „коли конюнктура буде ліпша", бо завтра буде вже запізно, а добра „конюнктура" без нашої співучасти ніколи не появиться.

При тім не закриваймо очей на смертельну небезпеку, що з кожним днем все більше загрожує нашій орґанізацийній праці. Найбільша небезпека Яфетовому ділу — Хам. Він хоче на своє перекрутити наші цілі. Він добирається до нашого внутрішнього життя.

— Нехай ваш Гетьман стане отаманом! Нехай він прожене од себе всі останки старих, слабих, непотрібних класів; всіх старих українських діячів, всіх теоретиків, що не вірять в отаманську Україну. Нехай він стане на чолі українського повстання проти таких, як він. Нехай буде диктаторським вождем молодих націоналістичних сил, до яких належить будуччина і завтра сорокамільонної нації. Тоді ми всі станемо Гетьманцями, всі підемо з вами! — Так шепче вам до уха Хам.

— Чи не пора вже розпочати бунт!? Вже десять літ істнує рух гетьманський і ще не поділився? Чи можна щось подібного стерпіти „на Україні"? Таж дивіться: москалі, поляки, українці, поміщики, селяне, буржуї, пролєтарі, офіцери, дворяне, козаки, православні, католики, уніяти — все там вкупі. А ну! - поцькуй но їх один на другого! Розбий! Можеш це робити без боязни.

Екзекутиви там нема. Зразу станеш гетьманським отаманом. Вкради у них ідею! Перекрути її на рев! Вирви з неї два, три гасла, а на саму суть наплюй! Скажи, що ти очищуєш гетьманство од ворожих — чи нації, чи селянству, чи унії, чи може православію — елєментів. Скажи, що ти за Гетьманом, але проти тих, кому він доручив тобою управляти. Скажи, що ти хочеш, щоб Гетьман був самодержавний: твоя воля — його воля. Тоді удасться тобі це, чого даремно добивався, поки був республиканцем: станеш українським „Мусоліні" — возстановителем Гетьманства силою всеруйнуючого і всеосмішуючого українського вікового хамства!

Гетьманці! Послідователі Яфета! Покажім, що єсть у нас екзекутива. Не фізична, не кулачна, — а духова і моральна. Нехай не зверне нас з нашого шляху, нехай не розложить нас — все в пародію і порох обертаючий, український Хам!

В обличчю всього того, що було і що єсть на Україні, Милость тільки Божа може нас урятувати. Тому до Бога перш за все нехай звернеться наше серце, душа наша, в ці десяти роковини.

Помолімся, щоб допоміг Він нам, Великий Милосердний, виробити в собі, до смерти зберегти і дальшим українським поколінням передати Яфетові прикмети. Щоб дав Він, Великий Милосердний, Гетьманові нашому і Родові Його сили нести найтяжчий український хрест: збирання Сили Яфетової біля Символу, Законности, Маєстатичности і Загальности Державної Влади Української Землі. Щоб зміцнив Він, Великий Милосердний, нашу любов взаємну, що одна тільки дасть проводові нашому змогу вести нас, а нам рости, йдучи по дороговказам проводу. І помолімся за брата нашого, за рідного, за Хама, щоб Бог Великий Милосердний освітив його Милостю Своєю, щоб послав йому в серця покору і любов, щоб поремінив його в Яфета з Хама. Помолімся не пустим криком ніби „реліґійних" лицемірів, а найглибшою самотою серця. Помолімся так, щоб одійшов од нас гнітючий сором за слабість нашу і силу Хамову, що нам забрали, зруйнували Україну; щоб настав в душах наших спокій, в серцях радість від буття з собою, а в умах надія — тоді, дасть Бог, видержимо, Гетьманці!

А ти, Хаме, памятай, що кожної хвилини Яфетом можеш стати. Хіба ти не бачиш, як сил активних українських мало, і як цю дрібку ти хамством своїм ще більше дробиш, розбиваєш. Ти-ж — син, ти — молодість, ти — завтра, ти — стихія. Ти більше маєш на Україні сили, ніж Яфет. Тому за будучність ти перш

за все несеш відповідальність. Щоб ти будував, а не руйнував як досі, Україну, одного тільки треба: хвилини покаяння. Щоб хоч на одну мить покинув ти писати, бігати, кричати — свою „рушійність" хоч на хвилину припинив. І запитав себе, свого сумління: що властиво мене в моїй активности жене, яке це почуття мене до руху пхає? І відповідь дав собі так щиру, так правдиву, як в обличчю Бога, як на порозі смерти....

Не схочеш такого покаяння? Робитимеш дальше своє плюгаве діло? Роби, бушуй, кричи, вали! Крім руїни і згуби для тебе-ж самого, нічого з твоїх писань, криків, банд не вийде. Бо згідно переказаному всім нам на науку Божому Законові діла твої, поки ти Хамом остаєшся, прокляті на віки вічні, до кінця світу. Амінь.

ВАСИЛЬ ЛІМНИЧЕНКО

ЛЮБЛЮ ТЕБЕ...

Люблю тебе, душе моя!...

З голубиного пуху простелю я твої стежки.

І шовками з моєї крови твої ніжки обівю....

Поклони бю перед тобою, неначе перед Богом, а мої кучері від них вже порохом припали.

Неначе жебрак що днини, що хвилини простягаю до тебе руку по щастя і найменшою одробиною твоїх ласощів більше тішуся, ніж усіми скарбами світа.

Нераз перед дзеркалом просиджую і в очах та їх погляді шукаю Твоїх слідів.

Хочу проникнути, хочу збагнути тебе, хочу обіймами мойого розуму і поцілунками моєї свідомости виссати з тебе хоч крихту твоїх солодощів.

Хочу згубити в тобі всі смутки моїх днів і самого себе, хочу забутя в тобі про ввесь світ, хочу спалити перед тобою моє життя, перелитися в тебе, перегоріти тобою...

Хочу тебе!

Люблю тебе, душе моя!...

М. ГНАТИШАК

ХРИЗАНТЕМИ

В хвилях світла каварня купалася
І у танґа звуках пещених,
Між столами дівчина звивалася,
Продавала квітки — хризантеми.
Звуки танґа в очах розпливалися
І зникали у смутках шалених,
Бо зівялі мені нагадалися
Закохання мого хризантеми.

ВОЛОДИМИР ЗАЛОЗЕЦЬКИЙ

Кристалізація гетьманської ідеольоґії в типі Гетьманця.

(Кілька гадок з приводу святкування 29. цвітня 1918 р.)

Свято 29 цвітня не святкується по нашим гетьманським звичаям гучно і шумно з промовами, в яких кадиться похвалами за це, що було і що зроблено. Навпаки гетьманцям личить як і в приватному так і публичному життю скромність і повздержливість в оцінці своїх діл, своєї праці та своїх здобутків.

І так здається мені, вага торжественного обходу цего найбільшого свята серед Гетьманців повинна лежати більш у застанові над тим, що не зроблено, що ще повинно бути зроблено, а передовсім це, чим і яким повинен бути кождий Гетьманець, щоби сповнюючи свої обовязки супроти своєї ідеї він ставав приміром для других і тим їх до своєї ідеї приближував.

І ось з того приводу я бажавби поділитися з однодумцями кількома гадками.

Ідеольоґія гетьманська мало або нічого не варта, коли принимається так, як принимається якась звичайненька собі програма якоїсь політичної партії. Коротко характеризуючи ріжницю між приниманнєм нашої ідеольоґії а приниманнєм якоїсь політичної програми, можемо сказати:

Принимання політичної партійної програми мало або майже зовсім до нічого не зобовязує, воно рівнається одяганню себе в той чи инший одяг, при чому внутрішна вартість, себто етос людини остає тойсам і зовсім від того переодягання не зміняється.

Принимання гетьманської ідеольоґії натомість діяметрально ріжниться від принимання політичної програми власне тим, що вона накладає певні, ідеольоґією означені о б о в я з к и. Вона ставить передовсім домагання до внутрішньої людини, до її етосу, який вона змагається піднести й ушляхотнити. Принимання гетьманської ідеольоґії це не переодягання з одної одежи в другу — це внутрішний життєво-етичний процес, це зміна не тільки одягу, — але цілої людини.

І коли гетьманська ідеольоґія має на меті ушляхотнення людини, тоді вона мусить стреміти до вироблення типу Гетьманця. І доки не буде виробленого типу Гетьманця, доти гетьманська ідеольоґія буде подібна до цего партійно-політичного переодягання, яке власне через свою пестрість і змінчивість до жадних форм громадського життя не здібне: бо лише ясно очеркнений тип в життєвій боротьбі перемагає, як вірно зазначує В. Липинський, підчас коли все неясне, неочеркнене, безфарбне, бліде, хитке і слизькувате розливається в нівець!

Кристалізація гетьманської ідеольоґії в типі Гетьманця — ось задача нашої внутрішньої, не легкої, але конечної праці над нами самими!

Стрічав я Гетьманців, котрі розуміли гетьманську ідеольоґію так, що зачинали понимання своїх задач від кінця — а не від початку. Себто клали вагу на велику екстензивність задач — забуваючи про найблизше — про себе самих.

Таким шляхом не витвориться ніколи тип Гетьманця. Не витвориться тому, бо гетьманська ідеольоґія це перш за все процес внутрішньо-орґанічний. Сей процес мусить зачатися від внутрішної переоцінки свого особистого етосу, а щойно опісля може звертатися до ширших задач. А якіж початкові задачі Гетьманця?

Це праця над собою, праця над витворенням певних гетьманських, а тим самим громадських, ч е с н о т.

Отже праця над самим собою се одна з найважнійших передумовин для витворення з себе типу Гетьманця. Це не легка річ. Уже старинні знали, що побороти себе самого, свої пристрасти, свої норови не легче як стояти віч на віч з ворогом. Але без таких тихих побід над нами самими не буде і ніколи не бувало... тих других?

Хочу навести тут тільки кілька головних чеснот, які у боротьбі з собою і в перемозі над собою віруючий Гетьманець повинен мати перед очима своєї душі.

1) Х р и с т і я н с ь к а р е л і ґ і я. Без віри в Бога нема і не може бути і віри гетьманської. Віра кріпить і додає сил, потрібних для здійснення кождої ідеї. Без відродження реліґійного чувства не може повстати тип Гетьманця. Тільки на християнській вірі оперта — віра гетьманська є позитивним чинником, впливаючим на цілість людських вчинків. Невіруючий, — віруючим Гетьманцем бути не може. І саме

віра християнська сприяє розвиненню тих чеснот, без яких витворення типу Гетьманця є нездійсниме, як прим. християнської покори та любови.

2) Лицарськість. Гетьманець обмежує свободу вчинків та поступування супроти других і навіть супроти ворога тим, чого лицарськість оперта на християнській етиці вимагає: Чесність, правдомовність, почуття справедливости і вироблювання в собі такту в особистім та громадськім життю; лицарськість не тільки в отвертім бою, — але лицарськість кождого вчинку в повседневнім життю; лицарськість не лише супроти сильнійшого або рівного — але лицарськість передовсім супроти слабшого, меншого брата. І з поняттям лицарскости звязана здержаність і розріжнювання цього, що вільно а чого не вільно...

3) Послух Авторитетові. Послухом авторитетам так духовним як і світським поборює гетьманець глибоко у нас вкорінені анархічні течії. Він слухає добровільно, сам себе до цього примушуючи — а не згори терором до цього приневолений. Це власне є послух християнського лицаря — а не застрашеного охльократа. Послух авторитетам є фундаментом громадського життя, без якого воно перемінюється в стадну безгієрархічну масу, серед якої крутиться хмара шарлатанів, які ту безавторитетну масу для себе безкарно використовують.

4) Патріотизм. Гетьманець ріжниться від пересічного націоналіста тим, що його ідеольоґія патріотична а не націоналістично-шовіністична. Патріотизм означає любов до своєї Землі-Батьківщини, з якої в політичній сфері випливає принцип територіялізму. Любов до всіх мешканців своєї землі — а не ненависть до них, хочаб вони були иншої віри та культури. Приближування їх до себе і шукання порозуміння з ними в імя спільної любови до спільної Батьківщини — а не ненависть і відштовхування їх. Се головна засада патріотичної ідеольоґії гетьманців.

5) Дисципліна. Дисципліною поборює гетьманець вкорінений у нас анархічний індивідуалізм. Нема гієрархії без авторитету і без дисципліни. Тому визнаючи гієрархію та авторитет мусить кождий гетьманець безумовно і визнавати дисципліну. Нагинанне свого від природи індивідуалістичного хотіння до принціпу дисципліни, ось одна з важнійших праць над самим собою.

6) Пошана і товариськість. З пошаною і пієтизмом відноситься гетьманець до традиції та історії державних змагань своєї Нації. Бо шануючи величність подвигів свого минулого, він тим самим шанує себе самого, нащадка цих, котрі своїми жертвами і змаганнями цю величність створили.

У відношенню до однодумців гетьманець помічний і товариський. Оминає сварливість, старається розуміти другого і йому вибачити хиби та у всім помочи.

7) Волевий принціп. До осягнення цих цілей вишколює і гартує в собі гетьманець залізну і незломну волю. Він мусить відкинути шкідливу, ліберальстичною доктриною вповсну засаду: „що людина така, якою її природа зробила, і змінити не дасться«. Вишколенням гарту волі навіть од природи слаба людина може стати, коли хоче, сильною, волевою. Взагалі не всі люде родяться добрі і сильні — а на добрих і сильних виховуються. Тому виховання і вишколення волі має таку велику вагу в громадському життю.

Це тільки кілька зразків із кодексу гетьманських чеснот. У змаганню до сповнення їх (а це шлях повільний, тихий та тяжкий) кристалізується цей тип гетьманця, без витворення якого гетьманська ідеольоґія це — фраза без змісту.

Застановімся отже нині в цей торжественний день над тим, що лежить цілком близько в обсягу нашого досягнення. І увійдім у нас самих і поспитаймо, кілько з того вже осягнено, а кілько ще треба напруги, щоб хоч участи це осягнути. І здаймо собі справу з того, близько чи далеко ще нам до типу гетьманця. І коли далеко — то стараймося до нього зблизити.

Особа дідичного родового Гетьмана належить цілій нації і стоїть понад всіми класами, тимчасовими урядами, партіями, ґрупами і членами нації так само, як цілій нації належить і понад усіми її частинами стоїть та традиція державно-національна, що її Гетьман дідичний законно, на основі своєї традиції родової, персоніфікує. *В. Липинський.*

Тільки біля Особи, на яку жадна партія не може взяти партийного патенту, бо ця Особа не з партийної сили, а з сили всенаціональної традиції виростає — обєднаються всі наші посварені між собою, розєднані і розбиті укр. партії. *В. Липинський.*

МОНТРЕЗОР

Одзимки.

(з „Думи про Україну")

Не з каміння й не з заліза
наша твердиня...
нерукотворні її мури...
заборола лицарів чорні, —
осмалені димом боїв —
мечі в січах пощерблені,
щити окрівавлені...
... Піднесіть заборола!
зміряйтесь з сонцем очима —
не бійтеся дня!
Хай крилом орлинім лопоче наш стяг...
— — — — — — — —
Не з каміння й не з заліза
наша твердиня...
Лише риза духа кована у злоті...
— — — — — — — —
Здобуваймо степ, дике поле...
хай плуги за нами йдуть, —
куймо леміші —
леміші хай кують!..
— — — — — — — —
Єсть зкраю нашої рівнини
зачарована гора...
видко її оддалік —
видко її з віку у вік...
дійти-ж — сил нема...
розганялися віками князівські дружини,
розганялись козацькі загони —
слід загубили...
в степах
десь росплився їх шлях...
лише в захмарях
знявся над ним орел-птах...

Висока... висока гора...
з віку у вік
і з роду в рід
блукають витязі...
а слід шляху заріс... заріс
і всі стежки поплутав біс...

пустир...
на обрію — гора висока...
полчища за полчищами,
покоління за поколіннями, —
здобуваючи її — пішли в безвість...
... а вона стремить шпилями —
нездобутими вежами
поза межею життя,
поза дійсности межами...
— — — — — — — —
У полі розгулялася воля...
до безодні докотилася
— не спинилася...
бурею-тучею
знялася над нашою кручею,
знялась в піднебесні простори...
... а ніч над нею сон снила
і вкрила тишею
пориви,..
..... З під копит
снопами искри вибухають,
стають луною на небі...
якась дика погоня
віками... віками...
Лопочуть крила мов бурі вихрові...
горами підіймають хвилі
та пісчану лаву —
від краю до краю землі
проносять...
і гинуть в одчаю...

... а роки, дні, години
стають закамянілі —
чекають...
з лавини
тричі сонце гляне
двічі зайти має...
третій схід сонця буде нашим Сходом...
останний Схід буде нашим,
Ти звелів так, Пане!
Ти звелів буревіям піски позмітати —
скелю добути,
нам — звелів орати...
— — — — — — — —
... В блакиті
обізвався клик журавлиній —

БІБЛІОТЕКА НАУК. ТОВ. ім. ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ

кру-кру....
Гей!
журавлі летять з нашої рівнини...
ім видніще...
кру-кру...
відлітають...
але повернуть —
кру-кру...
вони знають!...
— — — — — — — —
Винесли світанням
Святощ...
ранішнею зорею...
зійшло сонце над горами київськими...
поклоніться гори
поклонами земними
степам-морям і сонцю тому,
що сходить над ними...
ліси зашуміли...
шепотять дубрави...
»зійди сонцем сили. —
»зійди сонцем слави....
затремтіли струни Дніпрової хвилі —
мигтять самоцвітами
голуби білокрилі...
дорогу, дорогу силі!
на горі високій —
зпроміж усіх найвищій —
Стяг встромили...
Лопоче над горами він
крилом орлинім...
а гори — думу важкую думають...
вслухалися...
в просторі синім затуманилося...
Цить!
загуркотіло...
скелі та світи в безодню летять...
заридало... і оніміло.
Золоті струни бренять...
Мутніє далечінь...
ріка сивіє...
Тінь.
тінь Хреста....
зігнулися дуби,
похилились тополі
низенько...
забули,
забули ми, Боже,
що Ти близенько....

— — — — — — — —
... прокинувшись — схопилися,
протерли очі:
відплили гори —
і тая гора найвищая...
і лопотіння не чути...
мерехтить беріг пісчаний...
глиб обміліла...
Святощ...
Її немає...
ринули юрбою,
вперед —
без знаку, без стягу...
наситити спрагу,
шукати загину....
... І розвіяло в полі лавину....
— — — — — — — —
поклоніться гори
поклонами земними
степам — морям та сонцю,
що зайшло за ними....
— — — — — — — —
В блакиті
обізвався клик журавлиній:
кру-кру...
Гей! журавлі летять
з нашої рівнини...
відлітають...
та повернуть...
кру-кру...
вони знають...
— — — — — — — —
Поклоніться гори
поклонами земними...
голуби,
голуби білокрилі
порхають довкола,
мов удосвіта...
Сад Гефсиманії
зацвів первоцвітом,
холодною вкритий росою...
розплетеною косою беріз
шепоче ранок...
перловий світанок
золотом крови наллється...
пахощами спаніє...

біліє ніч...
відплили гори...

а тая гора найвищая —
зачарована гора —
на обрію стала...
оддалік — оддалік
видко її з віку у вік....
стремить шпилями
нездобутими вежами —
поза межею життя,
поза дійсности межами....
— — — — — — — —
Поклоніться гори
поклонами земними
роспятій на Хресті,
на Хресті відродженій....
зійди з Хреста!
здобудь Воскресення —
не жди його...
Зірвись,
зірвися з Хреста!
Бог нашої Землі не може бути Богом
степу, що лежить одлогом
і Богом тиші...
Святий, Кріпкий, Всесильний
Бог наш!
... Самітня Ти на горі високій
тиша над Тобою —
а в долині
шлях замітає курява пустині...
вийшовши на роздоріжжа,
зтоптавши луг рясний, —
зтоптавши збіжжа, —
зібралася юрба —
блимають ножі,
брязчать вила...

Самітности не простить юрба безсила..

Святий, Кріпкий, Всесильний
Бог наш...
гордить Він тими,
хто в каюттю повзає
і плаче молитву...
— жевраків Він не знає...
Бог нашого народу —
наш Бог —
Бог розмаху від Заходу до Сходу...
Зірвись,
зірвися з Хреста!...
повз нього пройшли покоління...
хрестилися... молилися...
тисячі...
сотки тисяч...
богомольці...
на провесні...
що року...
з роду в рід
і з віку у вік
стежки стрічками протоптали,
всю Землю оплутали ними...
окрівавили ногами,
сльозами наситили гіркими...
Усі під Хрестом зійшлися —
дивляться...
сліпнуть...
чекають...
Чуда! чуда!

Зірвися з Хреста —
зірвися!
Дай в руки богомольцям
замісць київ жевpацьких —
мечі загартовані...
замісць молитов старецьких —
пісні навчи бойової...
Зірвися з Хреста...
він — старий — оживає...
зеленіє...
розростається...
стремить у гору...
рамена простягає
вище гір...
сягає, — високий — до зір — до зір...

поклоніться гори
поклонами земними...
Дух з Хреста зходить
Дух іде з живими!...
і тая гора висока —
зо всіх гір найвища —
тая гора
все блища... блища...

Дорогу!
полчища за полчищами
виростають...
з безвісті вертають...
заборола лицарів чорні,
осмалені димом боїв...

мечі в січах пощерблені,
іржою вкриті кривавою...
списи розколоті...
знамя серпанками повисло —
розшматоване...
...Дорогу!...
— — — — — — — — — — — —
Понурилися золотоверхі храми,
застигши в мармурі...
очать вівтарями порожніми...
СЛОВО
між нас блукає...
доки ЧИНОМ не втілиться,
доки земля Його не впізнає...
Святий, Кріпкий, Всесильний
Бог наш!
Осанна Духові!
він жертвою любови
здоліє серце
та полумя крови...
— — — — — — — — — — — —
довкола гір високих
орлята кружляють...
крила гартують...
з них орля найдуще
вперед вилітає...
на його дорозі смерти немає,
бо нема загину птахові тому,
що бурі летить на зустріч,
не боючись грому...
хоч усі загинуть —
він один — відважний —
громи переможе
та віддасть Богові те,
що було Боже —
СЛОВО.
Третий схід сонця буде нашим Сховнутрі Землі [дом...
СЛОВОМ зачатий Месія
народиться...
колисатиме Його стихія...
се гряде!
шляхом кровєю политим,
шляхом не значеним, —
не битим, —
наближається крізь темряву руїни...
се гряде Месія України.
— — — — — — — —
...В блакиті
обізвався клик журавлиній
кру-кру...
мандрівний ключ пливе
мов човен...
щоглою скрипить
кру-кру....
Гей!
журавлі летять з нашої рівнини...
їм видніще...
кру-кру...
відлітають...
але повернуть —
кру-кру —
вони знають...
— — — — — — — —

Хлібороб — це земля. Отчизною, Батьківщиною хлібороба єсть його земля, а його нацією — народ, що ту землю заселяє. „Націоналізм“ хлібороба зветься патріотизмом. Нація і земля в поняттю хлібороба, це синоніми. *В. Липинський.*

По лицарськи за Державу гинули і оцею жертвою своєю державне істнування Нації будувати змогли ті, кого Церква навчила радістно умирати за друзі своя з вірою в загробне життя і хто, благословенну Церквою Державну Владу Нації навчився слухати та шанувати, як Владу, установлену Предвічним Творцем ладу і порядку цілої космічної ієрархії. Як завжди, так і в Батьківщині нашій, не світський ненавистницький матеріялістичний націоналізм „посад“ і „отаманій“, а Віра оперта на Церкві, єсть наймогутніщим знаряддям будови ладу і порядку Держави. *В. Липинський.*

СВЯТОПОЛК ЧЕСИНА

Навечіря

Містична драма

Motto: Regem venturum Dominum
venite adoremus.
(З лат. церк. пісні)

Безвісти, мряка. Десь далеко сяє одинока зірка. Сяє променіє.

Душа в просторах:

Стільки лечу,
стільки шукаю,
віки минаю,
віки забуваю
горем прибита,
темна, розрита
думу лелію,
зористу мрію...
Тяжкі окови
гірше колод —
серця обнови,
жару любови
ждемо з висот!
Ждемо, лелієм
мрії, надії:
Чейже він прийде?...
Чейже надійде
Дитя Марії?..
Наші бажання,
наше терпіння,
наше горіння —
чей не бездільні?
Часи похмурі, часи свавільні...
(В безвістях тонуть)
Здалека линуть вісти весільні
хорами духів сніжноіскристих,
чистих, пречистих:
Чей наші мрії, чей не бездільні?..

Хор ангелів:

На небі зірка ясно засяла,
радість в простори промінням йде...
Проміння безмір жемчужить тихо,
тихо, глибоко мережку тче...
Мережка в світі голубить віру,
віру спасення світом веде...
Ох, вже устануть спори, крамоли —
Упадуть в груззя тюремні стіни...
В порох зітруться земні ідоли —

щастя і радість для України!
радість безмежна, слава, похвала —
на небі зірка ясно засяла...

Зірка:

Сяю рожевим полетом мрії
новим світам
здіймуться вихром з бурі руїни
і тут і там....
Круговоротом сили і волі
стане завіт —
новий, прекрасний, первісний, чистий
прастарих літ.
В красі і правді розпроменію
царським стягам,
бо Він надходить, Царська Дитина,
усе той сам....

Хор серафимів:

Вже він надходить,
наш Господь, Цар.
Сніжисті крила
Йому на дар.
Горіння вшир,
горіння вдаль —
вогнем займем
всесвітню сталь.
Нехай горить, нехай зоріє...

Архангел Михаїл:

В льот до побіди!

Всі: Дніє... дніє!...

— — — — — — — — — — — — — — — —

Видно:

Повні, спокійні береги Евфрату. Филі ясні, прозорі, як небо. Над ними хиляться віти.

Старий Єремія:

Розбита ліра,
не треба струн...
Нам пісня гріх,
нам треба трун.
Уста, як рінь,
на грудях біль.
Чого живем
всесвітна цвіль?
Бруд очи зїв,
піт згриз чоло,
прокліп заліг
лани, село.
Тавро рабства

на всіх хатах,
тавро гріха
на всіх шляхах.
Мій край пропав!..
Безмеж руїн....
Коби я знав,
коби я знав,
чи прийде Він?....
Заломлює руки, важко ридає.
Розбита ліра (відголосом):
Чого мене ти розбив?

— — — — — — —

Хто серце вбиває у собі?

— — — — — — —

Я була серцем тобі,
тепер твоє серце у гробі.
Тепер в тобі пустка без дна —
одного тобі лиш бракує:
надії, надії нема....
Надії, що щастя чарує.

Евфрат (сонно:)

Скільки филь я котив,
скільки бачив суден,
та ще того не стрів
від давен, від давен...
Пророк серце розбив,
без надії остав....
З чим піде він на зрив?
Він останнє віддав....

Старий Єремія:

Все віддам, все даю
за оден заповіт,
щоби знати, чи Він
ще поверне на світ?
Як колись, як давно
в Рідний Край заходив —
Край найкращий зі всіх
до світання будив.
Край найліпший, як мід —
найціннійший алмаз —
Не забуду Тебе, не покину Тебе
ані раз.... ані раз....

— — — — — — — —

Ти мій світ.... Ти життя....
Ти надія, надія моя....

Кущі над Евфратом займаються дивним полумям,

Голос:

Я горю вічним, святим огнем,
що силу родить в борні,
що в первопочині рухом почав
кувати громами дні.
Я все одинокий, відвічно самий,
не знаю простірних меж.
Я був, є і буду піснею сил
в безмежній заграві пожеж.
Вогонь покладаю у людські серця,
у руки даю вам мечі —
повстаньте!

Хор ангелів:

Це голос Бога Творця
в навіяні мріями дні....

— — — — — — —

Уставка:

Часи змінилися. Змінилися контури. Нині новий Єремія глядить на скровавлені филі — Дністра. Не ридає, бо століття таке. А кобзу давно розбив, ще на Каялі. Шумить новий зов Єремії. Такий, як морозний вихор у Карпатських горах. Край камяніє в жаху і жде.... весни.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Весна:

Я прийду нежданo, рвучо,
в таємну, незвісну хвилину —
сколишу гилля замерзле,
а леди кину на спину.
Нахилюся тихо над Прутом
і скажу слова чарівничі,
то грянуть зі зворів і кичер
вихри бутні, бунтівничі.
Наляжуть на спину Завії,
пірвуть камінні застави
і бурею гряхне Поділля
для слави, для слави, для слави....

Поділля:

Я пісню давно вже лелію,
ще від давних, давних хвиль,
коли це слідами Андрія,
слідами невтомних зусиль
від Чорного моря по Біле
і від степів по Дунай
чічки шуміли черлені
через звеселений край.
Коли ще князі і бояри
мечами втинали кордон —
ще від тоді я лелію
думу про князівський Сон....

Прут:

Думи прибито,
думи закуті
Скелями зломами
вбиті, отруті.
Мостами, клинами
силу зігнали.
(За те століттями
наші конали)
з вітром у бою
горді ялиці,
(Чатиння — сльози)
нам треба криці!
Треба навали
і хмаролому!
Зметем всі мости, зметем каміння —
грому нам!... Грому!

Новий Єремія:

Громом займається серце,
серцем горіє народ —
іскри мечемо в будучність
на новий Ісход!
Ждемо хвилини, Дитини,
Царського Сина на зрив —
в крові скупається щастя
на дива див!
Вийде Вкраїна вдовиця
на привітання Царю.
Дитина ручкою здійме:
Горім!

Країна: — — — Горю! — — — — — — — — —

Цей час вже надходить. Іде. Горить новий стовп і вказує шлях в обіцяну землю. Горить у наших душах... Чому боїтеся Фараона, слабовірні?

— — — — — — —

Царська Дитина в зористій свитині:

Іду до всіх. З небес, з висот,
несу вам мир.
Прийдіть до мене всі, усі
на чистий пир.
Запрошую кінці землі
під білий стяг.
Мій стяг любов, мій стяг борня,
Дорога і Життя!

Новий Єремія:

Царська Дитино
несеш нам мир?
А у нас злоба,
ненависть, вир.

А в нас тюрми,
казарми, гнів —
нам бруд серця
розгриз, розїв....

Царська Дитина підносить ручку:

Я ваші болі затишу,
впокою і заколишу
своїм терпінням і любовю —
Я вас усіх благословлю!
Вінок терневий — корона
буде для мене без трона,
бо троном стане терпіння,
кроваве, жертовне горіння.
На Україну зі сходу
прийшли катюги народу
а захід озвавсь тюрмою
для Тебе і над Тобою,
мій Краю, призначений, любий,
обіцяний, злотоголубий....
Щоби сповнилося Слово
Я йду до Тебе готово,
Я йду до Тебе з любови
для щастя, життя і обнови.
Свідоцтво даю тілом і кровю —
і благословлю.... і благословлю....

Селяни:

Нова радість стала,
як ще не бувала,
тай на небі, тай на світі
слава, слава, слава....
Радість на Вкраїні
цій Божій Дитині,
що вогонь любови й жертви
Дала нам від нині....
На Вкраїні ясно,
на Вкраїні щасно,
засвітало нам світання
на нове повстання....
На світанку волі
зоріє заграва....
Цій Божій Дитинці
слава, слава, слава....

ПЕТРО ШОСТАКІВСЬКИЙ

Гетьманський Універсал з 16 жовтня 1918 р.

(Про Станове Козацтво).

(Епохальність 1918 року. — Забутий Універсал. — Утопійність і недержавницький характер догетьманської політичної української думки, як причина розвалу України. — Добір найздоровіщої сили. — Характеристичні виїмки з Універсалу. — Заключення).

I.

Рік 1918. Епохальний рік у нашій новій історії. Се рік декларативного проголошення незалежности нашої Батьківщини та втілення тої незалежности в живі традиційно-творчі форми її минувшини. Актом 29 цвітня 1918 р. відновлюється гетьманство та починається реальна праця над утріваленням української державности. Поняття України, як реального політичного підмету та поважного державного орґанізму, просякає у свідомість українських мас й инших европейських народів. З Україною починають числитися навіть старі сильні держави.

Словом, рік великих починань, рік вагітний кольосальними можливостями для нас, а головно багатий зародками здорової творчости.

Киньмо оком з перспективи десяти років на тих кілька місяців гетьманства 1918 р. Заналізуймо події від 29 цвітня до середини листопада 1918 р. Перегляньмо урядові розпорядження і пресу того часу. Застановімся над статистичними даними, над цифрами грошевих сум, котрі клалися на всі ділянки державного будівництва. І нам стане очевидно, що за тих кілька місяців для будови Держави, її адміністрації, правопорядку й культури зроблено більше, як до того часу, так і по нім. Для будови Української Держави зроблено тоді стільки, скільки, можна було зробити з кольоніяльною масою, котра від віків затратила поняття »Чиїх батьків діти«, і була мало спосібна до свідомого державного життя.

Найголовніще завдання новоповсталого державного орґанізму се: зуміти вдержати його, як такий, з помічю мілітарної й адміністраційної сили, налагодити правний лад в нім, здобути в широкій масі народа волю до хотіння вдержати свою нову державу. Останній момент дуже важний. Без нього й книжно-культурний поступ, і плаксиві ноти до всіх держав світа, як наприклад пізніщих по-гетьманських урядів, зовсім маловарті.

II.

Дуже поважною спробою пробудити в українській народній масі волю до активної підпори Української Держави був закон про відродження »станового« козацтва, оповіщений універсалом Я. П. Гетьмана 16 жовтня 1918 року.

Універсал приняло українське громадянство без більшого відгуку, просто не доцінило його значіння. Багато й до нині не знають про нього. Перше ніж пригадати той універсал, застановімся коротко над політичним і духовим станом, в якому була Україна 1918 р.

Дореволюційна Придніпрянська Україна затратила зовсім свою окремішну політичну і духову культуру та жила переважно ідеями »народництва« і соціяльреволюціонерства, що довгі десятиліття до світової війни були пануючі в цілій Росії. »Народники« ввійшли відразу на блудний шлях. Вони почали шукати в широкій народній масі якоїсь туманної мудрости (»правди«, як тоді говорилося) і забули зовсім на просту істину, що кожний нарід у своїй масі — се тільки матеріял, глина, з котрої лиш високі духом одиниці, зглядно здорова провідна верства виробляють (»ліплять«) політичні й суспільні орґанізми вищого порядку.

Зноваж кадри соціял-»поступовости« і революціонерства поповнювалися людьми буйної ахархічної вдачі та непогамованого темпераменту. Се були фанатичні антидержавники, що кидалися у вир терористичної боротьби. До них приставали теж соціялісти, що заперечували вічні закони повставання й росту націй та відкидали витонченість християнської европейської культури. З Маркса зробили вони собі божка, а з його науки соціялістичний талмуд. Кажу талмуд тому, що кожний здороводумаючий чоловік так його назве, коли пригадає собі ті безконечні полєміки та дискусії російської й української інтеліґенції на теми »чистоти марксизму«, народнього соціялізму, колєктивізму і т. и.

Звісно, що російська інтеліґенція приймала соціялістичні теорії, всупереч західньоевропейській інтеліґенції, найбільш ортодоксійно, а радше утопійно, з нахилом до »скорого переведення« їх в життя. Українські »талмудисти« не відставали від російських. Від кількох десятиліть проваджена праця над »ущасливлюванням народа«, духово зґанґренізувала Росію й Україну. Останню не менше від першої, бо опріч згаданих вище чинників, на Україні полишилися незжиті ще, живі традиції всіх наших руїн і анархій 17 і 18 століть.

Прийшов нарешті большовизм — ся невиданна в світі потвора: мішанина жидівського месіянства, звірячого матеріялізму й анархічного духу російсько-українських східних степів, де від віків пересувалися і товклися ріжні орди.

Україна така далека від поняття нації а ще й духово затроєна, мала до діла з двома державами, котрі протягом віків старалися її знищити або знесилити. Се Польща і Росія. 1917 рік не був належно використаний нашими »політичними мрійниками« для створення державної сили.

III.

1918 року Українській Державі блиснула нагода зорґанізувати сили, конечні для вдержання її істнування. Якіж це були сили? Регулярна армія (кадри восьми корпусів) з приводу перешкод, ставлених тоді німцями, не могла бути наразі якслід зорґанізована. Вона мала всього 80.000 і була безпечна беред большовицьким розкладом ізза добору людей. Найздоровіщі частини її були: корпус полковника Болбочана, відомий своїм походом на Слобожанщину і Крим, і сформовані пізніще сердюки, підібрані з версти здорового, незанархізованого селянства.

Але були ще великі потенціяльні, хоч неорґанізовані, сили. Най більша з них була та стихійна в нашій історії сила, котра мимо політичного занепаду України, мимо всіх наших руїн, завоювала нам всю

»Нову Україну«, не меньшу територіяльно від старої, історичної України-Руси. Се був той чинник, котрий скольонізував великі простори Слобожанщини, Південної України, Кубані, Ставропільщини, доходячи своєю периферією аж до Каспійського моря.

Щож можна було в 1918 р. зробити для врятования слабої, затроєної України, вчорашньої кольонії Росії? Те, що робить природа в ростиннім і звіриннім світі. Те, що робить аґроном в аґрікультурі. Се селєкція: Вибрання найздоровіщого елєменту зпосеред певної маси для »насінної« — провідної ролі.

Універсал 16/X. 1918 поклав початок такого добору. Він мав на ціли вибрати головно зпосеред хліборобської маси найздоровішу її частину, нерозложену морально, не затроєну ні сліпим бунтарством, ні утопійними дурійками.

Вертаючи памятю в минуле, пригадуємо собі, що серед хліборобських мас находилась частина »міцних« хліборобів, себто середняків заможників т. зв. »куркулів«, гноблених тепер большовиками, а помимо того тріюмфуючих (гл. ріжні совітські статистичні дані про земельні справи!). Тих »куркулів« не може винищити навіть большовизм. Ця численна категорія хліборобів не нищила городів і маєтків, не йшла як ріжноманітна голота до »червоної армії«, не заразилась духом нищення. Се був орґанічний, врослий в землю чинник, твердий як мур.

Кляса великоземельних хліборобів, багата матеріяльно і багата політичним та орґанізаційним досвідом була конечним чинником політично-економічної та культурної потуги Держави і розумного проводу та орґанізації для середньої кляси.

Подібна помимо здичіння мас підчас революції була частина професійної воєнної маси, яка була орґанічно противна большовизмові і всякому руїнництву і яка ще до революції всмоктала в себе пошану до правопорядку і дисципліни та до послуху авторитетній владі. Рівнож була якась часть незбольшовиченого робітництва, інтеліґенції і міщанства.

Вся та незамотиличена меншість була слаба, бо розпорошена; неактивна, бо незорґанізована.

Ся значна нездеморалізована революцією та війною частина народу зпосеред усіх клясів України могла перебрати на свої плечі весь тягар державного ладу, тримаючи в послусі зґанґреновану і розбурхану часть громадянства і абсорбуючи її помалу в міру її оздоровлення.

IV.

Універсал 15/X. 1918 р. стремів до зорґанізування здорових чинників українських, головно в хліборобській частині — в здорову духом і тілом, »статечну« козацьку силу в значінні творчого історичного станового козацтва, типу епохи Хмельницького і Лівобережної Гетьманщини, виховуючи їх в дусі державницькім, прищіплюючи їм творчі традиції минулого.

Універсал зачинався так: »*Ми, Гетьман Всієї України та Військ Козацьких, Універсалом цим нашим ознайомлюємо всіх тих, кому про це відати належить, а особливо Державний Сенат, Раду міністрів і всі Урядові інституції Української Держави, що визнали Ми за добро для зміцнення сили Нашої Держави, відродити козацтво по всіх місцях*

його історичного істнування на Вкраїні, покликуючись в основі його відродження на ті козацько-лицарські традиції, які донесла нам історія наша з доби минулої боротьби Козацької України за свою волю«.

Цілий Універсал складався з 15 параґрафів.

§ 1. »На чолі відновленого козацтва стає Ясновельможний Пан Гетьман«.

§ 2. »Відновлення козацтва має своєю метою відродження славетного минулого України і забезпечення державности рідного краю, а також виховування виростаючого та будучих поколінь у фізичному та моральному здоровлі і в напрямі взаємної братерської допомоги та щирої прихильности до Батьківщини на чолі якої стоїть Я. П. Гетьман«.

§ 3. »Козачі громади уявляючи з себе військову орґанізацію, разом з тим прямують до завдань фізичного і духового розвою козацтва, а рівнож до завдань як взагалі культурно просвітного, так і економічного характеру«.

В наступних параґрафах говориться про орґанізацію Козацтва: Сотні складають полк, по можливости в межах повіту, полки в межах ґуберній обєднуються в кіш. Кошового отамана призначав безпосередньо П. Гетьман, котрому кошовий безпосередньо підлягав. Велика Козача Рада складалася з президії з 11 осіб, 12 додаткових членів вибираних президією, 9 вибираних на місцях членів і почесних членів. Далі говориться про вибір місцевих рад, їх орґанізацію і характер праці. Кошти на відновлене Козацтво мав визначити окремий закон.

По параґрафах слідує отсей заклик: »*Великий Народе Український, Ти бачиш тепер, що настав той щасливий час, коли думки Твої і мрії, які глибоко сиділи в серці кожного щирого сина України, перетворюються в дійсність. Тепер Ти будеш мати ту національну військову силу, на якій відібється дійсне Твоє національне обличча, та Твій хист і Твій патріотичний вогонь любови до рідного краю, який 250 років тому назад палав невгасно в серцях Твоїх славних прадідів; лицарські події їх, широка слава, яка лунала і лунає в національних піснях по всій Україні від краю до краю, і велика історія українського життя й лицарської козачої праці, яка так близька Тобі, Народе Український, і про яку так щиро співає в своїх думах незабутній співець України — будуть міцною підставою, щоб зацвіла знову як мак пишним цвітом Велика, багата Україна під захистом рідного Козацтва. Ми певні, що Воно не дасть Батьківщини на поталу ворогам нашим*«.

Далі Пан Гетьман закликає »нащадків славних лицарів« з честю носити козацькі жупани, щоб не вкрити їх та клейнодів козацьких соромом-ганьбою і не заплямувати великих славних сторінок нашої історії, якими ми досі пишалися. Також просить благословення Всемогучого Бога на всіх вірних синів України.

Кінчається Універсал величними словами:

»*Най тіні великих предків наших дадуть всім нам міць і силу правдиво й чесно виконати те велике завдання, яке зараз стоїть перед Нами і Державою Українською*«.

Мимохіть пригадується тут, що було головним »закидом«, який наші руїнники всяких красок робили 10 літ Гетьманові Павлові. Кожна людина, котра хоч трохи цікавилась публичним життям, знає, що той

»закид« звучав приблизно так: »Гетьман Павло не був українським Гетьманом!« або навіть: »не був Українцем«...

Запитаємо: Чи такий універсал, який ми тут навели, міг видати і підписати своїм іменням »неукраїнський« Гетьман або »взагалі не-українець«?.. Чи ціль, яку хотів перевести в життя цей універсал, міг взагалі леліяти в душі або підписати »не-українець?«

Та що про це й говорити: факти говорять за себе — і тодішні й теперішні. Багато з тих, що закидали Гетьманові »ворожість« до України, опинилося на службі у ворогів України, а Гетьман як держав, так досі держить високо незаплямлене знамя української державности.

* * *

Окремим від Універсалу розпорядженням на кошових отаманів призначено солідних старшин-Українців.

Ідею відродження станового Козацтва навіть неможна порівняти (щодо глибини замислів і сил розуміння історичної традиції) з ідеєю штучного творення Центральною Радою т. зв. »Вільного Козацтва«, яке не надавалося для оборони України, як неспоєна ніякою органічною звязю збиранина молодих парубчаків, нездисциплінованих і пересякнутих духом бунтарства.

V.

Глибокій ідеї Гетьманського Універсалу не було суджено здійснитись. Склалося на те богато причин: крах центральних держав, віковий національний занепад України, у великій мірі безоглядна боротьба українських соціялістично-радикальних партій проти своєї Держави, виступ збунтованих Січових Стрільців під проводом галицьких старшин які замість іти на оборону Львова, — де від двох тижнів велася боротьба, — пішли на бій зі своєю власною Державою. Але може найбільшою причиною було те, що наша тодішна замотиличена інтеліґенція далеко не доросла до ідеї традиційної Гетьманської України. Не було на цілу Україну навіть одної тисячки інтеліґентів, які зрозумілиб ідею Гетьманського Універсалу, які за короткий час моглиб помогти зорґанізувати здорові сили народа.

Відпорна на анархію сила не була зорґанізована. А незорґанізованість се саме той тяжкий промах у всіх рухах, за які жорстоко карає історія.

Возьміть під увагу ілюстраційний приклад орґанізованости та дисципліни — большовизму, що розмірно малою силою 500.000 комуністів тримає 150 міліоновий край у послусі. Пропорція 1 : 300.

Забутий Універсал встає в нашій памяти, як один зі способів до опанування і виховання невиробленої української стихії в державницьких традиціях: одночасно прикладом-схемою до орґанізаційного чину в мабуть недалекій будуччині. Підростаюче молоде покоління гетьманців-державників повинно твердо затямити аксіом, що добра орґанізація заступає часто навіть політичний досвід*).

*) Для молодого галицького покоління, необізнаного зі ситуацією на Наддніпрянщині 1918 р. слід тут замітити, що тема торкається тільки Наддніпрянщини, де політична, економічна і суспільна структура її була зовсім відмінна від Галичини. А також, що терміну Універсала »отаман«, як титулу нерегулярного військового старшини не можна мішати з поняттям ранґи »отамана« в Галицькій Армії, а ще більше з титулом »отаман« ріжних амбітних дрібних ватажків, що пустошили пізнійше Україну.

»закид« звучав приблизно так: »Гетьман Павло не був українським Гетьманом!« або навіть: »не був Українцем«...

Запитаємо: Чи такий універсал, який ми тут навели, міг видати і підписати своїм іменням »неукраїнський« Гетьман або »взагалі не-українець«?.. Чи ціль, яку хотів перевести в життя цей універсал, міг взагалі леліяти в душі або підписати »не-українець?«

Та що про це й говорити: факти говорять за себе — і тодішні й теперішні. Багато з тих, що закидали Гетьманові »ворожість« до України, опинилося на службі у ворогів України, а Гетьман як держав, так досі держить високо незаплямлене знамя української державности.

* * *

Окремим від Універсалу розпорядженням на кошових отаманів призначено солідних старшин-Українців.

Ідею відродження станового Козацтва навіть неможна порівняти (щодо глибини замислів і сил розуміння історичної традиції) з ідеєю штучного творення Центральною Радою т. зв. »Вільного Козацтва«, яке не надавалося для оборони України, як неспоєна ніякою органічною звязю збиранина молодих парубчаків, нездисциплінованих і пересякнутих духом бунтарства.

V.

Глибокій ідеї Гетьманського Універсалу не було суджено здійснитись. Склалося на те богато причин: крах центральних держав, віковий національний занепад України, у великій мірі безоглядна боротьба українських соціялістично-радикальних партій проти своєї Держави, виступ збунтованих Січових Стрільців під проводом галицьких старшин які замість іти на оборону Львова, — де від двох тижнів велася боротьба, — пішли на бій зі своєю власною Державою. Але може найбільшою причиною було те, що наша тодішна замотиличена інтеліґенція далеко не доросла до ідеї традиційної Гетьманської України. Не було на цілу Україну навіть одної тисячки інтеліґентів, які зрозумілиб ідею Гетьманського Універсалу, які за короткий час моглиб помогти зорґанізувати здорові сили народа.

Відпорна на анархію сила не була зорґанізована. А незорґанізованість се саме той тяжкий промах у всіх рухах, за які жорстоко карає історія.

Возьміть під увагу ілюстраційний приклад орґанізованости та дисципліни — большовизму, що розмірно малою силою 500.000 комуністів тримає 150 міліоновий край у послусі. Пропорція 1 : 300.

Забутий Універсал встає в нашій памяти, як один зі способів до опанування і виховання невиробленої української стихії в державницьких традиціях: одночасно прикладом-схемою до орґанізаційного чину в мабуть недалекій будуччині. Підростаюче молоде покоління гетьманців-державників повинно твердо затямити аксіом, що добра орґанізація заступає часто навіть політичний досвід*).

*) Для молодого галицького покоління, необізнаного зі ситуацією на Наддніпрянщині 1918 р. слід тут замітити, що тема торкається тільки Наддніпрянщини, де політична, економічна і суспільна структура її була зовсім відмінна від Галичини. А також, що терміну Універсала »отаман«, як титулу нерегулярного військового старшини не можна мішати з поняттям ранґи »отамана« в Галицькій Армії, а ще більше з титулом »отаман« ріжних амбітних дрібних ватажків, що пустошили пізнійше Україну.

Д-Р. ІГОР ЛОСЬКИЙ

Юрій Немирич
Канцлєр Великого Князівства Руського

У життю кожної нації є так звані героїчні періоди. Є це ті періоди, коли реалізуються, набирають тіла і крови ірраціональні хотіння нації, що у півсвідомій може формі століттями перед тим тиняється. Переводять у життя ці хотіння ліпші люде нації, люде, що їх називають героями. Імя цих героїв овивається леґендою, життя їх і чини робляться власністю цілої нації. Память про них є тим джерелом, у якому нація черпає силу до дальшої боротьби.

Для Української нації таким героїчним періодом є середина XVII-го віку, а тими героями Гетьман Хмельницький і його співробітники та ближчі спадкоємці. Завдання, що їх поставили перед собою ці наші предки ще не здійснені. Тому з особливим пієтизмом мусимо ставитись до памяти цих наших героїв.

Життю і діяльности одного з них, Юрієві Немиричеві подкоморію Київському а потім Канцлєрові Великого Князівства Руського є присвячений цей нарис.

Віддаємо собі цілковито відчит, що дуже а дуже немовний цей життєпис. І це врешті цілком зрозуміле. Зла іронія судьби захотіла, щоб цей короткий період у історії нашої землі — у середині XVII-го віку, коли здавалось, що у кривавих змаганнях мають народитись на Україні нові форми національного державного життя став трактуватись, замісць того, яко період »возсоєдиненія Россіи« з одного боку чи яко »хлопський бунт« проти Річи Посполитої з другого.

І цілком ясно, що у синодику борців за »возсоєдиненіе« для Немирича місця бути не може. Ще менше інтересу уявляє собою він для тих, для котрих він »zdrajca ojczyzny«, що підняв на неї »dłoń swiętokradzką« і »podał imię swoje i pamięć w ohydę u potomnych«*) Сама присутність цього маґната у козацькому таборі дратує польських істориків, бо порушає їхнє трафаретне трактування цілої епопеї Хмельниччини, як звичайної жакерії.

Мало знайшов собі признання Немирич і в сучасній українській історіоґрафії. Ця історіоґрафія, що знижує ве-

*) Łukasiewicz - Jerzy Niemiricz — Biblioteka Warszawska 1860. II.

личний період нашої історії до повстання українських народніх мас проти гноблячих їх панів, і яка звикла цікавитись лише негативною стороною Хмельниччини, льогічно мусіла мало уваги присвячувати Немиричу.

II

Родина Немиричів, гербу Клямри, належала до старовинної шляхти Київської землі. І в переломову для українсько-руської шляхти добу XVII-го віку, Немиричі зуміли втриматись на висоті свого економічного добробуту. Взагалі характерними рисами цілої родини були величезний сприт і енергія у поліпшенню свого маєткового і соціяльного становища. Ця риса сполучалась у них з певною непосидючістю і горячим буйним темпераментом — який виливався у постійні конфлікти з родичами і сусідами.

Вже у 1535-у році зустрічаємось з Івашком Немиричем, який підписується дідичем Черняхова, що лежить у двох милях від Житоміра. Оскільки впливовою і маєтною людиною був цей Немирич свідчить хочаби те, що першу свою жінку взяв він собі зі знатної родини Сапігів.

Слідуюче покоління все збільшувало родинний маєток. Так син згаданого Івашка — Есин, мав бути згідно з даними, що знаходимо у пізнійшого історика, власником »трийцяти міст і трьохсот сіл«*). Цифри, без сумніву пересаджені, але які вказують на те, що маєтности Есина в дійсности були великі. Цей же Есин у 1588-у році зайняв уряд судді Київського.

Ми не можемо спинятись тут докладно на родинній хроніці Немиричів. Хочемо лише навести оден факт надзвичайно характерний для цілої родини, у якім змальовується виразно їх темперамент. Ми хочемо згадати у кількох словах драму, що відігралася у родині згаданого судді Київського, майстерний опис якої знаходимо у Ролле в його „історичних оповіданнях“ (Antoni — Opowiadania Histor. ser. III. t. 2. — 1882). Це був конфлікт поміж старшим сином судді Матвієм і хорунжим Київським Грегором Бутовичем. Конфлікт цей виник на романтичному грунті. Героїнею його була молода донька Рея - Ева державця Немиричів. Ця остання була закохана у Бутовича — але Матвій майже силоміць примушує її вийти

Wincenty Wątrobka — Panegirik — 1775 (ціт. за Antoni-м).

за себе. Цей шлюб з примусу, мав стати джерелом кількох кривавих зустрічей поміж чоловіком і коханком. Врешті Немирич мусить уступити. Він погоджується на розвід і Ева виходить за Бутовича. Але Матвій не може так легко забути за цю справу. Через деякий час коли молоді їдуть десь на гостину, він нападає на чолі цілого натовпу озброєних слуг на них і тяжко ранить Бутовича. Ми наводимо тут лише оден цей випадок, але коли ми перечислимо цілу історію родини, то майже у кождому поколінню знайдемо кілька таких драм....

Згаданий Матвій, що дістав у спадщину від батька Олевськ і брат його Андрій, який осів у Черняхові стали родоначальниками двох ліній Немиричів, які далі в історії відомі як Олевська і Черняхівська. Всі Немиричі були на початку православними і належали навіть до великих ревнителів благочестя. Але Андрій дід Юрія, який нас цікавить — одружився з Хребтовичівною родом, що належала до популярної тоді у Речи Посполитій антітрінітарської секти „Pia matrona", як називав її тогочасний історик реформацій у Польщі — Любінецький.

З її входом до родини приходить новий елемент — це нововірство. Дальша історія Черняхівських Немиричів звязана з історією нововірства на Україні. Особливо це торкається того покоління їх, до якого належить головно постать цього нарису — Юрій Немирич. Тому ми не можемо перейти до дальшого, не зясувавши собі принаймні у кількох словах походження і долі нововірства на Україні.

III

Друга половина XVI-го і перша половина XVII-го віків були дуже бурхливою епохою у духовному житті цілої тогочасної Речи Посполитої. Хвиля реформації, що заляла була протягом XVI-го віку цілу Европу, не зупинилась на межах польських. Навпаки, з цілком несподіваною швидкістю почав ширитись реформаційний рух на цілих теренах Речи Посполитої. Найбільш ріжноманітні розгалуження, знаходили собі тут прихильників. Починаючи з головних визнань: — лютеранського, кальвінського і гуситського а кінчаючи на ріжноманітних сектах, що їх загально називано антітрінітарськими (бо характерною рисою всіх їх було те, що вони поборювали догмат святої Тройці). Ми не можемо ставити тут діягнози,

чому так легко всі реліґійні рухи ширились на Сході Европи. Без сумніву ділали тут ті самі причини, що і в Европі — тогочасний занепад католицької Церкви і рівнобіжно йому кріза світогляду, що характеризували цю переломову епоху. Переоцінка духовних вартостей у тогочасній західній Европі, не могла не зачепити польську а за нею і руcько-українську шляхту, які давно вже були втягнені у загальне духове життя Европи.

В католицькій Польщі діяли і специфічні причини, — як певний економічний а головно політичний антаґонізм поміж шляхтою і духовенством — хоча тяжко цьому мотивові надавати таке домінуюче значіння, як це роблять деякі історики польської реформації, прикладом проф. Карєєв.*)

Але що засадниче, що ріжнило польську реформацію від реформацій в німецьких землях, це була її поверховість. Можна так чи инакше оцінювати европейську реформацію, але ніяк не можна заперечити, що вона явилась наслідком дуже поважної кризи в світогляді тогочасного Европейця. Коли врешті той підхід до реліґії, який був у протестантизмі привів до повного упадку всякої реліґійности, то в початках у реформації був своєрідний реліґійний підйом. Перші вожди реформації і їх адепти були по свойому глибоковіруючими людьми. Інакше було у Польщі. Реформаційному рухові тут цілковито бракувало того внутрішнього реліґійного підйому, який був на Заході. Джерелом переходу на нововірство у богатьох скептицизм — скептицизм шляхтича, що побував в Европі і вкусив від „древа пізнання" поганського Ренесансу. Рефомація для цього шляхтича була просто европейською модою. І так само, як тепер часто самі радикальні напрямки европейської чи то в політиці, чи у мистецтві, чи літературі — знаходять собі численних адептів на Сході Европи лише тому, що вони є такби сказать „останнім криком" европейської моди, так і тоді самі скрайні напрямки реформації — лише з огляду на цю свою скрайність знаходили жвавий відгук у Річи Посполитій. Завдяки цій поверховости реформація після такого на перший погляд буйного розцвіту, зазнає в Польщі дуже швидко повного занепаду.

Не мало сприяла поширенню реформації та віротерпимість, яка панувала у тогочасній Польщі. Віротерпимість,

*) Исторія Реформаціи въ Польшѣ.

яка була лише вислідом того неладу, що був характерним для внутрішних відносин в Річі Посполитій. Джерелом цього неладу була відсутність якогось одного всіма однаково поважаного авторітету. Три чинники, які знаходились у боротьбі поміж собою — королівська влада, шляхта і духовенсто, часто потребували собі спільників у лиці протестантів і використовували їх. Розуміється лише до того часу, коли оден з цих чинників — католицьке духовенство не стало на ноги і спираючись на авторитет, — джерело якого знаходилось поза межами Річи Посполитої, — не почав рішуче і дуже успішно поборювати протестантизм.

Втягнена в загальну орбіту духового життя Річи Посполитої — південна і західна Русь, не могла не відчути на собі впливу реформаційної хвилі, що сунула із заходу. Ґрунт для реформації був тут до певної міри приготований тими місцевими єресями, які давно вже були на Україні і Білорусі.

Відома на Сході єресь »жидовствующих« по всім даним почалась на Україні, а потім вже прокинулась на Московщину де дуже поширилась. Дійшло до того, що на патріяршому столі знайшла ця єресь свого адепта. Згодом, коли проти неї розпочались репресії і жидовствующі мусіли еміґрувати — то багато з них опинились на Білорусі а потім на Україні. Поскільки ця єресь відома, то можна знайти в неї багато спільного з крайніми напрямами европейської реформації. Це мабуть і пояснює, що якраз в руських землях найбільш прийнялись антитрінітарські секти, під ріжними назвами: соціян, аріян, нурців і инших, бо ґрунт для них був уже підготований місцевими єресями.

Вже у кінці XVI-го віку скаржиться Курбський у листі до князя Острожського, що богато людей кинулись „в пропасть єреси лютерскія и других различних сект". Алеж як ми знаємо і сам Острожський мав у своїому окруженню представників цих єресей. Помалу нововірство захоплює все ширші кола українського суспільства. А до самих чільних представників його на Україні треба зарахувати Черняхівських Немиричів, до яких вже час повернути.

(Дальше буде).

Диктатори можуть виростати серед уже державних націй, але сотворені були всі державні нації династіями, а не найбільшими навіть здібностями одної людини. *В. Липинський*

БОРИС МОНКЕВИЧ

Лисенко і українська пісня

(В 85-ліття уродин і 15-ліття смерти Миколи Лисенка).

Ні!.. не дамо ми свої пісні
На сміх заклятих ворогів!
Розбийтесь, гуслі дорогії,
Порвіться струни, всі у раз,
Як я рукою на чужині
Діткнуся тільки но до вас!
Ізсохни ти, руко лукава,
Як тії струни колихнеш,
Закаменій ти, мій язику,
Як рідну пісню но почнеш.

Цей відомий нам плач вавилонський, так чудово перекладений Степаном Руданським в віршовній формі, кидає певне світло на відношення в ті часи жидів до своєї духової культури, до своєї народньої творчости під час вавилонського полону.

Вони завше уважали себе вибраним народом з вищою культурою і тому рахували понижуючим для себе розносити цю культуру серед других народів, котрі були їх хвилевими переможцями, але котрих культурний рівень був далеко нищий.

Але це був старовинний світ. В наші часи кожна нація одна перед другою старається видобути з своїх нетрів усі найкращі прикмети, усі придбання свого культурного і інтелєктуальнього життя; старається як найбільш поширити серед народів світу все те, чим одріжняється від инших і які можливости вона заховує в глибині своєї народньої душі.

Цей напрямок особливо розвинувся в першій половині XIX століття. Тоді звернено увагу на те, що культурних скарбів і цінностей треба шукати в самому народі.

Україна довго спала сном змученого невільника. Ніхто не звертав уваги на скарби нашої народньої творчости, ніхто не догадувався з початку, що й український нарід може мати своє оригінальне і прекрасне.

Аж ось обізвався словами віщими наш незабутній Тарас:

»Наша дума, наша пісня
Не вмре, не загине; —
От де люди наша слава,
Слава України«.

Але ці слова Шевченка переросли нашу тодішню інтеліґенцію. Мало хто міг одшукати ту красу, то джерело натхнення і захоплення, яке знаходили Шевченко і Гоголь в нашій народній творчости. Гоголь говорив: »життя моє — це пісня«. І як не були розбіжні погляди у цих двох поетів на українську літературу і культуру, — однак українська пісня, українська народня творчість вязала їх родинним звязком, як одна мати зєднує двох інакодумаючих синів. Нарешті в наших дослідників почало потрохи добуватися на божий світ те, що ховалося в темряві тодішньої байдужности.

Кожна нова дума, кожна нова пісня заохочували цих дослідників до дальшої праці, до дальшого шукання. І вже один з перших дослідників Зоріян Доленга-Ходаковський писав у свому щоденникові.:

»Єсть ще на землі щастя тинятись поміж народом, жити поетичним життям селянства. Який же я щасливий у своїй світині, з моєю вбогою стравою, коли мені оповідають старі люди згадки свої і бажання. Серед народу живе чеснота, серед народу живе поезія. Зле ж серце має той, хто не кохає народу всією силою братерської любови«.

Але перші дослідники не були певні чи має яку вартість їхня праця. Навіть князь Церетелів в своїй книжці »Опытъ собранія старинныхъ малороссійскыхъ пѣсней«, дивиться на українську мову як на »устарѣлое нарѣчіе не меныє другихъ языковъ способное къ поэзіи«.

Безумовно, що пізніщі дослідники, як Срезнєвський, Бодянський і Максимович показали світові всю красу української народньої творчости, але всі вони були тої думки, що ця творчість »видимо дряхлыетъ и доживаетъ свой послѣдній вѣкъ«.

Але тим чим був Шевченко для української літератури, чим був Кропивницький для українського театру, тим для української пісні був наш композитор Микола Лисенко, котрого тепер називаємо батьком української музики.

Минає якраз 15 літ від того часу, коли зійшов в могилу той, чия кобза так гучно бреніла, відзиваючись на кожний подих українського життя, чия прозора чарівна пісня чудовим тимпаном лунала по всій Україні, сягаючи до найглибших кутків нашої душі, викликаючи в ній найкращі естетичні і громадські почування. Він показав усім, що українська народня творчість не »драхлѣетъ«, і не »приходить к угасанію« а навпаки відроджується і виступає на арену світової культури.

І ці золоті струни божественного Орфея задзвеніли тоді, коли над нашою безталанною країною нависли чорні і безпроглядні хмари, коли ввесь обрій українського культурного життя обхопила безпросвітня темрява. Указом 1876 року приголомшено українське слово. В серця найзавзятійших борців вступили зневіра та розпука, а в серця інтеліґенції ще гірше — бо апатія і байдужність.

І якраз в цей час по всій Україні луною котився Лисенків спів. Він будив людей не давав їм спати, закликав до напруженої, витрівалої праці для свого народу. І мов маленький клаптик весняного блакитного неба серед безконечних хмар цей спів викликав в душі кожного надію на кращу долю. Він показував, що не всьо ще загинуло, що боротьба продовжується, що час перемоги прийде. Коли жиє наша пісня, то жиє наша національна душа і віра в перемогу.

Уроджений на Україні в 1843 р. Микола Лисенко отримав відповідну музичну освіту в Липській консерваторії, котру скінчив в 1869 р. відтак оселився в Київі.

Від 1869 до 1876 р. він працює над Кобзарем Шевченка добираючи до слів Шевченкових музику базовану на українських народних мотивах. Збирає велику кількість народних пісень і гармонізує їх.

Рік 1873 приносить епоху в культурному житті україн. народу — це було народження української національної опери. На сцені Київського оперового театру виставлено перший раз »Різдвяну ніч« Лисенка.

В осени того року виїзджає Лисенко до Петрограду, де пробув два роки, студіюючи науку інструментації під проводом Римського-Корсакова.

За цей час композиторська діяльність Лисенка обіймає ріжні форми музики, а плідність його надзвичайна. Взагалі Лисенко написав кілька опер, опереток, кантат, багато творів орхестрових, пісень сольових, фортепянових, то що.

Головна заслуга громадської діяльности Лисенка се організація українських хорів у Київі і Петрограді. Ці хори виконували його власні композиції, котрі він спеціяльно для них писав. Концерти ці мали великий успіх і Лисенко придбав собі велику популярність серед суспільства.

Але російська музична критика поставилась до Лисенка і його творів дуже неприхильно. Вона йшла слідами літературної критики »неістоваго Вісаріона« до творів Шевченка.

В той час в Петрограді велику ролю відогравав гурток молодих композиторів під проводом талановитого Балакірова.

Все це були в більшости нефахові музики, запалені адепти нового реалістичного напрямку в музичному мистецтві. Так напр. Римський-Корсаков моряк, Бородін професор хемії, Кюї — військовий інжинір.

Гурток цей був загально знаний в Петрограді і захопив в свої руки цілий вплив і критику в музичному мистецтві »Сєвєрной Пальміри« Перед в ньому вів Цезар Кюї.

Безумовно, що цей гурток, (або »кучка«, яко його називали тоді) не був безсторонний в оцінці музичних творів і тільки хвалив своїх членів, натомість, що »не наше — то нічого не варте«.

Вони вороже ставились до такзваної »консервативної музики«, а народню музику визнавали тільки московську.

Щож до української, то ніякої окремої української музики »не было, и быть не может«. Української музики вони не тільки не хотіли знати, а свідомо її ігнорували. Так напр. Римський Корсаков у своїх операх на українські теми: »Майська ніч«, »Ніч перед Різдвом« не використав ні одного українського мотиву. Так само і Чайковський, наче навмисне цурався українських мотивів в операх »Черевички« та »Мазепа«.

Коли Лисенко появився в Петрограді то ця »кучка« ставилася до нього наче прихильно, хотіла звербувати до себе цього молодого і талановитого композитора, тільки при умові щоб він зрікся своєї »хахлаччини« та перейшов на їх віру. Але Лисенко не пішов на те і не покинув для порожньої слави своєї української музи. Ця »хахлацька« упертість страшенно обурила »кучкістів«. На Лисенка, як град, посипались їх критики.

Помимо того Лисенко згромадив біля себе українську академічну молодь, створив з неї чудовий хор, з котрим улаштував низку концертів в салі »Соляного городка«.

Українська пісня набирала щораз то більшої популярности, а разом з нею і Лисенко.

Помалу українська пісня добувала собі права горожанства. Її слухали грузини, поляки, чехи, вірмени, татари, греки, москалі і латиші. Вона голосила цілому світові, що українська нація ще живе, що під чорною заслоною заборони жервіє надія на перемогу.

Повернувши до Київа в 1875 році, Лисенко знов почав свою педагогічну та артистичну діяльність, давав лекції гри на фортепяні, збирав

та видавав на ноти народні пісні, видавав свої »Збірники українських народніх пісень« і улаштовував хорові концерти.

З кожним днем популярність Лисенка росла і ширилась, але представники »офіційної« музики, як напр. члени та співробітники »Імператорського Руского Музикального Общества« в Київі, як і »кучка« в Петрограді ставились до Лисенка коли не вороже то образливо-байдуже, мов непомічаючи його. Київський відділ цього »Общества« цілком ігнорував українську музику, українську народню пісню, дорогоцінні скарби того краю, в котрого культурному осередкови провадила свою роботу ота урядова інституція.

Російська музична критика добре розуміла значіння нашої національної музики в відродженю українського народу. Вона добре знала, якою зброєю ця музика була в руках провідників відродження нації. Але ще більше розуміла вагу цієї пісні російська цензура і адміністрація.

Вони надто вже цікавились українською піснею і звертали на неї дуже пильну увагу. Вокальні твори Шевченка, як напр. кантата »Бють пороги« виходили в більшости без слів.

Посилаючись на указ 1876 р. поліція не дозволила публично виконувати українських співів, а коли дозволила, то не инакше, як в перекладі на московську, або хоч французську, німецьку, жидівську, аби тільки не українську мову.

Але для психіки української маси, для її національної душі вже одні звуки рідної мельодії вистарчали.

Чомуж ця пісня так чарувала слухачів, чому робила такий глибокий вплив на них? Аджеж російська музика була не бідна народніми піснями.

Ціла суть була в самій конструкції української пісні в її своєрідних властивостях. Більша частина українських пісень збудована на стародавніх грецьких ґамах, серед котрих переважно зустрічається: дорицька і лідийська.

Російські пісні збудовані на натуральній ґамі міноровій і мажоровій.

То теж наскільки в піснях українських переважає діятонічний похід, настільки в російських піснях панує всесильно хроматизм.

Так само і ритм двох родів пісень єсть теж одмінний.

В піснях українських ритм переважно звязаний з текстом і тому зустрічаються пісні з тактом*)

Натомість російські пісні відріжняються великою сіметрією в складових частинах, а ритм від початку до кінця пісні пливе без змін.

Отже в вище наведених прикметах полягає уся оригінальність і краса нашої пісні, не говорячи вже про чудовий зміст самих слів.

Можна собі уявити захоплення слухачів, коли вони чули свої рідні мотиви, так різко відмінні від церковно-однозвучних російських пісень.

Українська пісня, завдяки Лисенкові стала на сторожі української культури в ці тяжкі часи лихоліття. Лисенко виніс їх на рівень му-

---

*) Як напр. $^5/_4$ в пісні »Тече річка«, $^6/_4$ »Зажурилась та бідна удівонька« »Ой там із за гори«, $^7/_4$ в піснях »Ой чумаче чумаче«, »Та туман яром«. Зустрічається теж і нерівномірна кількість тактів і часті зміни поділу. Так напр. в пісні: »За тучами за хмарами«, що складається з 17 тактів, зміна поділу тактів наступає аж 7 разів. Як приклади можна навести десятки пісень, в котрих зустрічаються вище вказані прикмети.

зики инших народів і відкрив їй широку дорогу на естраду світового мистецтва.

З цього часу розцвіт української народньої музики посувається великими кроками. Зявились такі гідні уваги наслідувачі Лисенка, як Стеценко, Давидовський, Леонтович, Кошиць, Січинський ітд.

А коли 1919-20 рр. українська пісня репрезентована капелею Кошиця покотилася голосною луною по цілому світові, вона досягнула таких триюмфів, такої слави, якої не передбачали самі Українці.

Але праця Лисенка не скінчилася на популяризації народньої пісні. Він перший створивши українську оперу примінив до неї українські народні мотиви. Його опери »Різдвяна ніч« і »Утоплена«, зробили йому славу як композиторови наскрізь національному.

Характеристична прикмета опер Лисенка це велика роля хорів, котрі автор дуже добре достроює до орхестри.

Опера »Тарас Бульба« тільки тепер дочекалася своєї вистави. Опереток Лисенко написав дві: »Наталка Полтавка« і »Чорноморці«.

Будучи українським патріотом та діячом на полі національної музики, Лисенко заняв одно з перших місць в історії української музики.

Пройшло пятнацять літ від його смерти і нині наша пісня стає цінною прикметою нашого народу.

В. З.

Українська фільософія

Проблєма національної фільософії майже до останнього часу не була трактована з належною увагою й серйозністю; систематичних дослідів над розвитком фільософічної творчости окремих націй, з погляду виявлення в ній національних прикмет, національного світогляду сих націй сливе не було; а в нас українців не було не тільки ніяких дослідів про минуле нашої фільософії, але не було навіть уяви ані про обсяг та границі української фільософії, ані про найвидатніщих фільософів-українців і т. д.

Тимчасом національність має безперечно чималий вплив на фільософічну творчість, особливо на форму й методи фільософічних дослідів, на будову (архітектоніку) фільософічних систем, ітд. Національні елєменти, очевидна річ, знаходять свій вираз і в фільософічних творах, писаних не рідною, а чужою мовою. Отже й українські національні риси можемо й мусимо шукати також у творах, писаних фільософами-українцями на инш. мовах (латинській, німецькій, російській і т. д.),

Останніми роками появилася вже низка праць, у котрих бачимо спроби виявити національний елємент в розвитку фільософічної творчости окремих націй, означити ролю національного характеру в історії фільософії ріжних націй і, нарешті, схарактеризувати фільософічні світогляди сих націй. Найцікавішими (хоч і не завжди вільними від тен-

денційности й повноти) з тих праць треба визнати твори В. Вундта, Г. Когена, П. Наторпа, М. Шелєра, Брейє, Форлєндера, Сорлея, Руджєро, Що до україн. фільософії, перші спроби дослідження її минулого з національного погляду були зроблені ще передше *Климом Ганкевичем* і Др. *Вас. Щуратом:* але Кл. Ганкевич роспоряджав надто обмеженим матеріялом; цікава ж праця Др. Щурата має темою тільки зародки української фільософічної думки в часах т. зв. »українського середновічча.« В 1918 р. написав загальний нарис історії україн. фільософії зі спробою характеристики українського народного світогляду пок. акад. *М. Сумцов*, але ся праця вийшла цілком невдатною, й досі не була надрукована. Нарешті, останніми роками приступив до систематичних і ґрунтових дослідів над минулим україн. фільософії й поклав своїми працями наукові підвалини історії україн. фільософії проф. *Дм. Чижевський.* На особливу увагу заслуговує його праця »Фільософія на Україні,«[1]) видана в 1926 р., котра є історіоґрафічним оглядом української фільософії (від її початків і до новійшого часу) і разом з тим методольоґічним »вступом« (Einleitung) до історії україн. фільософії. Крім огляду праць фільософів українців з походження, проф. Чижевський звертає увагу в сім огляді також на діяльність фільософів-чужинців на Україні (н. пр. німців Шада, Якоба, росіянина о. Скворцова та ин.), оскільки вона звязана була з розвитком української фільософічної думки й мала вплив на українських фільософів, учених, письменників та взагалі на українське громадянство.

Ся праця проф. Дм. Чижевського є результатом довгих і старанних його студій й має дуже велику вартість не тільки для історії україн. фільософії, але й для історії україн. культури, історії україн. Церкви (з котрою стисло звязаний розвій фільософії на Україні) та инш. галузей українознавства[2]). Вся праця складається з 15 розділів: чотирі перші — вступні; 5) Середновічча; 6) Київська Академія в XVII—XVIII вв; 7) *Сковорода*; 8) *Шад* і його учні, 9) Шелінґіянство; 10) Київ. Академія (в першій пол. XIX в.); впливи Геґеля; 11) *Юркевич;* 12) Сфера західних впливів; 13) Впливи фільософії у ширших колах; 14) Матеріялізм і позитивізм; 15) Методольоґи наук; додаток — »Фільософічна література 1921—26 рр.« Сей росподіл матеріялу у деяких частинах не зовсім надається; н. пр. в сім росподілі пропущені ті дослідники фільософії другої пол. XVIII та поч. XIX в., що не належали ані до київської академічної школи ані до школи Шада та шелінґіянців (н. пр. Вол. Золотницький, Ів. Хмельницький, Осиповський, Якоб, його учень Мих. Полетика та ин.); немає розділу, присвяченого ідеалістичній фільософії другої пол. XIX та поч. XX в., яка звичайно не обмежується самим тільки Юркевичем. Деякі розділи в сім росподілі утворені штучно (12-ий і 13-ий), де говориться про фільософів і письменників ріжних напрямів і ріжних періодів; так само до розділу »середновічча« не зовсім вдатно віднесено літературу зжидоватілих і православні та католицькі богословсько-фільософічні

[1]) (*Проф. Дм. Чижевський.* Фільософія на Україні. (Спроба історіоґрафії). Видавництво „Сіяч". Прага, 1926. Стор. 197, 8°.

[2]) На превелике здивуванне й сором, ся дуже цінна книжка проф. Д. Чижевського не знайшла досі, за два роки!, ніякої оцінки в жаднім з українських часописів.

праці XVI — поч. XVII в.; літературу зжидоватілих, здається, вірніше буде вважати за прояв скрайно-протестантського (»реформаційного«) руху на Україні (зжидоватілі, як відомо, злилися потім на Україні з соцініянами чи ново-аріянами); щож до праць православних та католицьких богословів у кінці XVI й на поч. XVII в., то вони — як і сам проф. Чижевський зазначає — належать уже не до середновіччя, а до пореформаційного церковно-релігійного відродження.

Проф. Чижевський використав у своїй книзі дуже багато матеріялу, але всеж таки (почасти свідомо) зробив чимало й пропусків. Перш над усе проф. Чижевський залишив без розгляду праці сучасних фільософів-українців; і через те в його книзі ми не знаходимо повної картини розвитку україн. фільософії в другій полов. XIX та на поч. XX в.[1]). І взагалі огляд української фільософії в XVII, XVIII та першій пол. XIX в. у проф. Чижевського значно повніший, ніж у другій пол. XIX та на поч. XX ст.: досліджуючи фільософію на Україні до полов. XIX в., проф. Чижевський звертає увагу і на дрібних дослідників фільософів, а також і на чужинців, що працювали на Україні (як Шад, о. Скворцов та ин.); розглядаючи-ж новійшу фільософію, проф. Чижевський зупиняється виключно тільки на найвидатніших (померших) фільософах-українцях, які виразно виявили свій звязок з Україною; отже залишаються без уваги фільософи-чужинці, що працювали в другій пол. XIX та на поч. XX в. на Україні (серед них деякі дуже видатні, нпр. *Ол. Козлов*), фільософи-українці, які не виявили виразно свого звязку з Україною, (хоч по суті деякі з них як найяскравіше висловлюють у своїх поглядах і творчості істотно-українські національні риси, спільні всім найвидатнішим мислителям-українцям[2]) і нарешті менш визначні фільософи-українці, з котрих проте деякі користувалися значним впливом і вже через те заслуговують на згадку. Нарешті, де-котрих представників української фільософії другої пол. XIX — поч. XX в. проф. Чижевський пропустив, очевидно, просто випадково, в тім числі: славнозвісного методольога й соціольога *Максима Ковалевського* (члена україн. громади у 1-ій російськ. Держ. думі, † 1915 р.), заслуженого методольога-історика *Ів. Лучицького* (1825—1918), оригінального історіософа *Л. Мечникова-Спадаренка* (1838—1888), видатного педагога, що писав між инш. і в справі заведення україн. мови у школі на Вел. Україні, *Кост. Ушинського* (1824—1870) та ин.[3]).

---

[1]) Подекуди, але звичайно в дуже малій мірі сю прогалину заступає додаток — »Укр. фільософічна література в 1921—26 рр.«; тим більше, що огляд сей неповний; особливо багато пропущено в нім праць, виданих на Вел. Україні.

[2]) До таких мислителів-українців з походження, але зовнішно не звязаних або дуже мало звязаних з Україною, належать найбільший сх.-словянський письменник і фільософ *Федір Достоевський*, *Мик. Данилевський* та *А. Білий*. В творчости й світогляді їх знайшли дальший і глибший розвиток ті суто-українські елєменти, яких зародки бачимо у Сковороди та в українській ліриці XVIII в. і потім — яскравіше — у Г. Квітки, М. Гоголя, М. Костомарова та ин. На українське походження та українські й католицькі елєменти в творчості й світогляді Достоевського звернув увагу російський дослідник *С. Любімов* у ст.: Ф. М. Достоевський. К вопросу об его происхождении« (»Литерат. Мысли,« Петрогр., 1923, кн. I). Тема ся заслуговує спеціяльного досліду.

[3]) З инш. фільософів-українців та чужинців, що працювали на Україні в другій пол. XIX та на поч. XX в., крім зазначеного вже нами *Олекси Козлова* (1831—

З дослідників фільософії XVIII в. вартих уваги, не згаданий в книзі проф. Чижевського *Вол. Золотницький*, один з перших українських фільософів-правників, автор кількох фільософічно-правничих статтів, короткого курсу природного права (вид. в 1764 р.), »Наставленіє сыну« (вид. в 1796 р.) та ин.; далі цікаво булоб перевірити відомости І. Борщака про фільософічно-правничі елєменти в писаннях Гетьмана Пилипа Орлика: слідби було згадати ріжні переклади фільософічних творів, зроблені українцями в XVIII в.; окремої згадки варта велитенська праця над перекладами Отців Церкви *Паїсія Величковського*, реформатора сх.-словянського православного монашества (1722—1794), і т. д.

З дослідників фільософії першої полов. XIX в. проф. Чижевський не звернув чомусь уваги на *о. Ф. Сидонського* (1805—1873), одного з представників київської духовно-академічної еклєктичної фільософії (в якій лучилися впливи православної богословії з німецьким післякантівським ідеалізмом); зовсім не згадані: харківськнй професор *Як. Кронеберґ* (1788—1838), шелінґіянець, автор дуже гарних творів з естетики та київський проф. *Кост. Неволін* 1806—1855; у Київі був у 1835—1843 рр.), автор першої в усій Европі »енцікльопедії правознавства« в ідеалістичнім дусі, писаної під впливом Шелінґа, Геґеля та німецької історичної школи права (вид. в 1839—1840 рр.). Менше визначних дослідників (як от *Я. Толмачов*) не згадуємо з огляду на брак місця. Більше уваги треба, на наш погляд, звернути на Мик. Гоголя та М. Костомарова; Костомаров цікавий для нас і яко релігійний мислитель, і яко методольоґ історії та історіософ, і яко суспільно-політичний мислитель і письменник[1]).

Які загальні висновки можна зробити на підставі досліджених уже матеріялів до історії україн. фільософії?

На думку проф. Чижевського, покищо не можемо ще підвести певних висновків, а хиба тільки висловити деякі провізоричні міркування. По-перше, Україна, як і все »словянство в цілому,« — каже проф. Чижевський, — не має ще ніодного »великого фільософа;« „з другого

1901), представника »панпсихізму« (ідеалістичної доктрини, створеної під впливом Ляйбніца й Тайхмюлєра), слідби згадати дослідників суспільно-політичної фільософії: харківськ. проф. *Стоянова* (працював у 1860—1870 рр.); *Олександра Градовського* (1851—1891; йому належить, між инш., гарна розвідка про політ.-фільософію Геґеля); *Мик. Ренненкампфа* (київськ. проф. з 1869 р., автора дуже поширеного курсу фільософії права); видатного методольоґа історії *Ів. Лучицького* (1865—1919), методольоґа-економіста, акад. Укр. Академії Наук *Вол. Левитського* († 1926), фільософа-позітивіста *Матвія Троїцького* (1835—1899) та инш. З великих, европейської слави, учених — українців, що — не будучи фаховими фільософами — писали популярні фільософічні твори, варто згадати *І. Мечникова* (славнозвісного біольоґа) та *Мик. Стороженка* (історика зах.-европ. літератур). Варто б згадати й деяких українських критиків, що порушували у своїх статтях етичні та естетичні питання, н. пр. *М. Євшана-Федюшку* († 1919), *Ів. Стешенка* († 1918; йому належать між инш. кілька нарисів про етику Винниченка) та ин. З огляду на брак місця, обмежуємося цими вказівками.

[1]) Ще б варто було згадати *Мих. Каченовського* (1775—1842), вихованця Харківськ. Колеґіюму, видатного у свій час історика й критика, професора естетики, історії літератури та історії, найбільш відомого своїми оригінальними історичними концепціями; він був творцем скептичного напряму в сх.-словян. історіоґрафії

Цікаво булоб іще зазначити твори з естетики, з етики та з педаґоґіки деяких україн. письменників першої пол. XIX в., нпр. *П. Белецького-Носенка.*

боку, й ті фільософічні течії й окремі представники фільософічної думки, що їх мало словянство, часто виявляли дуже сильний ухил до проблєм, що власне виводять із меж теоретичної, чистої думки у практичне;« нарешті, через занепад національно-культурного життя, »українські сили знаходили працю лише на національно-чужому культурному ґрунті.« З тих причин історик україн. думки має справу з матеріялом, у якім — на погляд проф. Чижевського — »лише неясно, нерізко« виявляються своєрідности українського духа. З приводу сих уваг проф. Чижевського, мусимо однак зазначити передусім, що його твердженнє, ніби »словянство... не має ще ніодного великого фільософа« безперечно перебільшене: східне словянство має великих фільософів, має й фільософа світового значіння — *Фед. Достоєвського*, котрого можна і треба вважати попередником і навіть у великій мірі родоначальником тих напрямів у сучасній европейській фільософії, які дослідник найновішої фільософії Мюлєр-Фрейенфельс влучно обєднує під спільною назвою »фільософії життя«; другим великим сх.-словянським фільософом, котрого значіннє та широкий вплив виявилися щойно в останнім часі, є *Вол. Соловйов*; означити його ролю й дати оцінку нині ще досить важко й завчасно; так само як і оцінити ролю та вартість декого з сучасних сх.-словянських фільософів. Натомість слушною є увага проф. Чижевського, що майже всі видатні словянські мислителі (починаючи зі *Сковороди* й кінчаючи *Вяч. Липинським*, *В. Зіньковським*, росіянами о. Флоренским, о. Булґановим, Арсєньевим, Бердяєвим, »евразійцями« та ин.) виходили за межі теоретичної, »чистої« фільософії у сферу »практичної« думки; про те саме в останній час бачимо серед сх.-словянських мислителів — і видатних представників »чистої« фільософії, як Лоський, Франк. Але не можемо погодитися з поглядом, що »епохальну ролю й значіннє в історії фільософії може придбати лише суто теоретична постать,« а тим більше, що для виявлення прикмет національної фільософічної думки не можуть бути якнайліпше використані твори тих мислителів, що зєднують фільософію зі сферою »практичної« думки (як Сковорода, М. Гоголь, Ф. Достоєвський, Вяч. Липинський та ин.). Більше труднощів для виявлення тих прикмет справляє обставина, що майже всі найвидатніші мислителі-українці XIX й поч. XX в. працювали, а почасти й до нині працюють на російськім націон.-культурнім ґрунті (М. Гоголь, П. Юркевич, Ф. Достоєвський, М. Данилевський, А. Білий, М. Туган-Барановський, Б. Кістяковський, В. Зіньковський та ин.), при чому деякі з них (Достоєвський, Данилевський, Білий) зовнішно навіть не мали виразного звязку з Україною. Тому дійсно важко означити межі української й російської фільософії.

В кожнім разі, деякі загальні міркування про характеристичні прикмети україн. фільософічної думки й нині можна й треба вже висловити. При тім, як слушно підчеркує проф. Чижевський, мусимо звертати увагу не на пересічних дослідників (котрі до того ж часто цілковито підпадають під чужі впливи), а на найяскравіші, найвидатніші таланти, у творчості котрих найсильніше відбивається національний дух.

Українська фільософія повстала під впливом, з одного боку, східнохристіянської патристичної фільософії (зокрема св. Іоана Дамаскина), з другого — зах.-христіянської т. зв. »схоластичної« фільософії

(особливо, св. Томи Аквінського), у найближчім звязку з богословською наукою і вже хутко виявила »ухил« у сферу проблєм або спільних з богословією або проблєм »практичних.« Отсі риси — виразний релігійний, християнський характер, звязок із богословією, особливу увагу до проблєм »практичної фільософії« (етики, фільософії права, фільософії творчости, історіософії, педагогіки і т. д.) заховала українська фільософія й до нинішного часу, в чому ми переконуємося, переглядаючи працю найвидатніших мислителів-українців Сковороди, М. Гоголя, М. Костомарова, О. Потебні (якого праці мають епохальне значіннє в історії фільософії мови й творчости), Ф. Достоєвського, М. Данилевського, П. Юркевича, В. Зінськовського, Вяч. Липинського та ин. Треба сказати, що це риси, спільні в українській фільософії з фільософією російською, білоруською й болгарською, тобто це риси, властиві всій сх.-словянській фільософії[1]). Щож до фільософії західних народів, то українська, як і вся сх.-словянська, фільософія ближча до фільософії німецької, ніж до французької та анґлійської.

Проф. Чижевський (мабуть під впливом Мих. Грушевського) знаходить в історії української думки певний нахил до протестантизму (чим відріжняється, здається, на його погляд, український світогляд від російського); на думку проф. Чижевського, шелінґіянство ніби-то мало на Україні значно менший вплив, ніж у Росії через свій надто »католицький« характер; нахил до протестантизму знаходить він навіть у М. Гоголя. Всі ці твердження вважаємо помилковими. Протестантизм на Україні ніколи не мав ані глибшого впливу, ані значного поширення; М. Гоголь нічого спільного з протестантизмом не має, а навпаки наближається до католицького світогляду (не підлягає сумнівам вплив на Гоголя також шелінґіянства), про протестантизм Шевченка поважно говорити не можна: погляди Шевченка се мішанина православія, перекрученого католицтва (впливи Ламенé та польських месіяністів) та псевдо-релігійного атеїзму Штравса й Фаєрбаха; не були протестантами

---

[1]) Інакше представляється питаннє про відношеннє української фільософії до чеської та польської. На наш погляд, »словянська фільософія« — як і взагалі словянська культура — як щось ціле не істнує. Спроби деяких дослідників, нпр. *Мірчука*, вказати означити »словянську фільософію,« вийшли невдатні. В кожнім разі, чеська фільософія дуже відріжняється від сх.-словянської; якщо вважати найтиповіщим чеським фільософом *Масарика*, то в нього спільне зі сх.-словянськими фільософами буде лише те, що він також має певний »ухил« у сферу »практичного« мислення; але під той час, коли всі найвидатніші сх.-словянські мислителі будують свій світогляд на релігійних підставах, й зокрема етику свою основують на християнській (православній або католицькій), моральній науці, Масарик розвинув безрелігійну фільософічну систему, в якій важливе місце займає автономна (безрелігійна) етика.

Після вказівок одного з найвидатніших польських дослідників фільософії права, польський національний світогляд у сім відношенню цілковито сходиться з чеським і різко відріжняється від сх.-словянського; сьому ніби-то суперечать такі факти, як польський месіянізм; але мусимо памятати, що ідеольоґами польського месіянізму були в більшості спольщені литовці, білоруси-сини та українці (з українців нпр. о. *Семененко*); та й істота польського месіянізму ще не виявлена всебічно; в кожнім разі, світогляд польських месіяністів, ніяк не можна вважати католицьким. На думку згаданого вже польського фільософа-юриста, в очах видатних польських мислителів релігія й Церква були лише знаряддями до осягнення національної мети.

й Куліш та Драгоманів (порів. розвідку Вол. Дорошенка, де доведена помилковість твердження про протестантизм Драгоманова). Всі найвидатніші мислителі-українці се або щирі й правовірні православні (иноді при тім однак з виразним нахилом до католицького світогляду) або щирі й правовірні католики. Що-ж до впливів шелінґіянства, то — на наш погляд — значіннє його на Україні було і є не менше ніж в Росії; з посеред усіх фільософічних західних течій щелінґіянство та геґеліянство були найбільше поширені як на Україні так і в Росії.

Взагалі, вказати ріжницю між українською й російською фільософічною думкою поки що досить важко. Твердження дечиї, ніби в росіян — переважає містицизм, а в нас — »націоналізм« та »реалізм,« абсолютно невірні; в україн. світогляді, так само як і в російськім, бачимо виразну перевагу реліґійних елєментів, ідеалізму й містицизму; найвидатнішими представниками сх.-словянського містицизму були українці (Сковорода, Величковський, М. Гоголь о. Семененко, Достоєвський та ин.); родоначальниками містичних течій у Росії в новіших часах росіяне цілком слушно визнають українців Сковороду й Величковського. Ріжницю між українськими й російськими мислителями можна вказати покищо хиба більш формальну: в росіян бачимо більшу простолінійність та різкість і загостреність думки, в українців — більшу поміркованість, обережність і ґрунтовність (цікаво н. пр. з сього погляду порівняти: Г. Сковороду і Л. Толстого, »кирило-методіївців« і московських словянофілів, Драгоманова і Бакуніна, позітивіста Лесевича і скрайного матеріяліста Чернишевського, Вяч. Липинського і евразійців, і т. д.).

Очевидна річ, що більш яскраве виявленнє українського світогляду можливе буде тоді, коли по-перше, далі розвинуться досліди над історією україн. фільософії, а головним чином — тоді коли розвинеться українська фільософічна творчість на своїм національнім ґрунті. На жаль, на Вел. Україні нормальний розвій фільософії тепер цілковито унеможливлений примусовим накидуваннєм марксівського світогляду (в лєнінській інтерпретації); але там, куди не сягає рука теперішних господарів Вел. України, бачимо дуже цінні й важливі прояви української фільософічної творчости вже на україн. націон. ґрунті. Найвидатнішими передставниками сучасної україн. фільософії, що розвивається вже на національнім ґрунті, являються Вяч. Липинськи і Дм. Чижевський (котрий є не тільки дослідником історії фільософії, але й фільософом).

Тільки той, хто стоїть понад всякими виборами й понад всякими партіями — той, хто заінтересований у зрості, в скріпленню, а не використовуванню держави, — хто несе за цю державу не часову, а постійну аж до смерти і по смерти перед своїми нащадками відповідальність — тільки Господар Монарх захоче й зможе тих найкращих орґанізаторів знайти, до діла державного поставити а негодящих — що не менше важно — не вяжучись ніякими партіями, від партацької роботи усунути.

В. Липинський.

Перші українські вибори в Галичині під владою Польщі.

Вступ.

Мабуть головна ціха кождої недержавної нації есть неохота — подивитися поза себе. Се ніщо иньше як нехіть до своєї власної історії, якаб вона не була. Се в дальшій послідовности виключає всяку можливість науки зі своїх власних промахів.

Доказом того, що й у нас есть так, а не інакше, може послужити яскравий факт, що за весь час перебування галицьких, буковинських і прикарпатських Українців під владою Австро-Угорщини нема буквально ні одної брошурки, котра показувалаб, чого наші попередні покоління навчились на парляментарній арені Австро-Угорщини. Остали ріжні промови панів послів, писані переважно для власної реклями, — але нема ніякої збірної, хочби найслабшої праці з тої школи. А була се для иньших народів (як Чехів або Поляків) дійсно добра школа; австрійський парлямент сеж була дуже ріжноманітна шахівниця, якби сотворена для науки політики. Також зі старим парляментаризмом Мадярів (рівно давним як анґлійський!) мали наші посли безпосередну стичність хочби в спільній австро-угорській інституції т. зв. Делеґацій.

І за весь час — ніякої збірної праці про все те! Ба, навіть ніяких споминів хочби одної-одинокої людини! Праця Дра К. Левицького, б. посла до віденського парляменту, зачала появлятися вже після розвалу Австрії й тому під оглядом практичним — для політичної науки в Австрії — являється муштардою по обіді. Розуміється, тим зовсім не думаємо понижувати належної тій праці вартости як свого рода історичному оглядови, котрий — у дальших томах — може мати навіть значну вартість, коли автор дійде до опису політичних подій, у яких сам брав участь.

Щоб не продовжувати українського недбальства, якого „блискучий“ взорець показали наші за Австрії, пробуємо в „Поступі“ подати бодай короткі згадки про цілий ряд документів з виборчої аґітації. Документи ті на зазив Редакції „Нової Зорі“ прислали члени УХО зі всіх усюдів краю.

Подаємо тут список тих документів, в першій мірі українських, в порядку чисельної сили партії. Мірилом їх сили уважаємо скількість голосів, яку одержала кожда партія, а саме:

Партія:	Голосів:
1) УНДО	543.185(54·84%)

З округом 47., де Українці голосували для демострації на уневажнену листу ч. 18. мало УНДО 56% українських голосів у Галичині.

2) УСРП	180.887(18·47%)
3) Сельроб-лівиця	74.837(7·51%)
4) Москвофіли	64.347(6·50%)
5) Сельроб-правиця	48.122(4·86%)
6) УПП	44.919(4·37%)
7) УНС	8.887(0· 9%)

Отсі партії називаємо „українські“ в тім значінню, що впали на них голоси української етнічної маси. В дійсности москвофіли самі не уважають себе Українцями, тільки „русскими.“ Та се москвофіли старої дати, ще найменьше небезпечні. Далеко більше небезпечні москвофіли політичні се обидві ґрупи сель-робів як також УПП (Укр. Партія Праці): всі вони виразно ґравітують до Москви, хоч пр. УПП робить се під кличем укр. „націоналізму“ й хвалить тільки загально „гарну державу за Збручем,“ себто т. зв. Радянську Україну. Та по правді партія УПП належить до круга московсько-большевицьких впливів може в більшій мірі ніж сель-роби. Таким чином відсоток москвофільських голосів між Українцями виглядає так:

74.837	(7·51%)
64.347	(6·50%)
48.122	(4·86%)
44.919	(4·37%)
232.225	(23·34%)

БІБЛІОТЕКА НАУК. ТОВ. ім. ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ

Голоси УСРП. (Укр. Соц.-радикальної партії) треба поставити майже на одну дошку з голосами УНСа, а то з слідуючої причини:

Зараз по виборах проголошено, що голова Укр. Соц. Радикальної Партії Др. Лев Бачинський іменований членом воєвідського виділу. Значить — став визначним польським урядовцем. Річ ясна, що се не могло статися без попереднього порозуміння з Варшавою.

Таким чином „остра опозиція," в імя якої Укр. Соц.-Радикальна Партія йшла до виборів, була тільки звичайном блєфом. Якого рода з'обовязання затягнула радикальна партія, се покажеться скоро в соймі. Після всякої правдоподібности з'обовязалися радикали не допустити до спільного посольського клюбу з УНДО-м, про що загал мати-ме нагоду переконатися.

Кінець кінців загальний образ української політики виглядає по виборах так:

Близько четвертина голосів упала на людей, котрі в такій або инакшій формі вести-муть політику москвофільську. Близько пята часть голосів упала на людей настроєних польонофільсько. Поверх половина голосів упала на УНДО, котре, в виборах не проявило ніякої політичної лінії, ніякої конкретної програми, навіть у формі свого становища до „міжнародного" статута для Галичини. Коли дальше його становище буде таке саме, то посли УНДО засуджені будуть на „опозицію для опозиції", щось в роді „штуки для штуки." Розуміється, ніякої „угоди" УНДО'ви підсувати не можна, вже тому, що в Польщі ніякої „угоди" ніхто не хоче. Діло просто в тім, що УНДО не проявило цивільної відваги навіть домагатися виконання з'обовязань, які Польща затягнула супроти Сх. Галичини перед цілим світом.

Чому? Бо всі українські партії стояли під обухом демаґоґії. Далеко не всі прояви демаґоґії увіковічнені друком. Устна демаґоґія була куди гірша від печатаної в часописах і відозвах. Була се дійсна язва, котру ще найкраще характеризує отсей далекий опис принесений пресою в виборчім часі:

„Португальська кольоніяльна влада над рікою Замбезі видала наказ масового нищення крокодилів, що сталися правдивою язвою населення. Рікрічно гине в пащеках цих потвор поверх 2 тисячки людей і багато домашньої худоби так, що збідовані і стероризовані мешканці волять переселятися в глибину пустині й покидають урожайні околиці над берегами рік, щоб лиш оминути безнадійну боротьбу з пажерливими плазунами. В останніх роках розмножилися крокодилі в нечуваній мірі і розлазяться навіть досить далеко від рік на сушу, вганяючи за добичею. Замбезійські крокодилі доходять нераз до 9 метрів довготи і відзначаються невиданою зухвалістю. Людина зближуючись до ріки, наражується на смерть, бо хитрий і все голодний плазун чаїться на кожнім кроці і треба мати дуже бистрий зір, щоб пізнати його серед шувару та піску. Крокодиль старається прибрати вигляд невинної піскової заспи, а коли вибирається на полювання то занурюється в намулі і ним обліплений не звертає на себе уваги. —

Оден з прислуги експедиції, котру вислано для дослідження сеї справи, вибрався на беріг, щоб наломати гилля на будову намету. Зпід пня дерева виповзла потвора і зловила його за ногу. Мурин чіпився дерева і почав кликати помочи. Плазун одначе сильніший від чоловіка. Заки прийшла поміч, стягнув мурина до води і почав утікати на середину ріки зі своєю добиччу. Зорганізована сейчас нагінка убила остаточно крокодиля, але слуга вже не жив. — Комісія була теж свідком трагічної сцени, коли три крокодилі заатакували рівночасно жінок, що брали з ріки воду. Дві страшенної величини потвори загородили жінкам відворот на сушу, а третя найбільша поскидала своїм хвостом переляканих жінок у воду. Поки Европейці надбігли зі своїми рушницями на поміч, 5 жінок стало добиччу плазунів..." —

Отсей опис язви нехай покищо символічно характеризує небувалу демаґоґію, яка була язвою українського народа в часі перших українських виборів у Галичині під владою Польщі.

Підчеркуємо, що тільки слабий посмак тої демаґоґії матиме читач по перечитанню уривків документів, які зачинаємо печатати.

Опріч документів українських партій подамо й виривки з документів тих польських партій, котрі з успіхом оперували на українській території.

Зачинаємо від документів найбільшої української партії:

Документи УНДО-ня.

Українське Національно-Демократичне Обєднання (УНДО), що йшло до виборів у блоку з иншими неполськими народами з листою ч. 18, видало і поширювало на українській території отсі виборчі відозви*):

А) Афіші: *1) »Український Народе«* (Відозва Центр. Комітету УНДО-я з 47 підписами). Накладом Володимира Целевича. З друкарні Видавн. С-ки „Діло," Львів, Ринок 10. — 63×95.

(Виривок:) ...Ми і тільки ми створили правдиво український національний фронт і його несемо у виборчі маси. — Щоби побіда народу українського була певніша, Провід Українського Національно-Демократичного Обєднання вступив в блок з польськими народами..."

2) »Всі голосуймо на 18! В едности сила!« З друкарні „Діло" Львів. 63×95.

---

*) Подаємо всі ті виборчі летючки, плякати та брошури, котрі надіслано до редакції „Нової Зорі" з краю. За повний образ письменної виборчої аґітації розуміється не ручимо. Початковими словами будемо означувати ті летючки або плякати, котрі не мають окремої назви. Величину відозви означуємо в центиметрах.

В горі над тим написом вінета: Інтеліґент, селянка, селянин і робітник, за ними юрба народу — йдуть із жовто-блакитним прапором.

3) »До українського населення міста Львова« (Відозва Українського Народного Виборчого Комітету на м. Львів. Під нею поверх сотні підписів). Накладом А. Березовського. З друкарні „Діло“ Львів. 63×95.

...Національна Єдність повинна стати кличем і обовязком кожного свідомого українця. Противні нашому національному розвиткові сили за всяку ціну хочуть розбити нашу народню єдність, не тільки в краю, але й на терені столичного города Льва. Українці! Протиставмося тим намаганням і збудуймо обєднаний український національний фронт та виявім національну карність.

4) »Tylko drogą miecza!« Українські робітники! Чи можете голосувати на листу ч. 2, на чолі якої стоїть Артур Гавснер?« — Накладом А. Березовського. — З друкарні „Діло“ Львів.

...просимо прочитати Gazet-y Porann-y з 1-го марта 1919, сторінка 5. Там виразно писано: „Na posiedzeniu Sejmu dnia 26. lutego lwowski poseł inż. A Hausner w swem przemówieniu w sprawie polsko-ukraińskiego sporu między innemi powiedział: „Dziś w tej kwestji niema dla nas wyjścia, tylko droga miecza...“

5) »Всі чесні і свідомі Українці голосують на одиноку правдиво національну листу 18.« (Відозва Повітового Народного Комітету в Бродах. Слідує 17 підписів). З друкарні Піча і Вайнштока в Бродах. 48×62.

...є тілько один шлях правдивий, а це є шлях чисто національний Український, якого речником є Національне Обєднання. Це не є нова партія, як Сельроби, але це наша стара, давна передвоєнна партія, за котрою стоїть її праця та національні здобутки, наші гордощі, а то Просвіта, Рідна Школа, Кооперація, Земельний Банк, Центро-Банк, Дністер, Народна Торговля, а вкінци за нею визвольна боротьба в 1918 р. Тому кличемо до Вас Українці Бpідщини до єдности, бо в єдности сила, слава і воля. ...Наша мета одинока: не всесвітний комунізм, не Россія-матушка, а вільна Неня Україна. Понад головами партій творім єдиний український виборчий фронт під жовто-синим (!) прапором...

Б) Брошури: *6) »Що кожний українець і українка знати мусить! Хто йде до виборів?«* — Секція пропаґанди Українського Національного-Демократичного Обєднання. Накладом Мирослава Грегоровича. З друкарні М. Бойчука в Коломиї. V'III.. 8 ст.

...„Чому в національнім таборі панує єдність. В національнім таборі мусить бути єдність і до єдности легко довести. Бо у тих, що визнають націоналізм є один клич, якому всі підпорядковуються: Україна. Не пора, говоримо ми націоналісти, нині сваритися, як має бути помальована наша хата, якої ще нема. Спершу треба будувати підвалини своєї хати-держави,

а щойно тоді як збудуємо цілу хату, будемо сваритися, як її малювати. І українські націоналісти будують...

7) »Хто винен? Чому нема українського Блъоку". Секція пропаґанди Українського Національно-Демократичного Обєднання. Накладом В. Целевича. VIII, 8 стор. нпґ. (Тут подані документи переговорів зі соціялістами-радикалами, котрі мимо намагань УНДО-я не ввійшли до спільного українського виборчого блъоку).

8) Наталія Івановська: *»Що треба українській жінці знати про вибори?«* Львів 1928. Накладом В. Целевича VIII., 8 ст.

„...А чи знаєте, Жінки, що це таке політика? Ми Вам це скажемо ясно і просто. Політика це є всі закони, під якими живете і яким мусите підчинятися...

...Українське Національно-Демократичне Обєднання — це одинока українська загально-народня партія, то значить партія, яка обіймає весь народ...

...З нами ідуть разом до виборів Німці, Білорусини, а навіть на Волині ідуть разом з нами Жиди (галицькі Жиди запродалися Полякам і тому УНДО не хоче мати з ними нічого спільного)..."

9) Політична Бібліотека Українського Національно-Демократичного Обєднання. Ол. Черкавський: *Українське Національно-Демократичне Обеднання, його програма і тактика.* Василь Мудрий: *Наше відношення до Радянської України.* (Відбитка з „Українського Національного Календаря"). Перемишль 1927. Накладом М. Струтинського VIII., 16 ст. без нумерації.

...Добро одиниці є для УНДО — основою внутрішної організації народа, без огляду на це, чи організацію і працю партійну провадитиме у незалежній українській державі, чи тепер під чужою владою. Длятого вже в першім уступі політичної програми говориться про „демократичну" державу. Демократичний устрій це такий устрій, де всі горожани є собі рівні, де для всіх є рівні права і рівні обовязки...

...Тому УНДО свою працю обертає головно на користь хліборобів. УНДО є в своїй програмі та її практичнім переведенню в першу чергу партією хліборобською, аграрною... Тому є воно за вивласненням всієї великої земельної посілости — приватної і публичної і передачу її малоземельним і безземельним селянам. Вивласнення цих земель має наступити без викупу, бо, як нас історія учить, походять вони головним чином з рабунку на українськім народі...

...При помочи анкети одержує політична партія вказівки, який є погляд широких мас на якусь справу і на те, як цю справу найхосеннійше і найкоротше полагодити...

...Словом українізація є цінністю для нас, бо вона дає змогу розвиватися та кріпнути українській національній свідомости, вона причиняється всупереч бажанням комуністів до зросту українського націоналізму. Всі ми

українізацією дорожимо і сподіємося від неї дуже богато. При допомозі українізації, при розвиткові всіх звязаних з нею нероздільно ділянок українського життя та культури ми будемо доходити до нашого найвищого ідеалу і будемо постепенно виповнювати теперішні вузесенькі рямці радянської державности чимраз ширшим і глибшим національним змістом. Тому нічого дивного, що ми українські націоналісти не можемо сприяти ні комуністичній диктатурі (нам всеж таки дивно чому ні? — прим. Ред.) ні теперішній радянській владі на Україні, бо ми віримо в український народ, той великий український народ, що набирає тепер національного гарту, що кристалізує остаточно своє національне обличча на території Радянської України, бо віримо, що він відіграє ще в історії свою ролю та здвигне світлий і великий храм власної соборної національної держави. Наша роля: не занедбуватися, не лишатись позаду, а працювати рівнорядно (?) для одної спільної мети. Нам треба нероздільно і раз на все звязатися з матірним пнем, щоби вкупі тим лекше і тим скоріще наближатися до цілі.

10) Український Народний Виборчий Комітет на м. Львів: *Поучення для виборців міста Львова!* Накладом В. Целевича VIII., 16 ст. (Тут поданий список улиць і числа домів, у котрих приміщені були урядові виборчі льокалі. Напечатано також, як виборець має вкладати виборчу картку і т. п.)

11) Володимир Целевич: *Виборчий підручник.* Зі вступом поясненнями, зразками реклямацій, спротивів і жалоб та додатковими законами. Львів-Луцьк 1927. Накладом автора. VIII., 68 ст. (Се популярно-юридичні поучення про вибори).

12) Олекса Черкавський: *Чого хоче Українське Національно-Демократичне Обєднання? Коротке пояснення програми УНДО.* Видання друге. Перемишль 1928. Накладом М. Струтинського. XVI., 32 ст.

...у нас, Українців, нема таких людей, котрих соціялістична наука називає буржуями, бачимо, що у нас нема взагалі буржуазії (капіталістів...) (стор. 9).

Соціялістичні партії, що називають себе „українськими" є подібні до того жида, що їде на наше село на купно... Щоби вторгувати, говорить він у нашім селі по українськи, в польськім по польськи, а в німецьким по німецьки. Для нього важнійше є торг, а не мова, якої підчас торгу уживає. Таксамо для соціяліста найважнійща є солідарність інтернаціональна...

...Де стрічаємо на світі демократичний лад а де його нема? Всі найкультурнійші держави світа є державами демократичними. До таких Держав належать прим. Німеччина, Франція, Америка. (Британія очевидно ні! — прим. Ред.) Тільки там, де населення є некультурне, як прим. у СРСР., бачимо диктатуру пролєтаріяту, або як прим. в Румунії: автократичну монархію... (стор. 20)

...Як ставиться УНДО до великих промислових підприємств? Згідно з постановами демократії (!) і згідно з бажанням широких народніх мас (? — Ред.) УНДО домагається, щоб великі промислові підприємства були

націоналізовані, то значить, щоби з приватних рук перейшли на власність народу згл. держави (?! — Ред.)... (стор. 28).

...Що робить УНДО, щоб осягнути незалежність українського народу? До часу, поки наш нарід не осягне повної незалежности і свободи, УНДО старається, щоб на всіх українських землях, з окрема на західно-українських землях наш нарід здобув собі на всіх ділянках національного життя, отже на полі господарськім, освітнім, культурнім і політичнім — найбільшу силу і щоб відтак при помочі тої сили заспокоював всі свої національні потреби, виключно своїми власними средствами. Цей степень повної національної самовистарчальности уважає УНДО передумовою до повноти національного визволення...

13) Др. В. Загайкевич: *Одною лавою, спільним фронтом! Українці всіх земель, еднайтеся!* Львів-Перемишль 1928. Накладом М. Струтинського. XVI., 32 ст.

...„Отже воля і земля і то земля без викупу — є головними, кличами, з якими йде до виборів Українське Нац.-Демокр. Обєднання... (стор. 26).

...„Хіба ми й нині не знаємо, що значить перехід на латинський обряд? Хто держиться своєї віри, той держиться і своєї народности. І тому УНДО, розуміє значіння віри, значіння церкви і релігії в житті народу... А боронячи греко-кат. і православну церкву, її свободи і внутрішної самоуправи (!) УНДО боронить душу українського народу перед національним і моральним каліцтвом... (стор. 30 і 31).

14) „Де правда?“ Однодневка. Львів, 15. лютого (збірка відозв і статей пропаґанд. 18-ки). Видає і за редакцію відповідає І. Желізко. IV., 8 ст.

...З лівими партіями наш нарід повинен раз на завжди покінчити*). В нас буржуїв нема, ми всі бідні, а як є в нас богачі, то якраз богачами є всі наші комуністи, сельроби, та їм подібні, бо коли лише поліція робить між ними ревізію, все знаходить в них (тих бідних пролєтарів) тисячі долярів. Звідки в тих бідаків тисячі долярів, а ми буржуї не маємо нічого!... (стор. 5).

В) Летючки: *15)* »*Затямте число 18 під яким йде листа, що на неї голосують всі Українці.*« 12×18. (Се найкоротша летючка. Подано тут повний текст).

16) »*Українські жінки м. Львова!*« За Український Народній Виборчий Комітет міста Львова. Жіноча Секція: (слідує 36 підписів). Накладом А. Березовського. 16×24.

...Перший раз кличуть Вас до виборчої урни. Перший раз маєте віддати Ваш голос на представника українського народу. Перший раз зможе місто Львів вибрати українського посла, якщо всі возьмуть участь у виборах.

---

*) Слід підчеркнути, що в головнім агітаційнім кличу лівих („земля без викупу“ або простійше: „граб награблене!“) УНДО зовсім не ріжниться від лівих і найлівіщих. — Ред.

Ви українські жінки — це половина нашого населення. Ваші жіночі голоси рішатимуть про нашу побіду на рівні з голосами мущин...

...Докажіть, що Ви жінки є не лише рівноправними, але й рівновартними громадянками. Докажіть, що розумієте вагу і значіння виборів... Сповніть цей святий обовязок, який на Вас накладає цілий український народ. Ставайте усі дня 4-го марта до виборчої урни, щоби ствердити, що і у Львові є Українці.

Хай в день 4-го марта погаснуть огнища у Ваших хазяйствах, хай... і т. д.

17) »Десять заповідий виборчих для Української Жінки.« Накладом Володимира Целевича. 16 × 24.

...5. (заповідь) Коли Ти любиш свій Нарід, будеш голосувати на число 18, бо це єдина листа, що обєднує всіх українців, які добиваються волі і добробуту для українського народа. ВСІ інші листи, це листи хрунів і виборчих розбивачів української народньої єдности.

... 6. Коли Ти любиш свою Віру, будеш голосувати на число 18, бо це є єдина листа, що обєднує всіх українців. які розуміють значіння церкви і релігії для нашого жіноцтва. Всі інші листи, це листи безбожників (радикали, сель-роби, комуністи), що не признають Бога, підкопують віру, не признають шлюбів ні законної жінки і хотілиб довести до цього, щоби люде жили без релігії, мов звірята...

... 9. Не дайся збаламутити всяким дурисвітам і наємникам ворогів, які за Юдин гріш стараються розбити нашу силу. Гони від себе всіх хрунів і соціялістів, які вдають велику любов до простого народа, а в дійсности чужій справі служать...

18) »Українські Громадянки і Громадяне.« Накладом В. Целевича. 16 × 24.

... ч. 18 це число партії, на якій тяжить весь тягар боротьби за життєві права нації і яка тільки в цьому напрямку звертає всі свої сили, коли навпаки інші українські партії звертають ціле своє завзяття не проти чужих, а проти своїх, бо саме проти Українського Національно-Демократичного Обєднання.

ч. 18 це число листи, якої побіда запевнить нам таке представництво в соймі і сенаті, що дбатиме про добро та інтереси не осіб не партій і груп, але цілого українського народу.

ч. 18 це єдине число, яке запевнить нам при виборах повну перемогу, бо це є число тої листи, яка обєднує всіх Українців, що їм дорога народня справа, це є число тих Українців, які добиваються для українського народу волі і добробуту.

19) »Українська Націоналістична Молоде Бережанщини!« За Комітет Української Націоналістичної Молоді в Бережанах: Осип Баран, Іван Штабалюк, Степан Лещук. Накладом В. Целевича. 16 × 24.

Неначе филі розбурханого моря, наче громи з ясного неба, так бють у твоє серце сумні вістки про партійну гризню серед народніх мас.

Ця гризня тисячами молотів бє в Твоє юне живе серце, а Ти, українська Молоде, роздерта сумнівами, стоїш на роздоріжжі і взиваєш для Твойого Народа одного: ЗГОДИ!

О люба Молоде з юним серцем і чистою душею, Ти стоїш над усіма партіями, а одинокою Твоєю партією вся Нація і вільна Україна.

О, люба Молоде, Ти завсігди в історії Твойого Народа рвалась до сонця, до зір. — Ти понад поземи вилітала з під Твоїх низьких курних стріх і серед найбільшої темряви, Ти перша простягала в обличу Твойого Народа блакитно-жовтий стяг.

Тож і тепер, при соймових виборах, Ти, націоналістична Молоде, не смієш попадати в розпуку не смієш дивитись, як пережиті люде стараються на силу втиснути Тобі в душу перестарілі і злочинні орєнтації на вчорашнього ворога Твойого Народа.

Ці люди старі душею, они не знають Твоїх благородних, святих визвольних стремлінь, вони не знають Твойого юного серця, вони не чують, що в нім бє. — Тому Ти, націоналістична Молоде, в імя любови Твойого Народа, в імя Твойого чистого як хрусталь визвольницького клича, мусиш перейти до дневного порядку над людьми зі старою душею. Ти, Молоде, мусиш сказати свєє рішуче слово.

Не вір, Молоде, людям, що здобували собі серед Тебе авторітети, скриваючи перед Тобою свої політичні переконання хіба лиш на це, щоб Тебе ошукати. — Бо щойно тоді, коли прийшли вибори, сі люди сяк-так звязавши себе своїми впливами, виїхали перед Тебе зі своєю облудною, так званою партією »Праці«.

...Не вір і не слухай Молоде злобних і підлих слів, що ми урядовці і запроданці. Нехай голі факти Тобі краще скажуть! Ти знаєш Молоде, що ми націоналістична Молодь перші боролись і боремось за права укр. народу, за українські школи, за укр. університет, за укр. державу.

Ти хіба сама Молоде краще знаєш, що не партійниками з партії, »Праці« переповнені кримінали а нами щирими націоналістами, котрі з любови до свойого Народа навіть своє юне серце несуть Йому в жертву. А тим першим і волос з голови не спадає, бо їх оставляють вороги на розбивання національного фронту.

Тож хіба Ти, люба Молоде, здрігнешся і відвернешся плечами до людий, що Тебе туманять і станеш в наші ряди та спільно разом з нами попрямуєш з юним серцем й чистою душею по ясному щляху націоналізму до сонця до зір!?...

20) »Оден є Бог на небі і одна на світі Вкраїна!« Національний декальоґ Українського Демократичного Обеднання. Написав Роман Гамчикевич. (Відбитка з „Українського Голосу"). 17 × 26.

Бог сотворив народ, а люди потягнули кордони.

1. Оден є Бог на небі і одна на світі Вкраїна, яка тобі є твоєю батьківщиною без огляду на те, як люди порозмежували держави від себе.

2. Бог сотворив український народ, а людська перемога у його нутрі зробила кордони. Тому народ наш як твориво Боже є вічним, а кордони в слушному часі так само від рук людських упадуть, як їх колись людські руки витичили.

3. Памятай на це, що ти є сином (донькою) великого українського народа, який злощасна доля розшматувала на чотири займанщини, вложивши йому на руки і ноги залізні окови, — а якому воля і власна зєдинена

держава після прав Божих так само належиться, як і кождому иншому народові під сонцем.., і т. д. і т. д.

... 10. У боротьбі за існування народа і його права нема ані селяни, ані робітників, ані інтеліґентів, — є лише Українці, зєдинені і зорґанізовані між собою під кличем; »За народ і волю! Для неньки Вкраїни!«

21) »Українці! Громадяне Львова!« За Український Народній Виборчий Комітет на місто Львів (слідує 55 підписів). Накладом А. Березовського. 16 × 47.

... Єдність і дисципліна — то наша сила, то запорука нашої побіди. В дні 4. березня ставаймо в одну непоборну громаду; за землю і волю, за рівновладність Українського Народу в сімї европейських народів, за громадянські свободи, за рідну національну школу, за працю і хліб для робітництва, за забезпечення робітничих справ, за допомогу безробітним, за щастя і добробут Українського Народу. Наша побіда облекшена, бо у Львові є лише одна українська національна листа...

22) „Український Народе!“ Центральний Комітет Українського Національно-Демократичного Обєднання (слідує 46 підписів). Накладом В. Целевича. 16×47.

...Йдемо до виборів з непохитною вірою в побіду! — Хай живе український національний фронт! Всі під блакитно-жовтий стяг!...*)

23) „За землю і волю. Всі під синьо-жовтий (!) прапор. Хай живе листа української національної єдности ч. 18.“ — Накладом Володимира Целевича. 24×30.

(В тій летючці вичислені кандидати листи ч. 18. до сойму і сенату на золочівський 55 виборчий округ. У споді:)

... Це люде, що мають стати Вашими заступниками. Вони загартовані в громадянській праці. Вони дають повну запоруку, що ніколи не зігнуть своєї шиї, не зрадять синьо-жовтого прапору і український нарід поведуть сміло по тернистім шляху відродження...

24) „Українські Виборці!“ Накладом Івана Ліщинського. 24×32.

...Головна політична боротьба картками в дні 4-го і 11-го марта відбудеться між українською 18 (вісімнайцяткою) а польською 1 (одинкою). Наша 18 зведе боротьбу: за волю і землю!... і т. д. (Відтак вичислені кандидати листи ч. 18 до сойму і сенату на львівський 51-ий виборчий округ.

25) „Інструкція для мужів довіря листи ч. 18.“ Головний Секретаріят Українського Національно-Демократичного Обєднання. Накладом В. Целевича. 24×33.

---

*) Дуже характеристична річ, що провідники найбільшої укр. партії в найбільше національно свідомій частині України (в »Піємонті«!) не знають навіть, який український національний прапор! Гл. про се статейку в »Новій Зорі«, ч. 8. з 5. лютого, 1928 р.

(Тут подані докладні вказівки, як мають поступати мужі довіря, котрі засідатимуть при виборчих комісіях підчас голосування).

26) „Товариші! Українські Робітники!“ Робітничий Виборчий Комітет міста Львова: (слідує 50 підписів львівських робітників). Накладом А. Березовського. 24×32.

...На протязі цього тижня наші противники напружать усі свої сили, щоби солодкими словами, обманом і підступом, а часто й насильством затягнути нас у свій табор, видурити від нас наші голоси. Всякі »хлібодавці«, приватні й урядові, всякі »робітничі опікуни« — будуть звиватися біля нас, відкривати своє »любляче« серце й вимагати від українського робітника й робітниці зради наших народніх інтересів.

Пройняті звірською ненавистю до робітництва, панове зпід стягу буржуазно-шовіністичної 24-ки, зпід стягу хієністичних Ґрабських, Ґломбінських, Пєрацьких і Прушинських всякими способами і засобами будуть старатися виловити для себе кілька тисяч українських робітничих голосів. Та вони не такі страшні, бо кожний український робітник знає вартість і побожні бажання відносно українців вчорашніх »вісімкових« володарів.

Але там, де чорт уже не поможе, там... пепесівця пішле. Пепесівці всі ті Гавзнери, Діяманди, Лєвенгерци і Талярки є відпоручниками буржуазії, є висланцями шовінізму, є мужами довіря реакції з метою: під солодку співанку про спільність робітничих інтересів загарбати голоси українських робітників, позбавити українське робітництво його власного заступництва.

Всі польські партії лякаються дуже, щоби зі Львова не вийшов український посол. Цьому мають перешкодити наймити польської буржуазії й реакції—пепесівці.

27) „До всего Всч. Духовенства! виборчого округа ч. 47.“ (Ярослав-Ряшів). Виборчі (sic!) Комітет. 23×32.

(В сій відозві взивається все місцеве священство до орґанізації виборчих комітетів по селах, до устроювання віч по громадах, до аґітації за листою УНДО., на котрій Зізд представників всіх політичних уґруповань, що відбувся в Ярославі 26. І. 1928. затвердив компромісову кандидатуру о. Осипа Ліщинського, пароха з Мякіша. — В окрузі Ярослав-Ряшів зголошено тільки одну українську листу — ч. 18. котру відтак урядово уневажнено. Мимо того Українці таки голосували на ту листу для демонстрації й дали поверх 10.000 голосів. Вибір о. О. Ліщинського був у тім окрузі певний. — Наші »русскіе« виставили там окрему листу, але провалилися).

28. „Впр. Отче!“ Тернопіль 2 лютого 1928. Підписав: о. Леонтій Куницький, головний кандидат на округ Тернопіль. — Друкарня М. Каганого в Тернополі. 23×31.

Як головний кандидат на тернопільський округ ч. 54 вважаю моїм обовязком звернутися до Вас з ввічливою просьбою о поміч у виборчій

акції. Стоячи на становищі використання леґальними способами і засобами тих законів конституції, які дають можність використання їх для українського народу на політичному полі, якого найвищим виразником є виборча акція, як і вибір своєї парляментарної репрезентації, не робимо нічого незаконного.

Відтягаючися від своєї праці можемо одначе зразити нарід до нас, а тим і до найвищих для нас інтересів, можемо поставити нарід у вороже відношення до віри і моралі. Оминення цеї, для народу грізної катастрофи, є для нас душпастирів, таким категоричним імперативом участи, праці і жертви у цих виборах, що від цеї праці не може нас відтягнути ніякий закид на тему »rozpolitykowania ruskiego duchowieństwa« і т. д. бо ми політику беремо не як ціль, а як середник до оборони віри і моралі гр. кат. церкви...

...Ми згуртовані в УНДО, яке має в своїй програмі такий основний »клич«: УНДО розуміє, яку велику ролю відіграє віра і церква в життю нашого народу. Знаючи, з якими труднощами приходиться нашій церкві працювати серед теперішних політичних умов УНДО обстоює і оборонює права гр. кат. церкви в Галичині. Всі ліві і клясові партії і ґрупки, так польські як і українські, які є явними ворогами віри, моралі, сили і волі українського народу, бють і за ту точку програми в УНДО, називаючи її »попівською партією«...

29) »Виборча інструкція«. Центральний Український Виборчий Комітет Блюку Національних Меншостей в Польщі. Львів — Луцьк — Берестъ — Холм. 23×44.

(Се поучення, що треба знати кожному виборцеві про вибори і як заховуватися підчас виборів).

30) »Ukraińcy! Każdy Ukrainiec — patriota głosuje na listę nr. 18.« 24×32.

Włościanie i robotnicy ukraińscy pamiętajcie, że nie inni posłowie, tylko swoi bronić was będą. Za Wasze prawa, za Waszą krzywdę wiekową sami musicie prowadzić bój zawzięty. Posłowie nasi z całej Polski wybrani pierwszy raz w tak wielkiej liczbie zjawiąsię w sejmie i senacie, gdyż dotychczas udziału w wyborach nie braliśmy. Pokażcie więc, bracia, że żyje narod ukraiński, wielki i potężny i dłużej milczeć on nie będzie. Nie wierzmy obiecankom posłów cudzych! Oni walczą tylko dla swoich! Wszyscy (Ukraińcy) idą do boju przeciwko krzywdzie i wyzyskowi i pognębieniu narodu ukraińskiego! Domagamy się równych praw! Domagamy się ukraińskiej szkoły dla ukraińskich dzieci! Domagamy się ziemi dla ukraińskich włościan! Domagamy się warstatu pracy dla robotnika ukraińskiego! Wszyscy bracia drodzy nieśmy nasze głosy do urny wyborczej, bo nawet jeden głos może zaważyć. Ukrainiec, który nie głosuje na swoją listę Nr. 18. zdradza sprawę narodową.*)

31) »An unsere deutschen Volksgenossen in Kleinpolen!« — Die deutsche Wahlgemeinschaft in Posen, Pommerellen und Oberschlesien. Verlag »DOM« Lemberg. Druk: Druckerei »Dilo« Lemberg. 24×32.

---

*) Се одинока летючка ч. 18 в польській мові призначена для українських виборців. Тому подали ми її в цілости. — Ред.

(Сю летючку УНДО лиш поширювало між галицькими Німцями. Нотуємо її для повноти образу виборчої агітації).

32) »Виборчий марш«. Український Центральний Виборчий Комітет Блъоку Національних Меншостей в Польщі. Львів — Луцьк — Берестъ — Холм. 17×24.

Разом, разом, Українці!
Спільним фротом, дружно, марш!
Ми ідем голосувати
За вкраїнський список наш!
Всі за листу
В і с і м н а д ц я т ь
Разом, браття, дружно, марш!

Не зманять чужі нас гасла,
Ні облуда їхніх слів.
Ми ідем голосувати
За українських послів,
Наша листа
В і с і м н а д ц я т ь
Разом всі, без зайвих слів!

Залатав дідусь кожуха,
А бабня чобітки.
— Ну ж, стара! ходім до урни!
Ховай добре нумерки!
Нумерок наш
В і с і м н а д ц я т ь
Ну ж бо, жінко, навпрямки!

Йдуть разом усі селяне,
Чоловіки і жінки,
Молодиці і дівчата,
Хазяї і парубки.
Памятаймо:
В і с і м н а д ц я т ь
Разом, дружно, земляки.

Нас не здержить жадна сила:
Ми до урни дійдемо
Та на листу українську
Голоси всі віддамо.
Всі на листу
В і с і м н а д ц я т ь.
А на інші — не дамо.

Д) Летючки в справі виборів до сенату: *33) „Українські Виборці!"* Накладом Володимира Целевича. 16×23.

...Вибори до Сойму це тільки половина нашої праці, тому взиваємо Вас, в и т р и в а т и д о к і н ц я...

...При виборах до Сенату відпадає багато диких кандидатів і лист малих українських партій, які при виборах до Сойму розбивали наш одноцілий національний фронт. Ті виборці, що при виборах до Сойму голосували на ці листи, н е х а й н а п р а в л я т ь с в о ю п о х и б к у і голосують при виборах до Сенату тільки на листу ч. 18...

34) „Українці!" Український Народний Виборчий Комітет на місто Львів. Накладом А. Березовського. 16×23.

...В дни 11-го марта йдуть до голосованна і ті, що не сповнили свого народного обовязку при виборах до Сойму — тепер мають нагоду направити блуд і віддати голос на єдину українську листу 18...

(*Далі буде*).

З ГЕТЬМАНСЬКОГО РУХУ

З діяльности Клюбу Гетьманців під почесним головуванням Вячеслава Липинського в Берліні. Діяльність гетьманського Клюбу, заснованого в 1927 р. в Берліні, концентрується і в другому році його істнування головно на його внутрішній праці. Найважнійша задача Клюбу — витворювання духово-ідеольоґічного зближення та поглиблювання Гетьманської ідеольоґії між членами та обмін гадок на біжучі справи, звязані з гетьманським життям у Берліні.

Клюб збирається правильно що два тижні в суботи, причім члени обовязані правильно ходити на сходини, або оправдати свою неприявність. Крім цього бувають і ширші сходини Клюбу, на які запрошується гостей. На кожді звичайні сходини призначений реферат, по якім відбувається дискусія. Порядок рефератів означує Управа Клюбу. В послідних місяцях відбулися слідуючі реферати:

Д-р В. Залозецький: „До теми про галицький консерватизм у звязку зі статтями в „Новій Зорі".

Д р Д. Олянчин: „Про ідеольоґію представників української історіоґрафії"

Проф. Д. Дорошенко: „Володимир Антонович, його життя та діяльність".

Д-р В. Залозецький: зреферування книжки „Deutschlands Aussenpolitik" Альфреда Розенберґа.

Д-р І. Лоський: „Евразійство та його значіння".

Д-р В. Залозецький: „Відношення кольонії до метрополії в клясократичній державі".

Крім того відбувся ряд дискусійних вечерів, на яких порушувано проблеми, що виростали з даних рефератів. Саме ті дискусійні вечері вказують на це, яка корисна річ виміна гадок між однодумцями-гетьманцями на теми, звязані з ідеольоґією клясократичної держави. Тільки через таку обопільну виміну гадок на тлі клясократичної ідеольоґії витворюється спільна духова атмосфера, яка зближує поодиноких членів і витворює з них одну монолітну спільність та духову єдність у процесі творення одного світогляду. Витворення такого спільного творчого та будуючого світогляду се одна з найголовнійших умов для поширення і підготовлення державного способу думання серед однодумців, що одно тільки може витворити основи творчо-будуючих змагань під будову Української Незалежної Державности.

БІБЛІОҐРАФІЯ

Записки Соціяльно-Економічного Відділу УАН. За редаґуванням академика Н. Т. Василенка. Томи V-VII. Видання Української Академії Наук. Київ, 1927. Сторін LXV + 459, 8⁰ (велик.).

Не зважаючи на надзвичайно тяжкі — в моральнім та правнім відношенню — умовини, в які поставлені працьовники суспільних, економічних та правничих наук на Вел. Україні, не зважаючи на неймовірно тяжкий, безглуздий просто, режім радянської влади над науковою працею (особливо над працею у сфері суспільно-економічних та правничих наук), Соціяльно-Економічний Відділ Україн. Академії Наук не тільки не припинив, а навпаки зумів, перебо-

ровши ріжні перешкоди, навіть поширити свою наукову діяльність у 1927 р. Наочним виявом того за м. рік є великий V-VI том „Записок Соц.-Екон. Відділу УАН. і не менший III випуск „Праць Комісії для виучування історії зах.-руського та вкраїнського права", видані під редакцією акад. Мик. Василенка.

V-VI том „Праць Соц.-Екон. Відділу" містить праці переважно тих учених, що знаходяться нині на Вел. Україні; але є в нім і праці декого з учених-еміґрантів. На першім місці йдуть у нім дві праці акад. Ф. Тарановського (який нині перебуває в Білграді, яко професор права та історії державного права: 1) „Літературна полеміка 60-их років XVII в. про мету Польської держави"... й 2) „Перший систематичний виклад догми державного права Речи Посполитої в другій полов. XVII в. в трактаті Хвальковського"; обидві праці мають неабиякий інтерес, при чому в другій, де розглядається трактат Хвальковського, знаходимо відомости сього трактату, дотичні тих українських земель, що були тоді під Польщею.

До фільософії права належить розвідка акад. Стан. Дністрянського: „Соціяльні форми права"; до фільософії (?) загальної — частина великої праці, розпочатої вже в попередніх томах і ще незакінченої, акад. Гилярова: „Схема історії фільософії в освітленні історичного матеріялізму"; остання праця писана в суто-матеріялістичнім дусі; та иншого напряму фільософічних розправ і не дозволяється друкувати на Вел. Україні та в Росії.

Низку праць у „Записках Соц. Екон. Відділу" знаходимо на економічні теми: акад. Л. Яснопольського — „Німецька валютна реформа та господарчий стан Німеччими"; акад. К. Воблого — „Польський ринок смакових і харчових знадіб'їв; А. Я. Ярошевича — „Капіталістична оренда на Україні за польської доби"; остання праця широка розміром, ґрунтовно вияснює розвиток великого землевласницького господарства на Правобережній Україні в XVI-XVIII віках (а почасти й пізнійше); для нашої історичної науки, в якій — на жаль — досі досить слабо ще досліджений процес розвитку господарства на Україні, ся праця має чималий інтерес і значну вартість.

З обсягу криміналістики вміщена в „Записках Соц.-Екон. Відділу" вельми цікава, писана на завше життєву тему, праця акад. Он. Малиновського: „Про студії над злочинністю та злочинцями". Більш фаховий характер має стаття проф. А. Кристера, з історії цівільного права: „Приналежності та складові частини річей в історії російського й україн. права".

Вельми цікавий є нарис акад. Вол. Грабаря „Питання державного й міжнароднього права в коментарях Джона Мера до сентенцій П. Ломбарда" (в якім акад. Грабар з властивими йому ерудицією й умінням викладає погляди на державу, міжнародні зносини, війну ітд. одного з пізнійших представників католицької науки Дж. Мера). Закінчується V-VI том „Записок" оглядом літератури по міжнародн. праву за 1925-26 рр. зробленим професором Б. Ландау.

Крім того, в V-VI т. „Записок" уміщене звідомлення Соц.-Екон. Відділу УАН. про його працю в 1926 р.

Безперечно, колиб над Україн. Академією в Київі не тяжила по всяк час рука радянської влади, Соц.-Екон. Відділ мігби ширше, вільнійше, ріжноманітніше розвинути свою діяльність, а його „Записки" виходилиб напевно не раз на рік

а частіше, й головне зміст їх бувби більше ріжноманітний і цікавий. Але вкождім разі й нині маємо в „Зап. Соц.-Екон. Відділу“ низку вельми важних і цікавих для науки розвідок.

В. З.

Монкевич, Сотник Борис „Слідами новітніх запорожців“. Львів, 1928 р. „Добра Книжка“ 80 випуск. 8⁰. 208 ст. + 16 нпґ. 15 ілюстрацій. — Ціна 3·60 зл.

Не є пересадою, що нарід, який не має своєї наукової воєнної літератури або воєнних споминів негідний мати свою державу. Бо свідомість своєї державности, се в першій мірі культ борців за неї.

Окрім політичних актів і воєнних хронік, воєнні спомини в головній мірі ширять у масах народу цей культ. А якраз із цілої нашої історичної минувшини в нас воєнних споминів смішно мало.

Про воєнні події початку литовсько-польської доби на Україні, про часи Сагайдачного, Хмельницького, Дорошенка, Мазепи ітд. ми довідуємося більше з жерел чужинців, ніж своїх. Рідних мемуарів маємо мало. Може тому ми — Українці не змогли донести до моменту відродження України належного духа героїзму, котрий єдиний потягає цілий нарід на криваві жертви для Батьківщини. З західно-европейськими народами, навіть з російською еміґрацією не можна себе порівнювати. Не кажу рівнож про всі війни, які велись на території України за 10 останніх літ.

Але вже з українських війн досі не спромоглися ми на якийсь поважний воєнний опис, єдиної в своїм роді епопеї, або героїчних боїв за Галичину в 1918-19 рр. і зокрема за Львів. Останній брак прикро вражає тим більше, що галицьке військове старшинство, на загал, на много перевисшало національною свідомістю надніпрянське. Праці: „Слідами Укр. Січових Стрільців“ Д-ра Назарука, спомини ґен. Капустянського, воєнно-політичні спомини Доценка, останні ґен. Петрова, менші праці про Галицьку армію на Вел. Україні, писані кількома галицькими старшинами, а також фраґментарні матеріяли, видані „Червоною Калиною“ становлять за малий відгук кількалітної тяжкої боротьби за українську державність.

З тим більшою приємністю витаємо появлення споминів сотника Бориса Монкевича п. з. „Слідами новітних Запорожців“.

Сотн. Монкевич, котрий пройшов увесь час боротьби за Батьківщину в рядах армії, з кінця 1917 р. аж до табору в Піоткові, дуже добре сповнив своє завдання. Спомини відносяться до запорожського корпусу, а зачинаються від залишення Київа урядом і військом 27/I. 1918 р. Автор пише про повстання корпусу і цілий похід сеї єдиної, поважно орґанізованої воєнної сили 1918 р. з Волині до Харкова, а звідти на Крим. Спомини кінчаються моментом, коли по виході з Криму, запор. корпус очистив східну Україну від більшовиків і станув на границі тодішної держави - „Всевеликого Війська Донського“ в перших днях травня 1918 р.

Автор подає богатий фактичний матеріял, уміло вложений у численні підзаголовки книги. Дуже зручно обійшов суху спеціяльність, небезпечну з огляду на неможливість збуту спеціяльної праці на теперішнім укр. книгарськім ринку, уможлививши легке читання для найширшого кругу людей.

Сама форма споминів нараційна, легка, без зайвого обтяжування читача датами і цифрами, з сильними пластичними моментами, як напримір — конфлікти німців з укр.

військом на Кримі, або зворушлива зустріч на історичному Запоріжжу Галичан під проводом архикнязя Вільгельма з синами Вел. України та инші. Автор виявляє широку поінформованість у загальній тодішній політичній ситуації. Дуже симпатично схарактеризовані вожди — от. Натіїв і полк. Болбочан. Гарний і продуманий вступ до мемуарів свідчить, що автор глибоко розуміє відповідальність перед наступними поколіннями правдивого старшини. Тон споминів спокійний, витриманий.

Тепер, коли заростають могили героїв, а кости борців за Україну біліють порозкидані по широких її ланах, коли не сміємо забувати наших борців за волю, остається бажати, щоби спомини сот. Монкевича найшли собі місце в хаті кожного Українця, що пройшов страдну путь українського вояка.

Технічне видання праці сот. Монкевича бездоганне і на цьому місці належиться в-тву „Добра Книжка" подяка. — Ціна книжки приступна.

Сотник Петро Шостаківський

Антін Лотоцький: **Кужіль і меч,** історична повість з кінця XV. і початку XVI. Львів „Добра Книжка" „Бібліотека історичних повістий" ч. 2. Р. Б. 1927. 16⁰ стр. 171.

Вячеслав Будзиновський: **Кожух... не на мене,** історичне оповідання, Львів 1927. 16⁰ стр. 61.

Є автори, котрі пишуть не маючи ніякої ціли, можна навіть сказати безідейно, котрі чи то оповідання чи то повість переписують в такій формі, як напр. пишеться листа. Просто: Дорогий Друже! Нині я був у банку й одержав гроші, Стефа вийшла заміж за лікаря а адвокат Саламаха поховзнувся і зломив ногу. Супроти того напиши, що з тобою сталося, бо в нас мороз щораз сильніщий. Знаючи, що ти здоров цілую тебе йтд.

Лотоцького „Кужіль і меч" кажучи докладно не історична й не повість, а звичайне собі оповідання про князів і селян, про весілля і паради й тим подібні речі. При чому воно історія? Хиба тому, що більшість наших князів належить вже до історії, бо сьогодня так само родиться і засідається (може навіть довше як колись) береться слюб і гуляється (може одначе коротше як колись). На цьому й кінчиться вся історична повість. Це саме й з оповіданням В. Будзиновського: На стр. 1. Тарасова Ніч (воно оповідання!) на стор. 19. відшукання нареченої, на стор. 31. козак (історія значить!) закохується, на стор 37, відкривається, що він закохався в рідну сестру (horrendum!) і що стався величезним богачем дякуючи незнаному батькові а на стор. 60. козак ні з того ні зі сього каже (думаючи про свої багатства): „щоби я мав хліб, хлопиж такі люди як і я мають робити панщину? Ні не на мене шитий сей кожух!" І йде на Запоріжжя! Автор всіми силами хоче зробити із цього козака героя і альтруїста. Не вірте шановний читачу! Воно це так тільки зверха. „Кого коршма не зіпсула, того церква не направить". Шибайголова і циган не буде нічим иншим, тільки циганом і шибайголовою. В суті речі Андрій сказав собі: Начхать мені на замок і земельні богатства, різалоб їх пороло, в якого чорта вони мені здалися — і потяг на Запоріжжя, щоби згинути десь в степу від чуми чи стріли Татарина воюючи за православну віру. А на його місці розсівся польський пан, котрий оженившися з його сестрою Софійкою загорнув усі багатства, докупив инші й в кождому селі поставив косцюлек.

Це бачите користь з історії....

Л. Нигрицький

ЛІТЕРАТУРНІ ЗАМІТКИ И АНЕКДОТИ

Серед чужих. Несупокій та дивного рода пригноблення і непевність характеризують сучасну французьку повість. Намає в житю вудила, ні ціли, не віднаходиться нових вартостей і цінностей — є тільки вічне бажання втечи перед собою, находитися в безперериному русі й забуттю одноманітности дня. Повтаряється в иншій формі доба Бодлєра, свого рода неодекадентизм. Знані слова Бодлєра: „треба бути завжди пяним..... впивайтеся чимнебудь, горівкою, коханням, наукою... щоби тільки не чути тягару часу“... находять і сьогодня примінення. Новий психічний тип повоєнної людини, в якої переважає чуттевий елемент і інстинкт (котрий знова дуже часто пояснюється матеріялістичним методом!!) найшов новий свій вираз у сучасній французькій літературі.

Світ для людини ворог. З ним одначе боротися не варто, краще втікати, зміняючи місце побуту й надіятися, що там буде краще.... До цього висновку доходить Montherlant у поезії („Portes du desir“) Jaques de Lacrètelle у своїх „Еспанських листах“, Y. Green і Bernanos у своїх драмах („Adrienne Mesurat“ і „L' Imposture“) — А в повісті?

Молодий парижанин покидає свій край, щоби в мандрівці найти своє „я“. „Немов Шлєміль, що втратив тінь“ блукає він по світі, одначе пригоди замісць заспокоїти, ще більш розранюють його душу. Горяча атмосфера Океанії доводить його просто до божевілля, приман і галюцинацій. Розбитий зовсім вертає назад до Франції. Втеча в екзотичні країни не помогла йому зовсім.

Це „Vasco“ Марка Chadourne'a.

Петро Барадік також утікає в світ. Повертає назад і жениться, одначе не находить вдоволення і супружество його стає нещастям цілої родини. Змучена його поведенням дружина розводиться з ним і кінчить самовбивством. Він покидає свою любку, розбиває супружество своєї дочки й врешті виїжджає знова до Африки. Тут стрічає свого сина, котрий так як і батько шукає забуття в мандрівці.

Це, повна іронії „пісня щасливого“ „le Chant du Bienheureux“ I. Chardonne'a.

XX. вік в французькій літературі!...

Недавно вся літературна Україна святкувала 40 літний ювилей літературної діяльности визначної буковинської діяльности Ольги Кобилянської. Величезний вплив на її символістичну творчість мав Нічше й инші німецькі т. зв. модерністи зі своєю ультраіндівідуалістичною фільософією. („Людина“ „Царівна“) В парі із нею йде й невиразність її художніх засобів через що власне мова й неясний стиль незвичайно утруднює пересічному читачеві читання і розуміння її творів. Кобилянська прорубує в українській літературі шлях психольоґічному романові даючи рівночасно розкішні картини природи, котрі й є найкращою стороною її творчости. („Битва“). Реалізму в неї мало („Земля“) а крізь всі твори червоною стрічкою тягнеться шукання, погоня за вічною, надлюдською недосяжною красою.

Київський музей порушив перед окрвиконкомом справу про відзначення меморіяльними таблицями будинків, де мешкали й померли композитор Лисенко й проф. Антонович, Демуцький, Біляшівський і Щербаківський.

Відвічальний редактор М. Марисюк.

З друкарні ОО. Василіян у Жовкві.